

דו"ח על מאזן זכויותיה והתחייבויותיה של המדינה ליום 31.3.1972

ביום 29.12.1972 הגיש שר האוצר למבקר המדינה את מאזן זכויותיה והתחייבויותיה של המדינה ליום 31.3.1972, בהתאם לסעיף 12 לחוק מבקר המדינה תשי"ח-1958 (נוסח משולב). על פי סעיף 19 לחוק, המציא מבקר המדינה ביום 13.3.1973 דין וחשבון על המאזן לעיונו של שר האוצר, ובהתאם לאותו סעיף מונח הדו"ח על שולחן הכנסת ביום 25.4.1973.

סיכום זכויותיה והתחייבויותיה של המדינה

להלן סיכום זכויותיה והתחייבויותיה של המדינה ליום 31.3.1972 כפי שערך אותו החשב הכללי, לרבות מספרי השוואה ליום 31.3.1971 (מעוגלים למליוני ל"י).

31.3.1972	זכויות המדינה	31.3.1971
2,690	זכויות שוטפות	1,722
	מוזמנים, פקדונות בבנקים, השקעות, חייבים	
	זכויות המדינה הנובעות מביצוע תקציבים	
5,775	הלוואות	5,031
1,610	השקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות	1,295
1,749	השקעות במניות	1,614
2,129	השקעות הממשלה בנכסים בתהליך התהוות	1,434
433	מלאי	308
50	הפקדות (קרן לפדיון הבונדס)	50
118	אקטובים שונים	105
11,884	השקעות בהון מניות וקרן מילואים של בנק ישראל	20
14,574	ס"ה הזכויות	9,857
11	זכויות מהסכמי מסחר	11,579
		14

31.3.1972	התחייבויות המדינה	31.3.1971
2,509	התחייבויות שוטפות	2,188
	חובות לבנקים, ספקים וזכאים שונים	
	חובות המדינה הנובעים מביצוע תקציבים	
15,020	מלוות פנים - הסכום הפנקסני	11,217
1,616	גדילה עקב עליית המדד	893
845	גדילה עקב ריבית מצטברת	615
125	מפעל חסכון לבניין (יתרות חוסכים)	89
25	גמול ערך במפעל חסכון לבניין	15
61	משרד השיכון - חוב לקבלנים	107
30,444	מלוות חוץ	8,830
32,953	ס"ה התחייבויות	21,766
7	התחייבויות על חשבון הסכמי מסחר	23,954
3,676	ערבויות	5
		3,098

(1) מדין מחדש על ידי החשב הכללי.

השינויים שחלו בהשוואה למאזן הקודם

עודף כלל ההתחייבויות על כלל הזכויות, להוציא יתרות הסכמי מסחר וערבויות ליום 31.3.1972 היה בסך 18,379 מליון ל"י, לעומת העודף בסך 12,375 מליון ל"י ליום 31.3.1971. לפי הנתונים שבמאזן, חלה איפוא, עלייה בסך 6,004 מליון ל"י. להלן סיכום השינויים (במליוני ל"י).

ליום 31.3.1972

32,953	התחייבויות
14,574	זכויות
18,379	עודף התחייבויות על זכויות

ליום 31.3.1971

23,954	התחייבויות
11,579	זכויות
12,375	עודף התחייבויות על זכויות
6,004	עלייה בעודף ההתחייבויות על הזכויות בשנת 1971/72

ס"ה התחייבויות

32,953	ליום 31.3.1972
23,954	ליום 31.3.1971
8,999	ההתחייבויות עלו בשנת 1971/72 בסך

ס"ה זכויות

14,574	ליום 31.3.1972
11,579	ליום 31.3.1971
2,995	הזכויות עלו בשנת 1971/72 בסך
6,004	עלייה בעודף ההתחייבויות על הזכויות בשנת 1971/72

העלייה בזכויות הייתה בשנת 1971/72 2,995 מליון ל"י לעומת עלייה ב-2,014 מליון ל"י בשנת 1970/71. העלייה בהתחייבויות הייתה בשנת 1971/72 בסך 8,999 מליון ל"י לעומת עלייה בסך 5,875 מליון ל"י בשנת 1970/71.

על השינויים בסיכומי המאזן, כפי שנערך על ידי החשב הכללי בחמש השנים האחרונות, ניתן לעמוד על פי הריכוז הבא (במליוני ל"י).

הגידול בעודף התחייבויות לעומת השנה הקודמת	עודף התחייבויות על זכויות	זכויות	התחייבויות	לפי המאזן ליום
	3,966	7,333	11,299	31.3.1968
1,828	5,794	7,831	13,625	31.3.1969
2,720	8,514	9,565	18,079	31.3.1970
3,861	12,375	11,579	23,954	31.3.1971
16,004 ⁽¹⁾	18,379	14,574	32,953	31.3.1972

(1) הגידול בעודף ההתחייבויות בשנת 1971/72 הוא למעשה 5,871 מליון ל"י; ההפרש בסך 133 מליון ל"י נובע מטעות במאזן המדינה ליום 31.3.1971, שבו נרשמו התחייבויות בסכום של 23,954 מליון ל"י, ואילו למעשה הגיעו לסך 24,087 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 136).

הגידול בעודף ההתחייבויות משנה לשנה, יש לראותו על רקע הזדקקות לכספי מלוות ואשראי לשם מימון ההוצאות בתקציב הרגיל, לרבות הוצאות הבטחון.

בעקבות שינוי שער ה"ל" באוגוסט 1971 ופיחות הדולר האמריקני בדצמבר 1971, שיערר החשב הכללי את התחייבויות וזכויות המדינה במטבעות חוץ. כתוצאה מפעולה זו גדל העודף של התחייבויות המדינה על זכויותיה בסכום של 2,126.7 מליון ל"י, לפי הפירוט שלהלן:

במליוני ל"י	
146.5	שיערוך זכויות המדינה (הלוואות)
284.6	שיערוך זכויות שוטפות
431.1	
2,408.6	שיערוך התחייבויות המדינה (מילואות חוץ ופנים)
149.2	שיערוך התחייבויות שוטפות
2,557.8	
2,126.7	גידול נטו של התחייבויות המדינה

אלמלא פעולות שיערוך אלה היה הגידול בעודף ההתחייבויות בשנת 1971/72 מגיע לסך 3,744 מליון ל"י לעומת 3,861 מליון ל"י בשנה קודמת. יוצא אפוא שקצב הגידול השנתי של עודף ההתחייבויות, לא רק שלא עלה בשנה הנסקרת, אלא ירד במקצת לעומת השנה הקודמת. האטה זו נבעה מגידול בהכנסות המוחלטות של המדינה, בעיקר ממסים, ששימשו כיסוי לתקציב הרגיל, וכן מהקטנת הגידול בהיקף מלוות חוץ, שנתקבלו באותה שנה.

בהערכת התחייבויות והזכויות יש להתחשב בעובדה, שההתחייבויות הן כולן מוחלטות ורובן צמודות לשער הדולר או למדד יוקר המחיה, ואילו חלק גדול מהזכויות אינו צמוד, ורבות מהן — גבייתן אינה מובטחת. בעניין זה ראה דו"חות שנתיים קודמים של מבקר המדינה לאחרונה דו"ח שנתי 22, עמ' 76, וכן בדו"ח זה, בפרק "הלוואות תקציביות — ביצוען וגבייתן".

זכויות המדינה זכויות שוטפות

היקף הזכויות השוטפות ליום 31.3.1972 מסתכם ב־2,690 מליון ל"י, לעומת 1,722 מליון ל"י ליום 31.3.1971.

הרכב הזכויות השוטפות והשינויים, שחלו בהן בהשוואה ליום 31.3.1971, משתקפים בטבלה 1, המבוססת על נתוני החשב הכללי.

ט ב ל ה 1

זכויות שוטפות (במליוני ל"י)

השינוי	31.3.1971	31.3.1972	
			הרכב הסעיף במאזן
897.6	653.7	1,551.3	פקדונות בבנקים
			פקדונות בבנקים בקשר להלוואות לחיובי מיסים
42.5	117.2	159.7	
9.6	48.2	57.8	פקדון בבנק מחו"ל בקשר לפדיון הבונדס
71.2	(1)163.4	234.6	מזומנים
29.0	(1)151.9	180.9	הפקדות יבואנים — בנק ישראל
(—)0.4	5.6	5.2	פקדון חסכון חובה בבנק ישראל
(—)11.9	150.4	138.5	השקעות בניירות ערך
(—)7.9	213.7	205.8	חייבים
(—)61.8	217.8	156.0	הון חוזר לביצוע תקציבים, קניות ומקדמות על חשבון תקציבי שנים באות
967.9	1,721.9	2,689.8	ס"ה והשינוי נטו

(1) מיון חדש.

להלן פרטים בדבר השינויים, שחלו בזכויות השוטפות.

פקדונות בבנקים

הגידול נובע בעיקר מפעולות פיננסיות במטבע חוץ ובל"י, שהאוצר השתתף בהן (ראה להלן). הסכומים כוללים יתרות של פקדונות בבנקים בארץ ובבנקים בחו"ל.

פקדונות בבנקים בארץ

בין זכויות המדינה ליום 31.3.1971 היה כלול סך 29.4 מליון ל"י, שייצג פקדונות של האוצר בשלושה בנקים מסחריים. בדו"ח שנתי 22 (עמוד 7) עמד מבקר המדינה על כך, שמן הראוי לתקצב אותם. בעקבות הביקורת תקצב האוצר בשנת 1971/72 סך 5 מליון ל"י, שהיה מופקד בבנק אחד. פקדון בסך 4.4 מליון ל"י, שהיה מופקד בבנק אחר, הוחזר לאוצר בשנת 1971/72. אשר לפקדון בבנק השלישי — בסך 20 מליון ל"י — הפקיד האוצר באותו בנק בינואר 1972, סכום נוסף של 30 מליון ל"י, לתקופה של 6 שנים, כך שהפקדון הכולל הסתכם ב־50 מליון ל"י והוא נושא ריבית שנתית בשיעור 3%. לפי ספרי האוצר החזיר הבנק ביום 31.3.1972 את סכום הפקדון לאוצר וביום

2.4.1972 נתן האוצר מחדש את הסכום לבנק. על אף העובדה שהפקדון ניתן לתקופה ארוכה, לא רק שהוא לא תוקצב, הוא גם לא השתקף במאזן המדינה ליום 31.3.1972. דוגמאות נוספות על מתן מקדמות והחזרתן סמוך ליום המאזן, וחידושן בראשית שנת התקציב הבאה — ראה להלן.

פקדונות בבנקים בקשר להלוואות לחייבי מיסים

על פי הסדר עם בנקים שונים, נותנים בנקים אלה הלוואות לחייבי מס לצורך תשלום המס המגיע מהם, מתוך כספים שהאוצר מפקיד אצלם לצורך זה. ליום 31.3.1971 הסתכמו הפקדונות בסך 117.2 מליון ל"י; במשך שנת 1971/72 הופקדו פקדונות נוספים בסך 202.3 מליון ל"י ומאידך העבירו הבנקים באותה שנה מתוך הפקדונות לזכות האוצר בבנק ישראל סך של 159.8 מליון ל"י, שנוקה להכנסות המדינה, לעומת הסך של 86.6 מליון ל"י בשנת 1970/71.

הטבלה הבאה מראה את מגמת ההרחבה לגבי השימוש במכשיר זה, שהועמד לרשות החייבים במיסים על פי רוב במס הכנסה (במליוני ל"י).

הסכום שנוקה להכנסות המדינה	יתרות הפקדון לסוף השנה	
104.8	55.1	1967/68
73.0	48.7	1968/69
61.2	60.7	1969/70
86.6	117.2	1970/71
159.8	159.7	1971/72

מתברר, שתוך חמש שנים גדל היקף ההלוואות הניתנות לחייבי מיסים, כמעט פי 3. הסכומים הנזקפים להכנסות המדינה הם הסכומים שהבנקים מקבלים מחייבי המיסים על חשבון פרעון ההלוואות, שניתנו להם.

פקדון הבנק בקשר לפדיון הבונדס

הסכום של 57.8 מליון ל"י מהווה את היתרה ליום 31.3.1972 של הסכומים, שהופקדו בדולרים בידי בנק בארצות-הברית, המשמש סוכן פיסקלי של מלווה העצמאות, של מלווה הפיתוח ושל מלווה הפיתוח להשקעות, לקראת פדיון אגרות חוב ותשלום ריבית. סכום זה מייצג אגרות חוב הניתנות לפדיון, שעדיין לא הוצגו, וריבית, שלא נדרשה. בשנה הנסקרת נפדו אגרות חוב בסכום של 341.1 * מליון ל"י (87.1 מליון דולר) לעומת 257.6 מליון ל"י (73.6 מליון דולר) בשנה הקודמת, ושולמה ריבית בסכום של 129.1 מליון ל"י לעומת 97.8 מליון ל"י בשנה הקודמת.

מזומנים בבנקים

מליוני ל"י	
315.3	יתרה ליום 31.3.1971
234.6	יתרה ליום 31.3.1972
80.7	ירידה

* חלק מן האגרות נפדה לפני שינוי שער הל"י באוגוסט 1971, וחלק — לאחר השינוי.

ביתרת המזומנים בבנקים ליום 31.3.1971 כלל האוצר סכום 151.9 מליון ל"י, שנתקבל מיבואנים בעד הפקדה עפ"י צו הסדרת יבוא סחורות (הפקדות) תש"ל — 1970 מיום 12.1.1970. במאזן ליום 31.3.1972 הציג האוצר את סכומי ההפקדה בסעיף נפרד, "הפקדות יבואנים — בנק ישראל" ומתוך כך בהשוואה לביתרת המזומנים בבנקים ליום 31.3.1971 — ללא הפקדות היבואנים — חל גידול למעשה בסך 71.2 מליון ל"י.

בדו"ח השנתי 22, עמ' 87 ציין מבקר המדינה, שנוסף על העניין, שיש לאוצר בכיסוי המקדמות הארעיות של בנק ישראל לאוצר בסוף חודש מארס, מן הראוי לעמוד על כך, שהיתרות בבנק הדואר לא יעלו על הדרוש לצרכים אופרטיביים, שכן בנק הדואר אינו משלם לאוצר ריבית על יתרות הוכות שבבנק, ואילו האוצר משלם ריבית הן על המזומנים שבנק הדואר מפקיד אצלו והן על משיכות היתר שלו בבנק ישראל. בעקבות הביקורת נעשה הסדר באוקטובר 1972 בין אגף החשב הכללי לבין בנק הדואר, שלפיו תועבר אוטומטית מחשבון האוצר בבנק הדואר לחשבון האוצר בבנק ישראל כל יתרה בחש-בונות משרדי הממשלה בבנק הדואר, שתעלה על הסכום של 30 מליון ל"י.

פקדון חסכון חובה בבנק ישראל

התמורה מהוצאת תעודות חסכון חובה, על פי חוק חסכון חובה, תשכ"ב—1962, הסתכמה ב-39.7 מליון ל"י, והיא הופקדה בזמנו בפקדון מיוחד בבנק ישראל. משיכת כספים מהפקדון נעשית אך ורק בקשר לפדיון תעודות חסכון חובה. בפדיון תעודות אלה הוחל בשנת 1966/67. עד שנת 1971/72 ועד בכלל נפדו תעודות בסך 34.5 מליון ל"י, כפי שמתברר מהטבלה הבאה:

סכום הפדיון (במליוני ל"י)	
6.7	1966/67
8.4	1967/68
8.4	1968/69
9.3	1969/70
1.3	1970/71
0.4	1971/72
34.5	

היתרה ליום 31.3.1971 בחשבון בנק ישראל, היא 5.2 מליון ל"י.

השקעות בניירות ערך

להלן הרכב ההשקעות בניירות ערך (במליוני ל"י):

ליום 31.3.1971	ליום 31.3.1972	
השינוי		
19.3	—	אגרות חוב של הסוכנות היהודית
(-)19.3	104.2	אגרות חוב ממשלתיות
120.7	34.3	ניירות ערך מסוגים שונים
(+)16.5	138.5	
10.4		
(+)23.9		
(-)11.9		
150.4		

אגרות חוב של הסוכנות היהודית

הירידה בסך 19.3 מליון ל"י נובעת מפדיון אגרות חוב של הסוכנות היהודית — 5.5% 1968—80 — צמודות למדד יוקר המחיה, בסכום של 0.9 מליון ל"י, מהחזרה לסוכנות היהודית של אגרות חוב בערך נקוב של 3.4 מליון ל"י ומתקצוב מקדמה, שניתנה בזמנה לקרן היסוד בסך של 15 מליון ל"י, ושהייתה רשומה במסגרת הסעיף הנ"ל.

ההחזרה לסוכנות היהודית של אגרות חוב, בערך נקוב של 3.4 מליון ל"י, נעשתה על מנת להקל על הסוכנות היהודית את מימון השתתפותה בתכנית ההבראה של חברת "רסקו" ונזקפה לחשבון ההלוואה של הסוכנות היהודית (ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 46).

עד 31.3.1972 החזיר האוצר לסוכנות היהודית, בקשר לתכנית זו, אגרות חוב בערך נקוב של 19.4 מליון ל"י כדלהלן:

סכום במליוני ל"י		
ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 79	10.0	1967/68
	4.8	1969/70
	1.2	1970/71
ראה לעיל	3.4	1971/72
19.4		

בתכניתו של האוצר להחזיר אגרות חוב נוספות; היקפן הכספי יחד עם היקפן של אלה, שכבר הוחזרו, יגיע ל-30 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 19, עמ' 32).

בדו"ח השנתי 22, עמ' 79 צוין, כי אגרות החוב, שהוחזרו עד 31.3.1971 בערך נקוב של 16 מליון ל"י, נמכרו לה בסכום של 20 מליון ל"י, וכי לחובת חשבון ההלוואה של הסוכנות היהודית נזקף הסכום של 16 מליון ל"י בלבד. ההפרש בסך 4 מליון ל"י, המהווה חוב של הסוכנות היהודית, ומייצג הכנסה של המדינה, לא קיבל איפוא ביטוי בספרי האוצר. דבר זה לא בא עוד על תיקונו.

קרן היסוד

במליוני ל"י	
15	יתרה ליום 31.3.1971
—	יתרה ליום 31.3.1972
15	ירידה

היתרה ליום 31.3.1971 בסך 15 מליון ל"י מייצגת מקדמה, שניתנה לקרן היסוד בשנים קודמות, לאחר שהיא הפקידה במקביל באוצר סכום של 5 מליון דולר, אשר נרשם גם הוא בחשבונות לא תקציביים במסגרת סעיף "הפקדות" במאזן השוטף. אולם ההפקדה באוצר נעשתה בזמנה בתנאי הצמדה לדולר, ואילו המקדמה, שניתנה לקרן היסוד, הייתה בלתי צמודה (ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 46).

הירידה בסך 16.5 מליון ל"י נובעת בעיקר מפדיון ניירות ערך של מלווה חסכון וחבה ומלווה קליטה וחסכון חובה, לאחר ניכוי רכישות חדשות. האוצר רכש ניירות ערך אלה מחמישה בנקים והבנקים קיבלו את אגרות החוב מן הציבור במסגרת תכניות חסכון מסוג "תמורה" שהונהגו על ידם. פרטים על תכניות חסכון אלה ועל תנאי ההפקדה באוצר של התמורה מהפצת תעודות החסכון של התכנית הג' ניתנו בדו"ח השנתי 21, עמ' 47.

ניירות ערך מסוגים שונים

העלייה בסך 23.9 מליון ל"י היא נטו ונובעת בעיקר מהשקעה באגרות חוב של בנק למשכנתאות בסכום של 22.3 מליון ל"י ומרכישה ומכירה של מניות בנק טפחות כלהלן:

השקעה באגרות חוב של בנק למשכנתאות: במאי 1971 הנפיק בנק למשכנתאות שתי סדרות של אגרות חוב בסכום של 5 מליון דולר כל אחת, כשאות מהן מיועדת למכירה לתושבי הארץ תמורת ניירות נ"ד. והשנייה לתושבי חוץ בלבד. אגרות החוב הן לתקופה של 14 שנה ונושאות ריבית בשיעור של 7%, שעליה נגבה מס הכנסה בשיעור מוגבל של 25% לפי חוק עידוד החסכון. עוד אושר לגביהן ביטוח שער בפרמיה מוקטנת של 3% (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 65). האוצר נענה לבקשת הבנק, כי ייעוד התמורה של אגרות החוב, שנקבע בתחילה ל"מתן הלוואות למשכנתאים", ישונה למימון "מהלך העסקים הרגיל של הבנק".

האוצר התחייב לסייע לבנק בהפצת אגרות חוב בערך נקוב של 6 מליון דולר ובמסגרת התחייבות זו הפקיד בחברת האם של בנק המשכנתאות בחוץ לארץ סכום של 5.6 מליון דולר (לפי שער של 93.75 מהערך הנקוב של האגרות). סכום זה נרשם לחובת "מק-דמות", שמחוץ לחשבונות התקציביים. עד לסיום הביקורת בפברואר 1973 נמכרו מתוך הסדרה המיועדת לתושבי הארץ אגרות חוב בערך נקוב של 4.5 מליון דולר, שאת תמורתן קיבל האוצר. שאר אגרות החוב מסדרה זו טרם נמכרו, ואילו אגרות בסך 1 מליון דולר מהסדרה השניה יירכשו על ידי האוצר עצמו, והם יתוקצבו בשנת הכספים 1972 מתקציב הפיתוח — "מפעלים שונים".

האוצר הסביר שהפעולה נעשתה כדי לסייע לבנק לעבור על תקופה, שבה נתקל בקשיים למכור אגרות חוב בארץ לפי שער סביר.

רכישה ומכירה של מניות בנק טפחות: בינואר 1971 החליט האוצר למכור מניות רגילות ומניות מבוכרות של בנק "טפחות" לשתי חברות השקעה שנמנו עם בעלי המניות של הבנק. לפי זכויות שהקנו המניות לבעליהן, היו בידי שתי החברות עד מועד המכירה כ-26% מכוח ההצבעה באסיפות הכלליות של הבנק ולפי ערכן הנקוב של המניות, היו כ-60% מההון הנפרע של הבנק.

מניות רגילות ומניות מבוכרות בערך נקוב של 4.7 מליון ל"י (כ-16% מההון הנפרע של הבנק באותו מועד) היו בידי הציבור והן נסחרו בבורסה לניירות ערך בתל-אביב. משרד האוצר הסביר, שהסכמתו למכירה באה משום שהחברות דרשו הגדלה בכוח ההצבעה שלהן, שתתאים ליחס השקעותיהן בהון המניות; שר האוצר ושר השיכון אישרו את המכירה והתנו, שהמדינה תחזיק במניות שיקנו לה לפחות 52% מזכויות ההצבעה בבנק.

חלק מהמניות שנמכרו היה בידי האוצר וחלק אחר היה בידי חברת שיכון ופיתוח בע"מ וחברת עמידה בע"מ. לשם ביצוע המכירה רכש האוצר מניות של בנק טפחות משתי החברות האלה במחיר שבו הוא מכר את המניות לחברות ההשקעה כלהלן:

סוג המניות	חברת שיכון ופיתוח בע"מ	חברת עמידה בע"מ
מניות רגילות בנות 1 ל"י	—	1,300,000
מניות רגילות ומבוכרות בנות 10 ל"י	187,636	38,117
מניות רגילות (חדשות) בנות 10 ל"י	—	40,000

להלן פרטים על סוגי המניות שנמכרו ומחיריהן:

סוג המניות	נמכרו לחברה א'	חברה ב'	השער באחוזים	הסכום במיליוני ל"י
מניות רגילות בנות 1 ל"י	650,000	650,000	140	1.8
מניות רגילות ומבוכרות בנות 10 ל"י	248,223	—	136	3.4
מניות רגילות (חדשות) בנות 10 ל"י	70,000	70,000	120	1.7
סה"כ				6.9

(1) מניות שהונפקו באמיסית זכויות — ראה להלן.

כל מניה מכל שלושת הסוגים מקנה לבעליה קול אחד באסיפה הכללית של הבנק, ולפיכך כוח ההצבעה של המניות הרגילות בנות 1 ל"י בהשוואה להון הנפרע עדיף על זה של המניות בנות 10 ל"י.

ביצוע עסקת המכירה לשתי חברות ההשקעה נעשה בשני שלבים:

שלב א'

ביונאר 1971 הוסכם עם חברה א' למכור לה מניות רגילות ומניות מבוכרות בנות 10 ל"י בשער של 136% כולל זכות לקבלת דיבידנד בשיעור 8%, שהוכרו עליו בסוף 1970. שער המניות (הרגילות והמבוכרות) בנות 10 ל"י בבורסה לניירות ערך בתל-אביב היה ביום אישור הסכם המכירה 135%, ללא זכות לקבלת הדיבידנד בשיעור 8% — דהיינו מחיר העולה ב-7% על זה, שבו נמכרו המניות לחברה. תמורת המניות — סך 3.4 מליון ל"י — שילמה החברה לאוצר במזומן במועד ביצוע העסקה.

שלב ב'

ביוני 1971 הוסכם עם שתי החברות (א' ו-ב') על מכירת 1,300,000 מניות בנות 1 ל"י בשער 140% ו-140,000 מניות רגילות (חדשות) בנות 10 ל"י בשער 120%, לפי חלוקה שווה בין שתי החברות; מחצית התמורה תיפרע לאוצר במזומן ומחציתה תיפרע במארס 1972. שתי החברות שילמו לאוצר ביולי ובאוגוסט 1971 את מחצית התמורה של המניות, שהסתכמה ב-1.75 מליון ל"י. חברה א' שילמה במארס 1972 את יתרת התמורה. חברה ב' קיזזה את יתרת התמורה לכיסוי חוב האוצר בגין רכישת מניות של הבנק לפיתוח התעשייה בע"מ (ראה להלן).

מניות בנות 1 ל"י הן כאמור, בעיקר מניות הצבעה ואינן נסחרות בבורסה לניירות ערך. במקרים שבהם נסחרות בבורסה מניות מסוג זה שערן ביחס לערכן הנקוב הוא יותר גבוה במידה ניכרת מאשר שערי

מניות אחרות. במקרה דגן הוסכם על שער שהיה כמעט זהה לשער מניות רגילות בנות 10 ל"י של הבנק. מניות רגילות (חדשות) בנות 10 ל"י, שנמכרו לחברות, נרכשו על ידי האוצר במאסר 1971 כאמיסיה זכויות (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 83). החל מאפריל 1971 נסחרות מניות אלה בבורסה לניירות ערך בתל אביב ושערן ביום המכירה היה 125%.

משרד האוצר הסביר, כי כאשר המניות נמכרות בקבוצה גדולה יש מקום למתן הנחה לקונה; מניות בנות 1 ל"י שנמכרו לשתי החברות, לא הגדילו באופן מהותי את כוח ההצבעה שלהן בבנק, ומשום כך לא נראה לאוצר, שיש לתבוע מחיר גבוה יותר. למעשה זכו שתי החברות בהטבה נוספת, כשהבנק הודיע בספטמבר 1971 על דיבידנד סופי בשיעור 9% מהון המניות. בדו"ח שנתי 20 (עמ' 656) עמד מבקר המדינה על כך, שבמכירת מניות של חברה ממשלתית על האוצר להתבסס על ניתוח תחזית הרווחים ורמת התשואה המקובלת בענף. בניתוח העסקה יש להביא בחשבון גם את היתרונות, שיצמחו לשתי החברות בשל שיפור יחס כוח ההצבעה שניתן להן.

חייבים

במליוני ל"י

213.7	יתרה ליום 31.3.1971
205.8	יתרה ליום 31.3.1972
7.9	ירידה

הירידה נובעת בעיקר מהשינויים הבאים:

חייבים של המחלקה למלוות חוץ

היתרה בחשבון זה ליום 31.3.1972 הסתכמה ב-76.2 מליון ל"י, והיא מייצגת בעיקר חובות על חשבון יבוא במסגרת עודפי תוצרת חקלאית. לעומת היתרה בסך 44.7 מליון ל"י ליום 31.3.1971 חלה איפוא עלייה בסך 31.5 מליון ל"י.

נתיבי נפט

האוצר מממן את פעולותיה השוטפות של החברה על ידי מקדמות הנרשמות לחובת חשבון החברה. יתרת חשבון החברה ליום 31.3.1972 בסך 31.5 מליון ל"י מייצגת את יתרת ההתחשבנות בין האוצר לבין החברה — לעומת 44.6 מליון ל"י ליום 31.3.1971. את הרווחים השנתיים נטו מעסקי החברה מקבל האוצר במסגרת של הכנסה מיועדת.

שטרות בבנק מקומי

בשנת 1970/71 קיבל האוצר מבנק מקומי הלוואה במטבע חוץ, שמקורה בקו אשראי, שהשיג הבנק. האשראי היה מותנה בקבלת בטחונות בצורת שטרי חוב והתחייבויות נקובים במטבע חוץ. האוצר קיבל על עצמו להמציא בטחונות אלה. חלק מהשטרות רכש האוצר ממסדות שונים, וחלק מצוי בידיו כתוצאה מפעולות פיננסיות שונות. שהוא מבצע. בהגיע זמן הפרעון של שטר חוב, מחזיר הבנק את השטר לאוצר, אשר מציג אותו לגוביניא. היתרה בחשבון זה בסכום של 19.2 מליון ל"י מייצגת את השקעת האוצר בשטרות, שהיו בידי הבנק ליום 31.3.1972.

המפקח על הדלק

המדובר הוא בהתחשבות עם המפקח על הדלק בקשר לקרן ההשוואה למחירי דלק. החוב של המפקח ליום 31.3.1971 היה 5.2 מליון ל"י, ואילו ליום 31.3.1972 אינו מופיע שום חוב. בעבר הוקטן בטעות חוב המפקח על הדלק בסך 6.1 מליון ל"י; לאחר שהביקורת הצביעה על כך (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 85), תוקנה הטעות וכתוצאה מכך הועברה יתרת זכות בסך 4.1 מליון ל"י בחשבון החו"ז של המפקח על הדלק ליום 31.3.1972 להכנסה קרדיטורית שנועדה להירשם כהכנסה של המדינה.

חברת השקעות

על פי הסדר, שנעשה בין האוצר לבין חברת השקעות של בנק ישראלי בשנת 1966 (ראה דו"ח שנתי 18, עמ' 48), הפקיד האוצר בחברה בשנים 1966/67 עד 1970/71 סכום של 10 מליון ל"י שהיה מיועד בחלקו — 7.75 מליון ל"י — לביצוע פעולות לעידוד הבורסה, ובחלקו — 2.25 מליון ל"י — למתן הלוואות לשתי חברות בת של הבנק. בעקבות הערת הביקורת (ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 49), תיקצב האוצר בשנה הנסקרת את הסכום הזה. התקצוב נעשה במסגרת סעיף ההוצאה "מפעלים שונים".

תשלום על חשבון ערבויות

היתרה של חשבון "תשלומים על חשבון ערבויות", מסתכמת ב-4.2 מליון ל"י לעומת 2.5 מליון ל"י ליום 31.3.1971. בשנה הנסקרת חלה איפוא עלייה ב-1.7 מליון ל"י (ראה להלן "ערבויות המדינה" וגם "הלוואות באמצעות ב.ל.ת").

התשלומים של האוצר בגין מימוש ערבויות, שניתנו על ידיו, בחלקם תוקצבו ובחלקם לא תוקצבו. התשלומים שתוקצבו אינם נרשמים כהוצאות מוחלטות, אלא במסגרת חשבונות של לווים, וזאת עד למימוש הבטחונות שבידי האוצר, במידה שישנם כאלה.

הסוכנות היהודית

החוב בסך 12.5 מליון ל"י נוצר ממשיכת יתר של הפקדה של הסוכנות היהודית באוצר (ראה להלן סעיף "הפקדות").

הלוואות לרוכשי בונדס

היתרה ליום 31.3.1972 בסך 1.2 מליון ל"י מייצגת את סך כל ההלוואות, שנתן בנק אמריקני לרוכשי בונדס, המפגרים בתשלומיהם על חשבון רכישת אגרות אלה. ההלוואות ניתנות מתוך פקדון של האוצר המוחזק בבנק. זה למטרה הנ"ל (ראה לעיל "פקדון אמריקני — קרן ערבויות"). יתרת החשבון ליום 31.3.1971 הסתכמה ב-2 מליון ל"י.

יצבי חברה למימון והשקעות בע"מ

החברה הוקמה בשנת 1959, כדי לעסוק בעיקר בהשקעת כספים. ההון הנפרע שלה ל-31.3.1972 לפי דו"ח רשות החברות הממשלתיות, היה 775,000 ל"י, מזה 200,000 ל"י במניות רגילות ומניות יסוד והיתר במניות בכורה. מניות הבכורה, הנושאות דיבידנד צביר של 4.5%, נרכשו בקיץ 1968 ע"י האוצר מהתקציב לפיתוח התעשייה (ראה דו"ח 20 עמ' 68). סוכם בין האוצר לבין החברה, שאם במשך שלוש שנים רצופות לא יחולק דיבידנד יהיו בעלי מניות בכורה רשאים למנות רבע ממספר חברי הדירקטוריון.

עד למועד סיום הביקורת, בראשית מארס 1973, לא קיבלה הממשלה דיבידנד על מגיות הבכורה. לשאלת הביקורת הסביר האוצר, כי תקופת שלוש השנים, שבהם על החברה לשלם דיבידנד, אמנם הסתיימה כבר בסוף 1971; אולם מכיוון שמאזנה ל-31.12.1971 טרם פורסם, לא היה לדעתו מקום לפנות אליה בדרישה לשנות את הזכויות של מגיות הבכורה.

במאי 1971 סוכם בין האוצר לבין הנהלת החברה שהממשלה תשקיע בחברה סכום של 1.5 מליון ל"י. הוחלט, שההשקעה תיעשה בדרך של הלוואה. בהתאם לכך, העביר החשב הכללי ב-1971/72 1.5 מליון ל"י לבנק, כדי שזה יתן הלוואה באותו סכום לחברה. הפקדון וההלוואה נושאים ריבית של 9%.

בספטמבר 1971 סוכם, כי הפקדון יומר לאגרות חוב 5% ל-20 שנה; ב-12 השנים הראשונות תשולם ריבית בלבד. במאי ויוני 1972 הועברו לחברה 0.5 מליון ל"י נוספות, באותם התנאים. עד למועד סיום הביקורת לא שילמה החברה ריבית על הפקדון ועל אגרות החוב. ל-31.12.1972 היא חייבת 89,000 ל"י על חשבון ריבית.

בראשית 1973 סוכם בין האוצר לבין הנהלת החברה, כי הממשלה תמיר את זכויותיה בגין מגיות הבכורה שלה בחברה בע"מ של 575,000 ל"י; סכום זה ייהפך לחוב של החברה לאוצר, הנושא ריבית של 5% לשנה; בחמש השנים הראשונות תשולם הריבית בלבד וב-15 השנים הבאות הקרן והריבית.

ההשקעה של 1.5 מליון ל"י ב-1971/72 ושל 0.5 מליון ל"י ב-1972 נרשמו בחשבונות מחוץ לתקציב. משרד האוצר הודיע למשרד מבקר המדינה במארס 1973 שהסכומים יוקצבו עוד בשנת הכספים 1972.

חברה למכירת בתים לתושבי חוץ

לחברה זו ניתנה בשנת 1971/72 מקדמה בסך 150,000 דולר ו-4 מליון ל"י. הסכום של 4 מליון ל"י הוחזר לאוצר סמוך ליום המאזן ושוב ניתן לחברה בראשית שנת הכספים 1972 (ראה להלן גם בדו"ח זה, פרק "עידוד רכישת דירות בארץ על ידי תושבי חוץ").

הון חוזר לביצוע תקציבים, קניות ומקדמות על חשבון תקציבי שנים באות הירידה בסך 61.8 מליון ל"י נובעת מהשינויים בארבעת הקבוצות של חשבונות, שמהם מורכב הסעיף הנדון במליוני ל"י).

31.3.1971	31.3.1972	
20.3	18.0	חייבים בעד הכנסה מיועדת - תקציב רגיל ופיתוח
166.4	127.5	חייבים בעד שירותים שניתנו ונכסים שסופקו על ידי המפעלים העסקיים של הממשלה
31.1	10.5	מקדמות על חשבון תקציב הפיתוח
<u>217.8</u>	<u>156.0</u>	

חייבים בעד הכנסה מיועדת

הסכום של 18 מליון ל"י מייצג אותו חלק של ההכנסה המיועדת לפי התוספת השנייה של חוק התקציב לשנת 1971/72, תשל"א-1971, אשר נתקבל לאחר 31.3.1972, ואילו ההוצאה באותו סכום נעשתה במשך שנת 1971/72. ההרשאה החוקית לרישום סכום זה כהכנסה מיועדת במסגרת שנת 1971/72 כלולה בסעיף 6 לחוק התקציב הנ"ל.

חייבים בעד שירותים שניתנו ונכסים שסופקו על ידי המפעלים העסקיים של הממשלה היתרה בסך 127.5 מליון ל"י מורכבת בעיקר מחובות הציבור בעד שירותים שסופקו על ידי משרד התקשורת (74.6 מליון ל"י), על ידי רכבת ישראל (4.9 מליון ל"י), ומחייבים לאגף המזון בעד סחורות, שסופקו על ידיו (37.3 מליון ל"י).

המספרים המקבילים ליום 31.3.1971 היו: משרד התקשורת — 71 מליון ל"י; רכבת ישראל — 4.7 מליון ל"י; אגף המזון — 29.4 מליון ל"י.

ההרשאה החוקית לרישום חובות, המגיעים למשרדי הממשלה הנ"ל, כהכנסות כלולה בסעיף 8(ה) לחוק התקציב לשנת 1971/72, תשל"א—1971 המתייחס למפעלים העסקיים של הממשלה.

מקדמות על חשבון תקציב הפיתוח

האוצר חיסל בשנת 1971/72 את המקדמות, שהופיעו במאזן ליום 31.3.1971 בסכום של 31.1 מליון ל"י. להלן המקדמות העיקריות, שחוסלו בעקבות הערות הביקורת (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 87—85).

1. מקדמה לחברת "כלל" — 2 מליון ל"י: המדובר למעשה בהלוואה של האוצר לחברה זו לתקופה של 10 שנים. המקדמה תוקצבה, והיא רשומה במסגרת ההלוואות התקציביות לחברה זו (ראה להלן "הלוואות ישירות").

2. מקדמות לסוכנות היהודית: המקדמה בסכום של 5 מליון ל"י תוקצבה בשנה הנסקרת ונוקפה לחשבון ההלוואה של "מרחיב" (ראה להלן "הלוואות ישירות"). מקדמה נוספת בסכום של 3.75 מליון ל"י גם היא תוקצבה בשנה הנסקרת ונוקפה לחשבון ההלוואה של הסוכנות היהודית.

3. מקדמה לחברת פ.א.ו.א. החברה להתיישבות חקלאית: בדו"ח השנתי 22, עמ' 87 צוין, שהאוצר התחייב לפרוע, באמצעות בנק הפועלים וחברת גמול, את כל התשלומים — קרן, ריבית והפרשי הצמדה — המגיעים למחזירי אגרות חוב של החברה בשווי נקוב של 13.5 מליון ל"י. תמורת תשלומים אלה יקבל האוצר חוזי מתיישבים * כדי לתת ביטוי בספרי האוצר להתחייבות הנ"ל, שהיא ארוכת טווח, זקף החשב הכללי לחובת חשבון "מקדמה" את מלוא סכום הקרן — 13.5 מליון ל"י — כנגד זיכוי חשבון הפקדה של החברה באוצר במסגרת הסעיף "הפקדות" שבמאזן השוטף. האוצר קבע שכל תשלום שלו על חשבון ריבית והפרשי הצמדה ייוקף לחובת חשבון המקדמה, וכל תשלום על חשבון קרן יוקף לחובת חשבון הפקדון. בדרך זו יוקף חשבון הפקדון את יתרת ההתחייבויות של האוצר. כדי לעמוד בכל עת על גובה הסכום — קרן, ריבית והפרשי הצמדה — ששולמו למעשה על ידי האוצר, יש להחסיר את יתרת חשבון הפקדון מיתרת חשבון המקדמה.

הביקורת העירה, שאין לרשום כמקדמה סכום, שלא שולם למעשה, וכי אין לרשום במסגרת סעיף "הפקדות" סכומים לגביהם התחייב האוצר לפרוע בעתיד, וכי התחייבות מעין זו יש לרשום במערכת נפרדת של רישומים מימוריאליים. עוד העירה הביקורת, שהתחייבות האוצר היא לתקופה ארוכה ויש למצוא את הדרך לתקצב בכל שנה אותם שיעורים של קרן, ריבית והפרשי הצמדה, שזמני פרעונם חלים באותה שנה.

* בעניין חוזה מתיישבים ראה לאחרונה דו"ח 22, עמ' 92.

בשנה הנסקרת הועבר הסכום לסעיף מלוות פנים (ראה להלן) בלי לשקף את הפעולה בחשבונות תקציביים.

4. בשנת 1970/71 רכש האוצר מניות בכורה ב' 8% של בנק החקלאות בסך 7.5 מליון ל"י והתשלום נרשם במאזן המדינה בסעיף "מקדמות". בשנת 1971/72 תקצב החשב הכללי את הסכום הנ"ל.

בשנה הנסקרת נתן האוצר מקדמות נוספות בסכום כולל של 10.5 מליון ל"י, וביניהן: 4.2 מליון ל"י לממשלה זרה; 3.4 מליון ל"י לסוכנות היהודית; 1.1 מליון ל"י לחברת מעלה השקעות בע"מ*; 0.9 מליון ל"י לחברת כימיקלים לישראל; 0.7 מליון ל"י לחברת ביסוס עליה.

המקדמה לסוכנות היהודית בסך 3.4 מליון ל"י נועדה לרשויות המקומיות לצורך הקמת בתי-ספר על-יסודיים וגני ילדים. המקדמה לחברת מעלה השקעות בע"מ, בסך 1.1 מליון ל"י, נועדה לרכישת 330 מניות רגילות ב' בעלות ערך נקוב כולל של 990,000 ל"י (כל מניה היא בת 3,000 ל"י). המקדמה לחברת כימיקלים לישראל נועדה לממן את הוצאות הריבית של חברה זו הקשורות עם רכישת מניות חברת "ערד" מידי חברה זרה (ראה דו"ח על הביקורת בחברת ערד בע"מ בדו"חות על ביקורת האיגודים תשל"ב—1972, עמ' 26—15). בחוק התקציב לשנת הכספים 1972 נכללת הקצבה לכיסוי מקדמה זו. עד מועד סיום הביקורת, לא תוקצבו המקדמות הנ"ל, פרט למקדמה המיועדת לחברת כימיקלים לישראל.

בדו"חות קודמים של מבקר המדינה תוארה התופעה של מתן פקדונות או מקדמות על ידי האוצר ללא הרשאה תקציבית, אשר הוחזרו לאוצר בסוף שנת הכספים וחודשו על ידו בראשית חודש אפריל של שנת הכספים הבאה (ראה לאחרונה דו"ח שנתי 22, עמ' 77, וכן בדו"ח זה, עמ' 42 ובפרקים "השקעות האוצר בבנק חדש" ו"עידוד רכישת דירות בארץ על ידי תושבי חוץ").

מאזן המדינה, שעל שר האוצר להמציא למבקר המדינה על פי חוק מבקר המדינה, תשי"ח—1958 (נוסח משולב), נועד כולו לשמש כלי בידוק לצרכי הביקורת. מן הדין איפוא שהמאזן ישקף את זכויותיה והתחייבויותיה של המדינה, וכי לא ייעשו פעולות חשבונאיות הגורעות משלמות הנתונים מבלי שיש בהן כל צורך אחר.

זכויות אחרות

סך כל הזכויות שאינן שוטפות, הנובעות מביצוע תקציב, היה ביום המאזן 11,884 מליון ל"י לעומת 9,857 מליון ל"י (לאחר מיון מחדש — ראה לעיל "סיכום זכויותיה והתחייבויותיה של המדינה") ביום המאזן הקודם, דהיינו, עלייה ב-2,027 מליון ל"י. העלייה ליום 31.3.1971 לעומת 31.3.1970 הייתה 1,226 מליון ל"י.

המרת נכס בנכס

בכל שנה מבוצעות פעולות המרה של נכס מסוג אחד בנכס מסוג אחר, שיש בהן כדי להשפיע השפעה של ממש על גובה הסכומים, שיעמדו לגבייה בשנים הבאות. בשנתיים

* חברה פרטית שהממשלה היא בעלת 54.9% מהונה הנפרע. מטרתה העיקרית של החברה היא לרכוש מניות של חברת "כלל" — חברה להשקעות מאת משקיעי חוץ שיעלו לישראל.

האחרונות ניכרת ירידה בהיקפן של פעולות אלה אך עם זאת החלו בביצוע פעולות המרה מסוגים נוספים כגון המרת דיבידנד במניות והמרה של גביית תשלומים על חשבון קרן בהלוואות (ראה גם בפרק "הלוואות תקציביות — ביצוען וגבייתן" בדו"ח זה).

בטבלה דלהלן ריכוז של ההמרות העיקריות, שנעשו בנכסים, המשתקפים במאזן. הריכוז נערך על ידי משרד מבקר המדינה על סמך נתונים באגף החשב הכללי וברשות החברות הממשלתיות במשרד האוצר. בידי האוצר אין נתונים מרוכזים על פעולות ההמרה של נכס מטוג אחד בנכס מטוג אחר.

שינויים בהרכב זכויות המדינה המוניטריות שאינן שוטפות הנובעים מהמרות נכס בנכס (במליוני ל"י)

1970/71 ⁽³⁾		1971/72		
ירידה	עלייה	ירידה	עלייה	
46.8	121.6	10.4	34.0	מניות
64.1	66.3	25.7	25.0	הלוואות ⁽¹⁾
67.4	2.8	7.8	—	השקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות
12.4	—	1.3	—	דיבידנד
—	—	13.8	—	גביית קרן וריבית
190.7	190.7	59.0	59.0	ס"ה
התפלגות השינויים:				
30.0		22.3 ⁽³⁾		המרת הלוואות ⁽¹⁾ במניות
—		13.8		המרת גביית קרן וריבית בהלוואות
18.0		10.4		החלפת מניות במניות
				העברת סכומים מסעיף "השקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות":
4.6		7.8		להלוואות
61.2		—		להשקעות במניות
32.9		3.4		המרת הלוואה ללווה אחד בהלוואה ללווה אחר ⁽²⁾
12.4		1.3		המרת דיבידנד במניות
28.8		—		המרת מניות בהלוואות
2.8		—		שינויים אחרים
190.7		59.0		ס"ה

(1) לרבות אגרות חוב.

(2) אינו כולל שינויים ברישום בלבד לגבי הלוואות ישירות שהפכו להלוואות באמצעות בנקים.

(3) כולל מניות בערך נקוב של 20.4 מליון ל"י, שהועברו בשנה הקודמת לחברה ממשלתית כנגד הלוואה עומדת והוחזר זרז בשנה הנסקרת (ראה דו"ח שנתי 22 עמ' 125).

הלוואות

הרכב זכויות המדינה בהלוואות והשינויים בהן משתקפים בטבלה מס' 2 שבעמוד הבא. העלייה נטו הייתה 744 מליון ל"י, והיא תוצאה מעלייה ברוטו בסך 949.6 מליון ל"י וגביות על חשבון קרן בסך 205.6 מליון ל"י. העלייה ברוטו מהווה את יתרת העלייה, לאחר מחיקת חובות בסך 7.9 מליון ל"י, שנעשתה בשנת 1971/72 (הסוכנות היהודית 6.8 מליון ל"י; החברה הישראלית לתערוכות חקלאיות — 0.2 מליון ל"י; לוויים באמצעות בנקים — 0.9 מליון ל"י). מרכיביה של יתרת העלייה הם מצד אחד הלוואות חדשות וסכומים, שהושקעו בשנים קודמות בלא שנקבע אופיים אם כהלוואות ואם כהשקעות במניות ובשנה הנסקרת הוגדרו כהלוואות, וכן היוון ריבית, ומצד שני המרת הלוואות במניות והמרת הלוואות בהשקעות, שאופיין לא נקבע עוד.

הלוואות האוצר — רובן אינן צמודות, ואלו הצמודות למדד יוקר המחיה ליום 31.3.1972 רשומות לפי ערכן ההיסטורי; החשב הכללי נוהג לחשב את הפרשי המדד רק בעת הגבייה. לגבי הלוואות הצמודות למטבע חוץ חוייבו חשבונות הלוויים, במועדים המתאימים, בהפרשי ההצמדה בגין שינויי שער הל"י, שחלו מאז הקמת המדינה, לרבות השינוי, שחל ב-22.8.1971.

בטבלה 2 (בעמוד הבא) פירוט "זכויות — הלוואות האוצר", לפי שתי קבוצות: הלוואות ישירות למיסדות ומפעלים, והלוואות באמצעות בנקים.

להלן הערות לגבי חלק מהשינויים המשתקפים מטבלה זו.

המרחיב

במליוני ל"י

21.4	יתרה ליום 31.3.1971
79.4	יתרה ליום 31.3.1972
58.0	עלייה

העלייה נובעת מהלוואות חדשות בסך 53 מליון ל"י ומתקצוב מקדמה שניתנה לסוכנות היהודית בסך 5 מליון ל"י בשנת 1970/71 (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 86). ההלוואות ניתנו מתקציב פיתוח החקלאות — האחזויות. תמורת ההלוואות מעבירה החברה לאוצר חוזי מתיישבים (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 94).

רשות הנמלים

במליוני ל"י

256.2	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
285.6	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
29.4	עלייה

זכויות — הלוואות האוצר: הלוואות ישירות ובאמצעות בנקים (במיליוני ל"י)

	31.3.1971	31.3.1972	
עלייה			הלוואות שיתרותיהן עלו
58.0	21.4	79.4	מוסדות ומפעלים
55.8	501.2	557.0	המרחיב
40.7	93.5	134.2	הסוכנות היהודית
29.4	256.2	285.6	חברה לפיתוח תעשיית תיירות
27.7	63.5	91.2	רשות הנמלים
22.9	99.9	122.8	אל על
20.4	57.0	77.4	מקורות
16.5	11.1	27.6	האוניברסיטה העברית בירושלים
13.6	20.3	33.9	אוניברסיטת הנגב
			אוניברסיטת תל-אביב
10.8	11.4	22.2	החברה לשיקום ולפיתוח הרובע היהודי
10.0	32.0	42.0	בעיר העתיקה
9.2	47.4	56.6	אוניות משא אל-ים
8.8	38.1	46.9	קו צנור אילת אשקלון
7.1	28.1	35.2	הטכניות העברי, חיפה
5.7	12.7	18.4	חברה א"י להתיישבות חקלאית
5.1	145.3	150.4	המכון האוניברסיטאי, חיפה
4.8	10.7	15.5	חברת החשמל לישראל
4.6	2.5	7.1	אוניברסיטת בר אילן
4.3	1.2	5.5	החברה לפיתוח מזרח ירושלים
3.7	30.4	34.1	חברת חרסית וחול זך בנגב
3.3	9.4	12.7	קווים, חברת אוניות
30.8	173.3	204.1	חברת כלל
			לוויים ישירים אחרים
43.1	180.1	223.2	בנקים
139.9	613.2	753.1	בנק לפיתוח התעשייה
328.6	1,697.5	2,026.1	טפחות, בנק משכנתאות
			בנקים אחרים
904.8	4,157.4	5,062.2	ס"ה והעלייה
ירידה			הלוואות שיתרותיהן ירדו
27.8	82.4	54.6	מוסדות ומפעלים
26.8	253.7	226.9	שיכון ופיתוח לישראל
20.4	21.1	0.7	עמידר
15.7	20.5	4.8	חברת נכסים
6.9	7.0	0.1	גמול, חברה להשקעות
3.6	22.6	19.0	קרן ההשקעות של חברת העובדים
10.9	101.0	90.1	איגוד ערים אזור דן
			לוויים ישירים אחרים
7.3	202.3	195.0	בנקים
41.4	83.3	41.9	בנק הספנות
160.8	793.9	633.1	בנקים אחרים
—	80.0	80.0	ס"ה והירידה
744.0	5,031.3	5,775.3	ס"ה והעלייה
			ללא תנועה — שונים

העלייה היא נטו, והיא נובעת מהפעולות הבאות :

(א) שיערוך הלוואות צמודות לדולר בהיקף של 225 מליון ל"י, כתוצאה משינוי שער החליפין של המטבע הישראלי באוגוסט 1971. תוספת השיערוך מגיעה ל-45 מליון ל"י.

(ב) גביות על חשבון קרן — 14.5 מליון ל"י.

(ג) העברת הלוואות, שניתנו בעבר לרשות הנמלים, על שם חברת "אוצר מפעלי ים" — 1.1 מליון ל"י.

אל-על

במליוני ל"י

63.5	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
91.2	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
27.7	עלייה

העלייה בסך 27.7 מליון ל"י נובעת מהלוואה חדשה בסך 15 מליון ל"י ומשיערוך בעקבות שינוי שער המטבע של הלוואות קודמות צמודות לדולר (ראה להלן).

מוסדות להשכלה גבוהה (במליוני ל"י)

המוסד	היתרה ליום 31.3.1972	היתרה ליום 31.3.1971	העלייה
האוניברסיטה העברית, ירושלים	77.4	57.0	20.4
אוניברסיטת הנגב	27.6	11.1	16.5
אוניברסיטת תל-אביב	33.9	20.3	13.6
הטכניון העברי, חיפה /	46.9	38.1	8.8
אוניברסיטת חיפה	18.4	12.7	5.7
אוניברסיטת בר-אילן	15.5	10.7	4.8
	219.7	149.9	69.8

בינואר 1968 החליט האוצר, שההלוואות, שניתנו למוסדות להשכלה גבוהה לצורכי פיתוח, ואלה, שיינתנו בעתיד, גבייתן תידחה (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 95). ליום 31.3.1972 הסתכמו הלוואות עומדות אלה בספרי האוצר בסך 221.5 מליון ל"י*.

שר האוצר ושר החינוך והתרבות הגיעו לידי מסקנה, שאין ביכולתן של המוסדות להשכלה גבוהה לעמוד בתשלומים על חשבון ההלוואות הנ"ל בעתיד. הנראה לעין וכי התחייבויות אלה עלולות להפריע לגיוס כספים חדשים מתורמים לשם המשך פיתוח המוסדות. לפיכך ביקשו שני השרים מוועדת השרים לענייני כלכלה לאשר את הוויתור

* סכום זה מורכב : א) מהסכום של 219.7 מליון ל"י, המופיע בטבלה הנ"ל, פחות סך של 1.5 מליון ל"י, שניתן לאוניברסיטת תל-אביב כהלוואה, שלגביה נקבעו תנאי פרעון (הלוואה זו ניתנה בקשר להקמת הפקולטה למדעי החברה ע"ש פרץ נפתלי — ראה דו"ח זה, עמ' 30); ב) סכום של 3.1 מליון ל"י שניתן כהלוואות לאוניברסיטה העברית בירושלים על ידי בנק מסחרי במשך השנים 1957 עד 1963, ומופיע בסעיף "בנקים אחרים" בטבלה מס' 2; סכום של 0.2 מליון ל"י שניתן כהלוואה לאוניברסיטה ומופיע בסעיף "ללא תנועה" בטבלה מס' 3 — השקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות.

על גביית הסכום של 221.5 מליון ל"י, את מחיקתו מספרי החשב הכללי ואת הבאת ההחלטה בפני ועדת הכספים של הכנסת. ב-18.7.1972 החליטה ועדת השרים לענייני כלכלה לוותר בהדרגה על גביית הסכום של 221.5 מליון ל"י, וזאת בדרך של הקצבת סך של 15 מליון ל"י לשנה כמענק, שייכלל בתקציב המדינה המיועד לפיתוח המוסדות להשכלה גבוהה, ולהביא החלטה זו לידיעת ועדת הכספים של הכנסת (ראה דו"ח זה, בפרק "השתתפות האוצר במימון הפעולות של המוסדות להשכלה גבוהה"). משמעות החלטה זו היא, שהסכום של 221.5 מליון ל"י יימחק למעשה בהדרגה במשך 15 שנים, ובדרך זו ימשיכו להופיע במאזן המדינה במשך תקופה זו, זכויות שאינן מהוות למעשה עוד נכסים.

החל משנת הכספים 1972 מופיעות ההקצבות המיועדות לפיתוח המוסדות הנ"ל בתקציב הפיתוח של המדינה כמענקים ולא כהלוואות.

החברה לשיקום ולפיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה

במליוני ל"י	
11.4	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
22.2	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
10.8	עלייה

העלייה נובעת מהמסירה לחברה של מבנים, שבנה משרד השיכון בהיקף כספי של 11.1 מליון ל"י (ראה להלן "נכסים בתהליך התהוות"), ומצד שני מהעברת הלוואות, המובטחות במשכנתאות, לבנק טפחות, בסכום של 0.3 מליון ל"י.

בשנה הנסקרת הייתה המרה של הלוואות למניות רגילות של החברה בהיקף של 1 מליון ל"י, וזאת נוסף על המרה דומה בשנת 1970/71, בסכום של 2 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 95).

סך כל ההשקעה של המדינה בחברה, על פי ספרי האוצר, ליום 31.3.1972 מסתכמת ב-24.2 מליון ל"י, לעומת השקעה בסך 18.5 מליון ל"י, לפי ספרי החברה, כדלקמן (במליוני ל"י):

ס"ה	הלוואות	תשלומים ע"ח מניות	
24.2	22.2	2.0	לפי ספרי האוצר
18.5	15.5	3.0	לפי מאזן החברה
(-)5.7	(-)6.7	1.0	הפרש

החשב הכללי לא ערך התאמה בין הרישומים בספריו לבין אלה שבספרי החברה. מתברר, שחלק מן החובות למדינה — 10.8 מליון ל"י — רשמה החברה בספריה כמענקים, וזאת, כפי שצויין במאזן החברה ליום 31.3.1972, על יסוד סיכום עם אגף התקציבים של האוצר, כי הממשלה תכסה באמצעות מענקים את השקעות החברה המתייחסות לתשתית ולדמי פינוי. חלק מן הסכום של 10.8 מליון ל"י מלכתחילה לא נוקף לחובת החברה על ידי משרד השיכון (ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 80), ואילו החלק הנותר המתייחס, כנראה, לסכום של 5.7 מליון ל"י הנ"ל (הפער בין ספרי האוצר לבין ספרי החברה), האוצר לא החליט עוד על מחיקתו.

מתוך התקבולים בשנה הנסקרת (העברת מבנים על ידי משרד השיכון) רשמה החברה בספריה סכום של 1 מליון ל"י כתשלומים של האוצר על חשבון מניות, כך שסך כל התשלומים של הממשלה על חשבון מניות, ליום 31.3.1972, מסתכם, לפי ספרי החברה, בסכום של 3 מליון ל"י. בנובמבר 1972 הקצתה הנהלת החברה לאוצר 3,000 מניות רגילות בנות 1,000 ל"י כל אחת.

אנויות משא אל"ים

במליוני ל"י	
32.0	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
42.0	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
10.0	עלייה

העלייה נובעת ממתן הלוואה חדשה לחברה בדולרים, בסכום של 3 מליון ל"י. הלוואה זו, שניתנה באפריל 1971, משלימה את ההתחייבות של האוצר להשתתף בסכום של 10 מליון דולר (42 מליון ל"י) במימון הרכישה של שתי מיכליות על ידי החברה. ההלוואות ניתנו לתקופה של 15 שנה, והן נושאות ריבית של 6% לשנה, המשולמת בשיעורים חצי-שנתיים. קרן ההלוואות תוחזר בחמישה שיעורים שנתיים שווים, החל מן השנה ה-11 מתאריך קבלת ההלוואות (ראה דו"ח 18, עמ' 101, ודו"ח שנתי 22, עמ' 95).

קו-צינור אילת - אשקלון

במליוני ל"י	
47.4	יתרת הלוואות ליום 31.3.1971
56.6	יתרת הלוואות ליום 31.3.1972
9.2	עלייה

העלייה נובעת מצד אחד משיעור הלוואות הצמודות לדולר בעקבות שינוי שער החליפין של המטבע הישראלי באוגוסט 1971, בסך 9.4 מליון ל"י, ומצד שני, מגביות על חשבון קרן בסך 0.2 מליון ל"י.

חברת החשמל

במליוני ל"י	
145.3	יתרת הלוואות ליום 31.3.1971
150.4	יתרת הלוואות ליום 31.3.1972
5.1	עלייה

הרכב העלייה (במליוני ל"י)

0.3	העברת חוב לחברת מקורות	6.3	הלוואה חדשה
2.6	גביות על חשבון קרן	1.7	הלוואה הקשורה עם הקמת תחנת הכוח רידנינג ד'
2.9		8.0	

בישיבה ב־10.8.1971, שנדונו בה בעיות המימון והרווחיות של חברת החשמל, החליטו שר האוצר ושר הפיתוח, בין היתר, כי חברת החשמל "לא תעביר לאוצר את סכום הדיבידנד עבור שנת 1970/71; סכום זה ישאר בחברה בצורת הלוואה, שתוחזר בהתאם לתנאים שיוסכמו עם החשב הכללי". הדיבידנד המגיע לממשלה עבור שנת 1970/71 מסתכם ב־6.3 מליון ל"י. בעקבות ההחלטה הנ"ל נתן האוצר, במאוס 1972, הלוואה לחברת החשמל, בסכום של 6.3 מליון ל"י לתקופה של 10 שנים ובריבית של 9%, ללא הצמדה; הקרן והריבית של ההלוואה ייפרעו בתשלומים חצי-שנתיים שווים ורצופים החל מ־28.8.1972. החשב הכללי הודיע לחברת החשמל, כי ההלוואה האמורה מיועדת לתשלום דיבידנד המגיע לאוצר על מניות המדינה בחברה.

המקור התקציבי למתן ההלוואה הנ"ל נוצר למעשה בפברואר 1972. כאשר ועדת הכספים של הכנסת אישרה בקשה של אגף התקציבים מינואר 1972 להעביר את הסכום הנ"ל מסעיף הוצאה "תקציבים מיוחדים" לסעיף "מחצבים מכרות וחשמל" ולהועיד אותו להשקעות בחברת החשמל. בבקשה של אגף התקציבים לוועדת הכספים של הכנסת צוין, ש"הסכום הנ"ל מיועד למימון השקעות נוספות בחברת החשמל, שאין להן מימון אחר". ההלוואה ניתנה כאמור כדי לאפשר לחברה תשלום הדיבידנד המגיע לאוצר.

החברה לפיתוח מזרח ירושלים

במליוני ל"י	
2.5	יתרת הלוואות ליום 31.3.1971
7.1	יתרת הלוואות ליום 31.3.1972
4.6	עלייה

העלייה נובעת מהלוואות חדשות מתקציב הפיתוח בסך 4.4 מליון ל"י ומהשקעות של מפעלים עסקיים של המדינה בסך 0.2 מליון ל"י — מזה 0.1 מליון ל"י על חשבון השקעה במניות, ו־0.1 מליון ל"י הלוואה (ראה דו"ח על הביקורת בחברה לפיתוח מזרח ירושלים בע"מ מינואר 1972).

חברת חרסית וחול זך בנגב

במליוני ל"י	
1.2	יתרת הלוואות ליום 31.3.1971
5.5	יתרת הלוואות ליום 31.3.1972
4.3	עלייה

העלייה נובעת מצד אחד מהעברה לטיפולו הישיר של האוצר של הלוואה בסכום של 4.5 מליון ל"י, שניתנה בעבר לחברה באמצעות הבנק לפיתוח התעשייה, ומהיוון ריבית המגיעה לאוצר בסכום של 0.6 מליון ל"י, ומצד שני מגבייה על חשבון קרן בסכום של 0.8 מליון ל"י.

קווים, חברת אנויות

במליוני ל"י

30.4	יתרת הלוואות ליום 31.3.1971
34.1	יתרת הלוואות ליום 31.3.1972
3.7	עלייה

העלייה נובעת מצד אחד משיעור הלוואות הצמודות לדולר בעקבות שינוי שער הל"י באוגוסט 1971, בסך 6.1 מליון ל"י, ומצד שני מגביות על חשבון קרן בסך של 2.4 מליון ל"י.

חברת "כלל"

במליוני ל"י

9.4	יתרת הלוואות ליום 31.3.1971
12.7	יתרת הלוואות ליום 31.3.1972
3.3	עלייה

העלייה נובעת מתקצוב מקדמה בסך 2 מליון ל"י, שניתנה לחברה בשנת 1969/70 (ראה לעיל), וממתן הלוואה באפריל 1971 בסך 1.3 מליון ל"י, כדי לאפשר לחברה פרעון מוקדם של הלוואה, שהיא קיבלה מחוץ לארץ. הלוואה האוצר לחברה נושאת ריבית בשיעור של 9%, וזמן פרעונה נקבע ליום 31.10.1972 (ראה דו"ח זה, עמ' 29).

לווים ישירים אחרים

בסעיף זה כלולות ההלוואות הבאות שהביקורת עמדה עליהן (הן במסגרת הלוואות ישירות — טבלה 2 — והן במסגרת השקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות — טבלה 3).

חברה לפיתוח חוף ים המלח ותבל סדום (במליוני ל"י)

השקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעה במניות	הלוואות ישירות	
2.5	1.6	יתרת הלוואה ליום 31.3.1972
3.5	1.6	יתרת הלוואה ליום 31.3.1972
1.0	—	עלייה

ההלוואות בסך כולל של 1.6 מליון ל"י נושאות ריבית בשיעורים של 5.5% ו-8% לגבי ההשקעה בסך 3.5 מליון ל"י, שאופייה טרם נקבע, נעשתה הפרשה לריבית, כמו בשנים קודמות, בשיעור של 5.5%.

מאז החברה ליום 31.3.1972 מראה הפסד מצטבר של 2.7 מליון ל"י, לעומת הון נפרע של 1.9 מליון ל"י, כך שקיים גרעון בהון בסכום של 0.8 מליון ל"י.

שבח — חברה ליצור בתים להרכבה

במליוני ל"י	
1.0	יתרת הלוואה ליום 31.3.1971
1.0	יתרת הלוואה ליום 31.3.1972
—	שינוי

ההלוואה הנ"ל ניתנה לחברה לפי ספרי האוצר ביולי 1970, ללא קביעת שיעור ריבית ומועד פרעון של הקרן.

החברה הוקמה בשנת 1964 ונמצאת בשליטה מלאה של הממשלה. ההון הנפרע שלה ליום 31.3.1972 הסתכם ב-3.7 מליון ל"י — מזה סכום של 3 מליון ל"י בקירוב המהווה השקעת הממשלה. ההפסדים המצטברים של החברה ליום 31.3.1971 הגיעו ל-2.7 מליון ל"י (בעניין חברה זו ראה גם דו"ח שנתי 18, עמ' 443).

בנובמבר 1972 רכשה הממשלה את מניות החברה שהיו בידי בעלים אחרים, במסגרת תוכניתה למכור את החברה, ובפברואר 1973 הוצא מכרז בעניין זה.

מעון לעובד

במליוני ל"י	
0	יתרה ליום 31.3.1971
1.75	יתרה ליום 31.3.1972
1.75	עלייה

החברה נוסדה על פי החלטת הממשלה ב-1961, בשיתוף עם חברת העובדים וחברת שיכון עובדים, כדי להקים שיכונים עבור תושבי שכונות נחשלות, שהם חברי ההסתדרות הכללית. על פי החלטת הממשלה יגיע חלקה בהון החברה למחציתו, ההון הנפרע של החברה ל-31.3.1972 הגיע ל-7.7 מליון ל"י, מזה 4.1 מליון ל"י, שהם 53% בידי הממ"ש שלה.

החברה הטילה על חברת שיכון עובדים לבצע, כנאמן החברה ותמורת שכר בשיעור של 6.5% מהמחזור, את פעולות הניהול שלה. עד ראשית 1969 רכשה החברה משיכון עובדים את יחידות הדיור הגמורות; החל במועד זה הפכה החברה, על פי החלטת הדירקטוריון, לחברת מימון, והיא עוסקת במתן משכנתאות — באמצעות בנק משכנ"תאות של חברת העובדים — לתקופה ארוכה ובריבית נמוכה לאלה הזכאים לשיכון באמצעותה. המשכנתאות ניתנו רק למי שרכש שיכון מאת שיכון עובדים. ב-1969 המליצה הנהלת החברה, שהשותפים יוסיפו 4 מליון ל"י על השקעתם במניות. לאחר מכן הוחלט, שהתוספת תינתן לחברה כהלוואה — 2 מליון ל"י מסכום זה מכספי תקציב השיכון.

בראשית 1970 המליצה רשות החברות הממשלתיות על יציאת הממשלה מהחברה או על פירוקה. שר השיכון קיבל המלצה זו, אולם שותפי הממשלה בחברה התנגדו לה ועמדו על כך, שאוצר ימשיך להשקיע כספים בחברה. ביוני 1970 הציע האוצר למשרד השיכון, שהממשלה תפסיק להזרים כספים לחברה, כצעד ראשון ליציאתה ממנה. אך

במשך 1971/72 נתנו לה הבעלים הלוואה של 3.5 מליון ל"י — מחציתה מכספי תקציב השיכון.

הדירקטוריון החליט ביוני 1971, כי על הלוואות אלה תשלם החברה לממשלה ריבית בשיעור של 5.75% לשנה ולשותפים האחרים 6% ללא הצמדה. עוד הוחלט, שמכספי ההלוואות ינתנו משכנתאות לא רק למשכנים, שרכשו דירותיהם מחברת שיכון עובדים. באוקטובר 1972 דרשו נציגי הממשלה בדירקטוריון, כי הריבית, שהחברה משלמת לממשלה, לא תיפול מזו המשולמת לבעלים האחרים. הוחלט, כי החברה תשלם ריבית של 6% גם לממשלה.

עד למועד סיום הביקורת לא נקבעו תנאי ההחזרה של ההלוואה.

בנק לפיתוח התעשייה

במליוני ל"י	
180.1	יתרת הלוואות ליום 31.3.1971
223.2	יתרת הלוואות ליום 31.3.1972
43.1	עלייה

העלייה היא נטו ונובעת בעיקר מהפעולות הבאות:

(א) 'הלוואה לבנק בסכום של 31.6 מליון ל"י תמורת אגרת חוב צמיתה. השקעה זו היא חלק מתכנית האוצר להורים לבנק בשנים 1970/71 עד 1973/74 סכום של 466.75 מליון ל"י לצורך מימון פעולותיו. (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 182—179).

(ב) שני פקדונות, שהאוצר הפקיד בבנק — האחד 1.5 מליון ל"י והאחר — 15.5 מליון ל"י — הקשורים למעשה עם מימוש ערבות של המדינה על חובות חברת וולטקס לבנק. הכיסוי התקציבי לתשלום זה נוקף לסעיף "פיתוח התעשייה" בתקציב הפיתוח של המדינה, בפרט תקציבי "כיסוי ערבויות על הלוואות למפעלי תעשייה". נוסף על כך שילם האוצר לבנק סכום של 1.7 מליון ל"י, הקשור גם הוא עם הערבות הנ"ל, אך בגלל חוסר כיסוי תקציבי, הוא שולם ממקורות בלתי תקציביים ונוקף לחובת סעיף "חייבים" במאזן השוטף (ראה לעיל "חייבים" ולהלן "ערבויות המדינה", וגם דו"ח שנתי 21, עמ' 64).

(ג) העברת הלוואה שניתנה באמצעות הבנק לחברת חרסית וחול זך בנגב בסכום של 4.5 מליון ל"י, לטיפולו הישיר של האוצר (ראה לעיל חברת "חרסית וחול זך בנגב").

בנקים אחרים

במסגרת "בנקים אחרים" נבדקו שינויים, שחלו בפקדונות האוצר בבנקים הבאים: בנק החקלאות, בנק למלאכה, בנק א', בנק ב', בנק ג'.

בנק החקלאות לישראל

במליוני ל"י	
261.2	יתרה ליום 31.3.1971
284.4	יתרה ליום 31.3.1972
23.2	עלייה

העלייה בסך 23.2 מליון ל"י נובעת, בין היתר, מן הפעולה הבאה :

בשנת 1970 הסכים האוצר להפקיד בבנק סכום כולל של 40 מליון ל"י וזאת מתוך הסכומים שהבנק חייב לפרוע לאוצר בשלוש השנים 1971/72, 1972 ו-1973; פקדון האוצר יהיה צמית, ישא ריבית בשיעור של 7% לשנה, וישמש למתן הלוואות בסך 18 מליון ל"י לצורך ההבראה הכספית של משקמים שונים, ו-22 מליון ל"י למימון השקעות במסגרת תקציב הפיתוח, לחקלאות; ההלוואות יינתנו ברבית של 9% לשנה. (ראה דו"ח על הביקורת בבנק, החקלאות בדו"חות על הביקורת באיגודים מ-1972, עמ' 8.12).

ביולי 1971 סוכם במשרד האוצר ובמשרד החקלאות, כי מרבית ההשקעה תיעשה דרך התקציב, ואילו הסכום של כ-15 מליון ל"י יופקד בפקדון הצמית מתוך כספים שייגבו על חשבון פקדונות אחרים של בנק החקלאות.

בשנת 1971/72 הפקיד האוצר בבנק 11.4 מליון ל"י — 8.5 מליון ל"י מתוך התקציב, כשהמקור לתשלום זה היה סכום הריבית, שהגיע לאוצר מהבנק בשנה הנסקרת, ואילו 2.9 מליון ל"י מתוך הסכומים, שהבנק גבה ע"ח קרן ההלוואות ושנשארו בידיו בתנאים של פקדון צמית, בלא שפעולה זו תקבל ביטוי תקציבי. ביוני 1972 הסכים האוצר להוריד את שיעור הריבית על הפקדון הצמית מ-7% ל-5%.

במליוני ל"י

בנק למלאכה

38.6

היתרה ליום 31.3.1971

46.8

היתרה ליום 31.3.1972

8.2

עלייה

בתחילת 1971 הביע האוצר נכונות להפקיד בבנק למלאכה סך 10 מליון ל"י, כדי לאפשר לבנק לעמוד במשימות הנוספות, שיוטלו עליו בקשר לתכנית הכפלת התפוקה התעשייתית, בחמש השנים הקרובות. מקור המימון של סך זה יהיה בתשלומים, שהבנק חייב לפרוע לחשב הכללי בשנים 1971/72—1973/74 בגין פקדונות קיימים למתן הלוואות פיתוח של האוצר בבנק למלאכה.

באוקטובר 1971 נחתם בין משרד האוצר לבנק הסכם, שלפיו תפקיד הממשלה בבנק פקדון צמית, כדי שהבנק ישתמש בכספי פקדון זה לשם ביצוע פעולותיו במסגרת המדיניות הכלכלית של הממשלה לפי הנחיותיה הכלליות. הפקדון ישא ריבית בשיעור של 5% ויוחזר לממשלה רק במקרה של פירוק הבנק, לאחר שישולמו במלואם כל החובות האחרים, אשר הבנק חב לנושיו. בגין הפקדון ינפיק הבנק לממשלה שטרי הון. (ראה דו"ח ביקורת על בנק למלאכה בדו"חות מבקר המדינה על איגודים — 1972, פרק 9).

בשנת 1971/72 הפקיד האוצר בבנק 3.4 מליון ל"י, מזה סכום של 1 מליון ל"י מתוך תקציב הפיתוח של משרד המסחר והתעשייה, והיתר מתוך הסכומים, שהבנק גבה על חשבון קרן ההלוואות שנתן. פעולה זו לא השתקפה בתקציב.

במליוני ל"י

בנק א'

257.9

יתרה ל-31.3.1971

267.5

יתרה ל-31.3.1972

9.6

עלייה

העלייה היא נטו ונובעת מעלייה ברוטו בסך 35.6 מליון ל"י, בניכוי גבייה בסך 26.0 מליון ל"י על חשבון קרן ההלוואות. העלייה ברוטו הייתה בעיקר תוצאה של שינויים אלה:

(א) פקדון בסך 10 מליון ל"י, שהופקד בשנים קודמות מחוץ למסגרת התקציב, בחברת השקעות של הבנק ושהיה מיועד בחלקו הגדול לביצוע פעולות לעידוד הבורסה, תוקצב בשנה הנסקרת, ומופיע כהלוואה באמצעות הבנק הנדון (ראה לעיל חברת השקעות בסעיף "חייבים").

(ב) פקדון בסך 11.3 מליון ל"י בבנק הספנות הועבר לבנק א' סכום זה מהווה הפקדה של 2.7 מליון דולר, שנעשתה בעבר, כדי שהבנק יתן הלוואה לחברת ספנות לרכישת אוניות.

(ג) שיערוך בסכום של 8.5 מליון ל"י, כתוצאה משינוי שער הל"י באוגוסט 1971, של פקדון בדולרים למתן הלוואות לחברת ספנות לרכישת מיכליות. פקדון זה ניתן בשנת 1970/71 (ראה דו"ח 22, עמ' 97).

(ד) פקדונות למתן הלוואות לרשויות מקומיות בסכום של כ-5.5 מליון ל"י, לפי תנאי הסכם מסגרת (ראה דו"ח זה, בפרק הלוואות תקציביות — ביצוען וגבייתן).

חברה להשקעות של בנק א'

בחברה להשקעות של בנק א' הופקד סכום של 2 מליון ל"י למתן הלוואות לשלוש חברות תעשייה שבבעלותה, וזאת מתוך התחייבות כוללת של 3.3 מליון ל"י. המדובר בהקצבה, שאישר האוצר בשנת 1971/72 תוך העברת הסכום מהרזרבה הכללית. הפקדון ניתן בריבית של 10.25%, ללא הצמדה ולתקופה של 10 שנים, והוא באחריות החברה; ההלוואות ניתנו בריבית של 12%.

שלוש החברות התעשייתיות קיבלו מהבנק לפיתוח התעשייה את מלוא סכום ההלוואות, שהיה נהוג לאשר לחברות באותו זמן ובאותם האיוורים. אישור ההלוואות על ידי הבנק לפיתוח התעשייה היה מותנה בהשתתפות הבעלים במימון שיעור מסוים של ההשקעה מאמצעיהם הם. מתברר, כי ההקצבה נועדה להחליף חלק מהסכומים, שהבעלים נדרשו להשקיע.

בנק ב'

במליוני ל"י	
322.7	יתרה ליום 31.3.1971
414.5	יתרה ליום 31.3.1972
91.8	עלייה

העלייה היא נטו ונובעת מעלייה ברוטו בסך 108.5 מליון ל"י, בניכוי גביית קרן בסך 16.7 מליון ל"י. העלייה ברוטו היא בעיקר תוצאה של השינויים הבאים:

(א) העברה לבנק ב' של פקדונות האוצר ב"גמול" וב"קרן ההשקעות של חברת העובדים" בסכום כולל של 21.9 מליון ל"י (שני פקדונות ב"גמול" בסך 15 מליון ל"י ושני פקדונות ב"קרן ההשקעות" בסך 6.9 מליון ל"י, ראה להלן).

(ב) העברה לבנק ב' של שני פקדונות האוצר בבנק אחר, שהופקדו בשנים 1967/68 ו-1968/69, לצורך מתן הלוואות למפעלי הסתדרות העובדים הכללית, בסכום כולל של 12.7 מליון ל"י.

(ג) פקדונות חדשים של האוצר בבנק לצורך מתן הלוואות לרשויות מקומיות בסכום כולל של 21.5 מליון ל"י. הכספים הופקדו לפי תנאי הסכם המסגרת בין האוצר לבין הבנק. מתוך פקדונות אלה, מיועד סכום של 5 מליון ל"י למתן הלוואה לעיריית תל-אביב לצורכי תעסוקה.

(ד) פקדונות חדשים של האוצר בבנק למתן הלוואות לקופת החולים הכללית לבניית בתי חולים בסכום כולל של 10 מליון ל"י. ההלוואות, שהן על אחריות האוצר, ניתנו ל-15 שנה, ונושאות ריבית של 6%.

(ה) פקדון חדש של האוצר בבנק למתן הלוואה לאיגוד ערים אזור דן (ביוב) בסכום של 7.8 מליון ל"י. פקדון זה הופקד בבנק בעקבות הבטחה של האוצר לבנק מינואר 1970 לבצע באמצעותו הלוואות ללווה הנ"ל בסכום כולל של 15 מליון ל"י בקירוב. ההלוואה שהיא על אחריות האוצר, ניתנה ל-15 שנה ונושאת ריבית של 9% לשנה. בחמש השנים הראשונות ישלם הלווה ריבית בלבד (ראה בדו"ח זה, בפרק "הלוואות תקציביות — ביצוע וגבייתן").

(ו) פקדון בסך 5 מליון ל"י, שהופקד בבנק זה בשנת 1970/71, מחוץ למסגרת התקציב, כדי לסייע לו ברכישת זכויות של בנק אחר, תוקצב בשנה הנסקרת (ראה לעיל "פקדונות בבנקים בארץ"), והוא מופיע כהלוואה באמצעות הבנק הנדון.

בנק ג'

במליוני ל"י	
1.3	יתרה ליום 31.3.1971
5.8	יתרה ליום 31.3.1972
4.5	עלייה

העלייה היא נטו ונובעת מפקדון האוצר בבנק בסכום של 4.6 מליון ל"י המיועד למתן הלוואה לכפר הנוער על שם יוהנה ז'בוטינסקי, למטרת קונסולידציה של חובות.

ההלוואה, שהיא בלתי צמודה, נושאת ריבית של 5.5% לשנה, שתשלום בשיעורים רבע-שנתיים, והקרן תוחזר בחמישה תשלומים שנתיים שווים, החל מדצמבר 1973 עד דצמבר 1977. ההלוואה היא על אחריות הבנק. פקדון האוצר בבנק נושא ריבית של 3.5%, ושאר התנאים זהים לאלה החלים על ההלוואה. מרווח הבנק הוא איפוא 2 אחוזים. משרד מבקר המדינה העמיד את משרד האוצר על כך, שההוצאה לא נרשמה בחש-בונות התקציביים לשנת 1971/72. בעקבות הביקורת הודיע החשב הכללי, שסכום זה יתוקצב בשנת הכספים 1972.

שיכון ופיתוח לישראל

במליוני ל"י	
82.4	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
54.6	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
27.8	ירידה

הרכב הירידה (במליוני ל"י)

1.3	גביות על חשבון קרן	50.3	מסירה לחברה של מבנים שבנה
77.9	העברת הלוואות מובטחות	1.1	משרד השיכון
79.2	במשכנתאות לבנקים	51.4	היוון רכוש מינהלי

היוון רכוש מינהלי מתייחס לרכוש, שנמסר לחברה עד שנת 1964/65, בהיקף כספי של 1.1 מליון ל"י ושלא נזקף בעבר לחובת חשבון ההלוואה של החברה.

חברת נכסים

במליוני ל"י

21.1	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
0.7	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
20.4	ירידה

בספטמבר 1970 רכשה חברת נכסים, שהיא בבעלותה המלאה של המדינה, את כל מניות חברת רוגוזין, שהיו בידי המדינה, תמורת 20.4 מליון ל"י. למימון הרכישה נתן האוצר לחברת נכסים הלוואה עומדת בסכום הנ"ל, שהוא הערך הנקוב של המניות. הוסכם בין האוצר לבין חברת נכסים, כי ההלוואה תישא ריבית בשיעור הדיבידנד, שתקבל החברה על חשבון מניות רוגוזין. בדצמבר 1971 נקבע, שהחברה תחזיר את המניות לאוצר. המניות הוחזרו ובמקביל לכך בוטלה ההלוואה העומדת. (ראה דו"ח שנתי 22 עמ' 125). הירידה הנ"ל נובעת מביטול ההלוואה האמורה.

בינואר 1972 תבעה חברת נכסים מהאוצר עמלת ניהול בגובה 2% מרווחי חברת רוגוזין בגין המניות של חברת רוגוזין, שהחברה התזיקה בהן. האוצר שילם לחברה דמי עמלה בסכום של 15,000 ל"י.

גמול, חברה להשקעות

במליוני ל"י

20.5	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
4.8	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
15.7	ירידה

הרכב הירידה (במליוני ל"י)

0.8	גביות על חשבון קרן	0.1	הלוואות חדשות
15.0	העברה לבנק ב'	0.1	
15.8			

האוצר הסב לטובת בנק ב' מספר פקדונות שלו בחברת גמול, אשהסתכמו ב־15 מליון ל"י; תוך הנמקה שהבנק מרכז את הטיפול בענייני ביטוח הצמדה ומטעמי פישוט ונוחיות. ההלוואות שהועברו לבנק ב', ניתנו על ידי האוצר לגמול בשנים 1967/68 עד 1969/70 לצורך מימון הלוואות למפעלי תעשייה של הסקטור ההסתדרותי (ראה דו"ת שנתי 19, עמ' 43).

קרן ההשקעות של חברת העובדים

במליוני ל"י	
7.0	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
0.1	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
6.9	ירידה

הירידה נובעת מהעברת שתי הלוואות — 3.7 מליון ל"י ו־3.2 מליון ל"י — שניתנו לקרן בשנים 1967/68 ו־1968/69, לבנק ב', לצורך גבייה.

איגוד ערים אזור דן

במליוני ל"י	
22.6	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1971
19.0	יתרת ההלוואות ליום 31.3.1972
3.6	ירידה

הירידה נובעת מהעברת הלוואה בסך 3.1 מליון ל"י על שם חברת מקורות, ומגביות בסך 0.5 מליון ל"י על חשבון קרן.

השקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות

ההשקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות מופיעות בסך של 1,609.9 מליון ל"י, לעומת 1,295.4 מליון ל"י ליום 31.3.1971. טבלה 3 מראה את השינויים שחלו בזכויות אלה. השינוי נטו היה 314.5 מליון ל"י: עלייה ברוטו בסך 326.1 מליון ל"י, פחות גביות על חשבון קרן בסך 11.6 מליון ל"י. העלייה ברוטו מהווה את יתרת העלייה לאחר מחיקת חובות בסך 2.9 מליון ל"י, שנעשתה בשנת 1971/72 (ערך — תעשיות כימיות).

מתוך היתרה בסך 1,609.9 מליון ל"י של השקעות מהסוג האמור ליום 31.3.1972 מתייחס סכום של 651.4 מליון ל"י לחברת עמידר ו־461 מליון ל"י לחברת מקורות. מסך כל הגביות על חשבון קרן בסכום של 11.6 מליון ל"י נגבה סכום של 9.5 מליון ל"י מחברת מקורות. סך כל הריבית שנגבתה מסתכם ב־21.1 מליון ל"י, מזה 20.2 מליון ל"י מחברת מקורות. גבייה זו — קרן וריבית — מקורה מסובסידיה, שקיבלה החברה מתקציבי המדינה בקשר למוביל הארצי.

זכויות — השקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות (במליוני ל"י)

	31.3.1971	31.3.1972	
עלויה			השקעות שהיקפן עלה
193.8	457.6	651.4	מוסדות ומפעלים
7.4	0.1	7.5	עמידר
4.0	1.5	5.5	מבני תעשייה
4.2	—	4.2	מפעלי ים המלח
16.4	82.8	99.2	שירותי הנדסה לנוער
			לווים ישירים אחרים
			בנקים
71.6	136.4	208.0	בנק ופיתוח התעשייה
18.6	27.7	46.3	טפחות
14.5	8.5	23.0	אוצר לתעשייה
2.9	22.9	25.8	בנקים אחרים
333.4	737.5	1,070.9	ס"ה והעלייה
ירידה			השקעות שהיקפן ירד
7.7	468.7	461.0	מוסדות ומפעלים
4.1	4.2	0.1	מקורות
2.9	2.9	—	בית הספר המרכזי למלונאות
3.5	17.0	13.5	טרד, תעשיות כימיות
0.7	3.3	2.6	לווים ישירים אחרים
18.9	496.1	477.2	בנקים
—	61.8	61.8	ס"ה והירידה
314.5	1,295.4	1,609.9	ללא תנועה — שונים
			ס"ה והעלייה נטו

להלן הערות לגבי חלק מהשינויים שבטבלה הנ"ל:

בנקים שונים

השינוי	היתרה ליום 31.3.1971	היתרה ליום 31.3.1972	הבנק
(+) 71.6	136.4	208.0	בנק לפיתוח התעשייה
(+) 14.5	8.5	23.0	אוצר לתעשייה
(+) 0.5	—	0.5	בנק ישראל אמריקה (1)
(-) 0.6	2.9	2.3	בנק למלאכה

(1) כלול בסעיף "בנקים אחרים" בטבלה 3.

על פי החוק לעידוד השקעות הון, תשי"ט—1959, זכאי בעל "מפעל מאושר" למענק מאת המדינה בשיעור, שנע בין 10% ל-30% מסכום ההשקעה, בהתאם לסוג ההשקעה ולאזור הפיתוח, שבו מבוצעת ההשקעה*. המענקים משולמים למפעלים באמצעות ארבעת המוסדות הכספיים הנ"ל, והחשב הכללי מעביר מדי פעם בפעם, סכומים מסוימים למוסדות הכספיים האמורים, על פי הוראות ממרכז ההשקעות. התשלומים נרשמים בספרי האוצר בסדרת החשבונות של ההשקעות שטרם נקבעו כהלוואות או כהשקעות במניות. עם כל אחד מהמוסדות הכספיים האמורים חתם האוצר על הסכם שלפיו משמש המוסד הכספי בא-כוח האוצר לביצוע התשלומים למפעלים. בהסכם נקבע, שהמוסד הכספי ישלם לאוצר ריבית בשיעור של 7% לשנה על יתרת הסכומים, שהוא קיבל מהאוצר, ואשר טרם שולמו כמענקים לזכאים להם; הריבית תחושב על היתרה על בסיס של ממוצע חצי-שנתי, והיא תשולם ב-30 ביוני ו-31 בדצמבר של כל שנה. החשב הכללי יהא רשאי לדרוש מאת המוסד הכספי החזרה של יתרת הסכומים, שהועמדו לרשותו, למעט סכומים שהמוסד הכספי כבר התחייב עליהם כלפי הזכאי למענק. תמורת השירותים של המוסד הכספי לביצוע תשלום המענקים ושאר הפעולות הקשורות עם גביית ההחזר של המענקים מהמפעל, במידה שהמרכז להשקעות החליט על ביטול המענק, ישלם האוצר לבנק עמלה חד-פעמית בשיעור של 0.25% מכל תשלום שביצע המוסד הכספי למפעל מסוים, אולם העמלה לגבי כל מפעל ומפעל לא תהא פחות מ-200 ל"י.

הריבית של 7% לשנה נקבעה באמצע שנות הששים, כשיעור הריבית המירבי היה 11%. עם ביטול צו הריבית נתאפשר למוסדות הכספיים הנ"ל לקבל מרווח בגובה העולה על שיעור הריבית, שהם קיבלו לפני ביטול צו הריבית. בהקשר זה מן הראוי לציין, כי פקדונות אלה של האוצר במוסדות הכספיים פטורים מחובת הנזילות של בנק ישראל. ההסכם עם המוסדות הכספיים מחייב דיווח חודשי מצידם לחשב הכללי על ביצוע המענקים. מתברר, שהבנק לפיתוח התעשייה מדווח אחת לשישה חודשים, כך שלא ניתן לקבוע את היתרה הבלתי מנוצלת שבידי הבנק בסוף כל חודש.

בדיקת חשבון של מוסד כספי אחר העלתה, שהיתרה הבלתי מנוצלת של הכספים, שהועמדו לרשותו על ידי החשב הכללי, נעה בתקופה נובמבר 1971 עד ספטמבר 1972 בין 1.4 מיליון ל"י לבין 6 מיליון ל"י. מתברר, שמוסד זה דיווח באופן שוטף על היתרה הבלתי מנוצלת שבידו, אולם האוצר לא הביא בחשבון יתרה זו בעת הפקדת סכומים נוספים בבנק.

ערך — תעשיות כימיות

במיליוני ל"י	
2.9	יתרה ליום 31.3.1971
—	יתרה ליום 31.3.1972
2.9	ירידה

הסכום הנ"ל ניתן לחברה כהלוואה בשנת 1970/71 לצורך הקמת המתקן לחומצה זרחתית (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 107). כפי שמתברר, ניתן הסכום כהלוואת ביניים לחברה עד למתן הלוואה מהבנק ליצוא וליבוא ועם קבלתה של זו יוחזר לממשלה. ההלוואה נתקבלה על ידי החברה, והסכום אמנם הועבר לאוצר, אך במקום לבטל את ההלוואה נגד התקבול האמור, ביטל אותה האוצר על ידי הקטנת זכויות המדינה. לדעת הביקורת, לא היה מקום למחיקת הלוואה.

* בענין ביקורת על מרכז ההשקעות ראה בדו"ח זה בפרק משרד המסחר והתעשייה — מרכז ההשקעות.

השקעה במניות

מתוך זכויות המדינה, שנוצרו כתוצאה מביצוע תקציבים, המסתכמות לפי המאזן ליום 31.3.1972 ב-11,884 מליון ל"י, 1,749 מליון ל"י, שהם 14.7% מכלל הזכויות, מהווים השקעה במניות. במשך 1971/72 גדלה ההשקעה במניות ב-134.5 מליון ל"י, אך חלקן של המניות מכלל הזכויות, שהיה 16% ליום 31.3.1971, ירד במקצת. (ב-1971/72 עלה חלקם של הכספים שטרם נקבע יעודם כהשקעה או כהלוואה, מ-1,295 מליון ל"י ל-1,610 מליון ל"י).

אין תיאום מלא בין נתוני החשב הכללי לבין נתוני רשות החברות הממשלתיות וביניהם לבין ספרי החברות, שבהן השקיעה הממשלה במניות.

הסכום של 1,749 מליון ל"י כולל את השקעת המדינה במניות, לפי מחזרי הרכישה, ותשלומים ע"ח מניות, ממקורות התקציב. בין המניות שנרכשו מכספים לא-תקציביים תופסות מקום חשוב לתאריך המאזן מניות של בנק לפיתוח התעשייה בסך כ-10 מליון ל"י. אין המאזן משקף את מספר המניות וערכן הנקוב ואף לא את מניות ההטבה שהמדינה קיבלה (נתונים אלה כלולים בדו"ח של רשות החברות הממשלתיות). העדרם של מניות ההטבה מהמאזן פוגם בשלמות הנתונים ומתוך כך גם בסדרי הבידוק.

בין מניות ההטבה כלולות מניות הממשלה של בתי זיקוק לנפט (מקודם בתי זיקוק חיפה) בע"ג של כ-120 מליון ל"י, שהם כל השקעתה בה, פרט לסכום של 240 אלף ל"י, ששולם עם העברת הבעלות על המפעל לידי הממשלה (סכום זה לא שולם מכספי התקציב וכלול בין הזכויות השוטפות).

סך של 143 מליון ל"י, שהן כ-8% מתוך הסכום המופיע כהשקעת הממשלה במניות, הועברו על ידי לחברות כתשלומים על חשבון, בלי שיוקצו לה עבורן מניות. 219 מליון ל"י הושקעו במניות בכורה; כן השקיעה הממשלה במניות נדחות 72 מליון ל"י. כל שאר השקעותיה הן במניות רגילות, המעניקות לה זכות הצבעה באסיפות החברה וזכות מינוי דירקטורים. להלן טבלה, שהוכנה על ידי משרד מבקר המדינה על פי נתוני המאזן ונתוני רשות החברות הממשלתיות, המציגה את השקעת הממשלה במניות, לפי הסוגים שהוזכרו בכל אחד מ-11 ענפי משק. אין הטבלה כוללת את מניות ההטבה, שקיבלה הממשלה.

השקעות הממשלה לפי סוגי מניות בענפים השונים (באלפי ל"י)

הענף	מניות רגילות	מניות בכורה	מניות אחרות	תשלומים ע"ח מניות	ס"ה	%
חקלאות וייצור	3,128	—	—	—	3,128	0.2
מחצבים ודלק	352,197	34,338	17,761	56,873	461,169	26.4
חשמל ומים	262,089	—	25,200	19,038	306,327	17.5
תעשייה ומלאכה	140,698	18,894	8,588	32,177	200,367	11.4
בנייה	53,397	2,132	499	12,397	68,425	3.9
תחבורה	110,884	38,638	13,638	20,000	183,160	10.5
מסחר	2,637	3,000	—	—	5,637	0.3
תירות	39,787	1,722	202	2,450	44,161	2.5
כספים, השקעות וביטוח	90,632	5,350	5,400	—	101,382	5.8
בנקים	254,680	113,952	—	—	368,632	21.1
שונות	4,365	1,375	700	97	6,537	0.4
ס"ה	1,314,494	219,401	71,988	143,032	1,748,915	
%	75.2	12.5	4.1	8.2		100.0

לפי נתוני רשות החברות צריכה הייתה הממשלה לקבל בשנת 1971/72 על השקעתה במניות 48 מליון ל"י דיבידנד, לפני ניכוי מס, שהם כ-35 מליון ל"י נטו. למעשה נתקבלו עד דצמבר 1972 באוצר 25.9 מליון ל"י ע"ח דיבידנד. חלק מתקבולים אלה שולמו כדיבידנד לשנים קודמות. הפיגור הגדול ביותר בגבית דיבידנד הוא מהבנקים: 18.5 מליון ל"י היה הדיבידנד ברוטו ולמעשה נתקבלו 7.3 מליון ל"י.

הדיבידנד ברוטו של 48 מליון ל"י הוא תשואה של 3.1% על השקעת הממשלה במניות ל-31.3.1971. סכום זה כולל כספי תמלוגים 1.5 מליון ל"י, של החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות. נוסף על דיבידנד קיבלה הממשלה בשנת 1971/72 מניות הטבה בסכום של 60.6 מליון ל"י, מזה 60 מליון ל"י מבתי הזיקוק לנפט. הקצאה זו של מניות בכורה נעשתה לרגל כניסתה של החברה לישראל לשותפות עם הממשלה בבתי הזיקוק.

19.7% מהשקעות הממשלה במניות הם במניות של בנקים. מתוך הדיבידנד ברוטו, 18.95 מליון ל"י, שהם 39.4%, נתקבלו ממניות הממשלה בבנקים, בעיקר הבנק לפיתוח התעשייה, בנק החקלאות ובנק הספנות. הטבלה הבאה, שהוכנה על ידי משרד מבקר המדינה, מראה את הדיבידנד ברוטו, שהוכרו על מניות בכורה ועל מניות אחרות ב-1971/72.

דיבידנד ברוטו שהוכרו ב-1971/72 (במליוני ל"י)

	מניות בכורה		מניות אחרות		ס"ה	
	מניות	דיבידנד	מניות	דיבידנד	מניות	דיבידנד
חברות	105.4	0.2	1,394.8	28.9	1,500.2	29.1
בנקים	114.0	6.0	254.7	13.0	368.7	19.0
ס"ה	219.4	6.2	1,649.5	41.9	1,868.9	48.1

מהטבלה עולה, שהתשואה על מניות הבכורה של הממשלה בבנקים שווה בערך לזו של מניותיה הרגילות שבהם; לעומת זה על מניות הבכורה של הממשלה בחברות אחרות היא לא קיבלה כמעט כל דיבידנד.

מספר החברות, שבמניותיהן השקיעה הממשלה — למעט חברות שבתהליך פירוק — הוא 115. ב-16 חברות מבין אלה היא השקיעה במניות בכורה או מניות דחיות בלבד, השקעה המסתכמת ב-52.8 מליון ל"י.

במשך שנת 1971/72 רכשה הממשלה מניות ב-151.0 מליון ל"י ומכרה מניות ב-16.5 מליון ל"י, כך שהגדילה בתיק המניות של הממשלה מגיעה ל-134.5 מליון ל"י. מתוך עסקאות אלה, בהיקף של 167.5 מליון ל"י, 122.6 מליון ל"י, שהם 73.2%, עברו את החשבונות התקציביים. בתחום זה חל שיפור ניכר לעומת השנים הקודמות. ב-1970/71 נרכשו מניות בסך 179.6 מליון ל"י ונמכרו בסך 75.6 מליון ל"י. 188.5 מליון ל"י מעסקאות אלה של 255.2 מליון ל"י, דהיינו 73.9%, לא נעשו באמצעות התקציב.

הטבלה הבאה, שהוכנה על ידי משרד מבקר המדינה על פי נתוני האוצר, מנתחת את השינויים בתיק המניות של האוצר בשלוש השנים האחרונות. הסכומים הם מחירי הרכישה של המניות.

מקור הגידול (נטו) בתיק המניות של המדינה בשנים 1971/72 — 1969/70 (במליוני ל"י)

1969/70			1970/71			1971/72			
1,188.2			1,436.3			(1)1,614.4			היתרה בתחילת התקופה
1,436.3			(1)1,542.0			1,748.9			היתרה בסוף התקופה
248.1			105.7			134.5			השינוי נטו
									מזה:
									פעולות תקציביות
	99.0			58.0			117.0		רכישת מניות
95.3	(—)3.7		49.3	(—)8.7		111.4	(—)5.6		מכירת מניות
									פעולות לא תקציביות
									הגדלה:
	137.9			81.9			20.8		המרת הלוואות במניות
	25.1			18.0			10.4		החלפת מניות במניות
	15.0			9.3			1.5		המרת אגרות חוב במניות
	—			12.4			1.3		המרת דיבידנד במניות
187.5	9.5		121.6	—		34.0	—		הגדלות אחרות
									הקטנה:
	(—)25.1			(—)18.0			(—)10.4		החלפת מניות במניות
				(—)0.5			(—)0.5		פדיון
155.9	(—)31.6	(—)6.5	54.7	(—)66.9	(—)48.4	23.1	(—)10.9	—	הקטנות אחרות
(—)3.1			1.7			—			שינויים אחרים
248.1			105.7			134.5			

(1) השקעה של 72 מליון ל"י במניות התעשייה האווירית בע"מ לא נרשמה בדו"ח הכספי של האוצר ל-31.3.1971, והוכנסה בדו"ח הכספי ל-31.3.1972.

הטבלה להלן מציגה את השינוי נטו שחל בתיק המניות של הממשלה במשך שנת 1971/72, לפי ענפים כלכליים עיקריים.

טבלה 4

זכויות — השקעות הממשלה במניות (במליוני ל"י)

שינוי	31.3.1971	31.3.1972	
השקעות שהיקפן עלה			
מחצבים ודלק			
9.6	46.7	56.3	כימיקלים ופוספטים
9.3	1.3	10.6	חיפוש נפט — השקעות
6.6	—	6.6	"פז" חברת נפט
4.8	199.3	204.1	מפעלי ים המלח
3.4	34.9	38.3	חב' הנפט הלאומית לישראל
1.3	1.8	3.1	חיפה כימיקלים
1.1	51.9	53.0	לפידות — חברת מחפשי נפט
תעשייה ומלאכה			
23.8	(1)72.0	95.8	התעשייה האווירית
21.7	2.0	23.7	מפעלי רונגוין
0.8	3.9	4.7	חב' כלכלית לירושלים
0.6	3.7	4.3	חב' ישראלית למחקר ופיתוח
חשמל ומים			
24.7	200.1	224.8	מקורות, חברת מים
תחבורה			
20.0	83.0	103.0	אל-על, נתיבי אויר לישראל
תיירות			
2.5	9.2	11.7	ישראל הוטלס אינטרנשיונל
1.1	21.7	22.8	"אתרים" לפיתוח אתרי תיירות בת"א
1.2	0.7	1.9	פיתוח מפעלי תיירות
בנקים ומוסדות כספיים			
13.3	—	13.3	בנק לסחר חוץ
2.5	195.4	197.9	בנק לפיתוח התעשייה בישראל
1.5	6.0	7.5	בנק ישראל אמריקה לפיתוח התעשייה
0.4	3.6	4.0	ניר — חב' שיתופית להתישבות
150.2	937.2	1,087.4	סה
השקעות שהיקפן ירד			
מחצבים ודלק			
(—)7.5	28.7	21.2	שירותי נפט
(—)1.1	3.1	2.0	נפטא חב' ישראלית לנפט
תעשייה ומלאכה			
(—)2.2	2.2	—	פולגת
(—)0.8	0.8	—	עלי טבק
בנקים וחברות השקעות			
(—)3.1	3.1	—	בנק לאומי לישראל
(—)1.0	1.0	—	הכשרת הישוב בישראל
(—)15.7	38.9	23.2	סה
—	638.3	638.3	
134.5	(1)1,614.4	1,748.9	ללא תנועה בשנת 1971/72
			סה עליה נטו

(1) ההשקעה לא נרשמה במאזן של האוצר ל-31.3.1971 (ראה להלן).

להלן פירוט העסקאות, שכתוצאה מהן עלה חלקה של הממשלה בהשקעה במניות, לפי ענפים כלכליים עיקריים:

כימיקלים ופוספטים בע"מ — מניות רגילות ובכורה

מליוני ל"י	
46.7	היתרה ליום 31.3.1971
56.3	היתרה ליום 31.3.1972
9.6	עלייה

1. ליום 31.3.1972 השקיעה הממשלה במניות החברה 27 מליון ל"י ושילמה עוד סך של 29.3 מליון ל"י, על חשבון מניות בעתיד. ההון הנפרע שלה, כולל תשלומים על חשבון מניות הוא 60 מליון ל"י; כל מניות הבכורה ומרבית המניות הרגילות הן בידי הממשלה.

עיקר הגידול — 9.5 מליון ל"י — נובע מהשקעת האוצר לרגל הרחבת מפעל האמוניה של החברה באיזור חיפה (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 114). תמורת סכום זה קיבל האוצר 6.3 מליון ל"י ע"ב מניות רגילות ו-3.2 מליון ל"י ע"ב במניות בכורה 4%.

עד ל-31.8.1971 הסתכמו השקעות החברה בהרחבת מפעל האמוניה, לפי ספריה ב-44 מליון ל"י ולפי אומדנה תגיע ההשקעה עד להשלמת התכנית ל-52 מליון ל"י. ההפסד המצטבר של החברה, לפי מאזנה ליום 31.3.1972, היה 4.5 מליון ל"י; בחמש השנים האחרונות היא לא שילמה דיבידנד, גם לא על מניות הבכורה 5% ו-4% (שאין צוברות, ראה דו"ח הבקורת על החברה בדו"חות על הבקורת באגודים מ-1972).

2. שאר הגידול בתיק המניות של הממשלה בחברה זו מקורו ברכישה על ידי האוצר של מניות רגילות, הנסחרות בבורסה, מאת משקיעים פרטיים. מחברת השקעות ישראלית רכש האוצר מניות בע"ב של 120,000 ל"י, לפי שער הבורסה, שהיה כ-0.50 ל"י המניה. לדברי האוצר, לו היתה חברת ההשקעות מוכרת מניות אלה בשוק היה שערן יורד. כן קנה האוצר מחברת השקעות בחו"ל מניות רגילות בכימיקלים ופוספטים בע"ב של 105,000 ל"י, שנרכשו על ידי המשקיעים ב-1952. במקרה זה הסכים האוצר להעניק לחברת ההשקעות גם מענק של 49,000 ל"י בשווי של ההפרש בין מחיר המניות בבורסה לבין ערכן הנקוב.

עוד הסכים האוצר לרכוש מאגודה למטרות צדקה בחו"ל מניות בחברה בע"ב של 28,000 ל"י. האגודה רצתה לתרום את התמורה למוסד להשכלה בישראל אך זאת בתנאי שהתמורה תהיה בגובה של ערכן הנקוב. האוצר נתן איפוא מענק השווה להפרש, שבין המחיר בשוק של המניות, לבין ערכן הנקוב שהתבטא ב-11,000 ל"י.

3. ב-1962 מוזג מפעל הפוספטים בנגב עם חברת דשנים וחומרים כימיים בדרך של העברת מניות הממשלה בפוספטים בנגב לדשנים וחומרים כימיים, ששינתה את שמה לכימיקלים ופוספטים בע"מ. בפברואר 1970 סוכם בין משרד האוצר לבין משרד הפיתוח על הפרדת מפעל הפוספטים בדרום ממתקני החברה בצפון, משום שהמפעל בצפון נושא רווחים וניתן למכרו, בשלמותו או בחלקו. בהתאם לכך, הופרדו הפעולות הכספיות והמסחריות של שתי החברות החל ב-31.3.1971.

באפריל 1972 בוטל גם להלכה המיזוג בין שתי החברות בהסכם ביניהן ובין הממשלה. כימיקלים ופוספטים מכרה לממשלה את כל המניות של פוספטים בנגב, השייכות לה שהן בע"ג של 8.1 מליון ל"י וזאת תמורת ויתור הממשלה על 8.1 מליון ל"י מתוך פקדונות הממשלה בחברה ותשלום של 2.1 מליון ל"י נוספות לחברה. כימיקלים ופוספטים הקצתה לממשלה מניות רגילות בע"ג של 6.0 מליון ל"י.

פרטי ההסדר מתייחסים גם לפרעון הלוואות ולערבויות; השינויים ישתקפו בחשבונות האוצר החל משנת 1972/73.

חברת חיפושי נפט (השקעות) בע"מ – מניות רגילות

במליוני ל"י	
1.3	יתרה ליום 31.3.1971
10.6	יתרה ליום 31.3.1972
9.3	עלייה

עד שנת 1969 השקיעה הממשלה בחיפושי נפט בישראל באמצעות החברה הממשלתית שירותי נפט בע"מ, שעסקה גם בהובלת דלק ובאחסונו. בתמורה התחייבה החברה להקצות לאוצר מניות בה; מרבית התקבולים רשומים בספרי "שירותי נפט" כתשלום ע"ח מניות. באותה שנה נוסדה חברה ממשלתית "חיפושי נפט", שנועדה לשמש מכשיר בידי הממשלה בתחום חיפושי נפט בארץ (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 120).

בפברואר 1971 הוסכם בין "חיפושי נפט" לבין "שירותי נפט" והאוצר, שזכויות נפט של "שירותי נפט", הרשומות בספריה בערך של כ-7.5 מליון ל"י, יועברו לזכותה של "חיפושי נפט". במקביל לכך לקחה על עצמה "חיפושי נפט" את התחייבותה של "שירותי נפט" להקצות לממשלה מניות בסכום זה. יתרת מניות האוצר ב"חיפושי נפט" גדלה איפוא ב-7.5 מליון ל"י בעקבות ההסדר ומניותיה ב"שירותי נפט" קטנו באותו סכום.

במשך 1971/72 העבירה הממשלה ל"חיפושי נפט" כ-1.8 מליון ל"י כמימון פעולותיה, הנעשות במשותף עם חברות נפט אחרות, ממשלתיות ולא ממשלתיות. בתמורה הקצתה לה החברה מניות בסכום זה (ראה גם להלן).

"פו" חברת נפט בע"מ – מניות רגילות ובכורה

במליוני ל"י	
—	יתרה ליום 31.3.1971
6.6	יתרה ליום 31.3.1972
6.6	עלייה

שני שלישים מהמניות בחברה זו הגם בידי פו נכסים בע"מ – חברה, שמחציתה בבעלות הממשלה. השליש הנותר היה שייך לחברת נפט ולקרן למטרות צדקה, הקשור אתה. החברה מסרה לממשלה על רצונה למכור את מניותיה ב"פו" והממשלה החליטה לרכשן, במטרה למצוא להן קונה בחו"ל.

בינואר 1972 נערך הסכם בין האוצר לבין החברה. והקרו, שלפיו נרכשו המניות. המחיר עבורן ישולם במשך שלוש שנים. בשנת 1971/72 שילם האוצר על חשבון זה 6.6 מליון ל"י. ההוצאה נזקפה לחובת תקציב הפיתוח.

בספטמבר 1972 מכר האוצר את המניות למשקיע בחו"ל, ברווח קטן.

מפעלי ים המלח בע"מ – מניות

במליוני ל"י	
199.3	יתרה ליום 31.3.1971
204.1	יתרה ליום 31.3.1972
4.8	עלייה

1. ביוני ואוגוסט 1969 דנה ועדת השרים לענייני כלכלה בהלוואות, שכבר ניתנו למפעלי ים המלח, ובהלוואות, שעתידות להינתן לחברה, על פי סיכומים מחייבים, בסכום כולל של 130 מליון ל"י, והוחלט להמירן במניות רגילות בחברה (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 114).

לפי דברי ההסבר לתקציב סוכם ב-1969 להעביר לחברה תמורת מניות סכום של 20.5 מליון ל"י לצורך הרחבת כושר התפוקה של המפעל. אין תמימות דעים בין האגפים השונים של האוצר אם הרכישה של 20.5 מליון ל"י הינה חלק מההסדר לגבי 130 מליון ל"י, או שיש לראותה כעסקה נפרדת. בסוף 1969 הוחלט לתקצב סכום זה במשך שלוש שנים החל ב-1970/71 ובאותה שנה הוקצבו במסגרת זו 4 מליון ל"י, תמורת מניות. כדי לפצות את החברה עבור הוצאותיה על ריבית בגין הלוואות, שהחברה קיבלה עקב הדחיה בהעמדת הון המניות לרשותה, הועברו לה כ-1.5 מליון ל"י ב-1970/17 ו-1.3 מליון ל"י ב-1971/72, וזאת מפרט מיוחד בתקציב משרד הפיתוח.

ב-1971/72 רכשה הממשלה מניות נוספות בחברה תמורת 4.8 מליון ל"י; גם זאת, לפי דברי ההסבר לתקציב, במסגרת הסכום של 20.5 מליון הל"י להרחבת המפעל. אולם על פי נתוני רשות החברות הממשלתיות נוצר הגידול בשל המרת הלוואות במניות.

החברה טוענת, שלפי פנקסיה הוקצו למדינה ביוני 1969 מניות רגילות ונדחות בסכום כולל של 41 מליון ל"י, שעליהן שילם האוצר באותה עת 50 אגורות לכל מניה בת 1 ל"י, כך שקיימת התחייבות של הממשלה לשלם ע"ה מניות אלה 20.5 מליון ל"י נוספות (מהן שולמו עד מארס 1972 8.8 מליון ל"י). בתיקי האוצר אין תיעוד על עסקה בקשר ל-41 מליון ל"י ע"ה מניות. לגבי מניות אחרות של הממשלה בחברה אין תיאום מלא בין רישומי רשות החברות לבין הרישומים של החברה ואלה של החשב הכללי.

2. חשבון רווח והפסד של החברה לשנת 1971/72 מראה רווח של 6.5 מליון ל"י. לתוצאה זו הגיעה החברה אחרי הנהגת שינוי במדיניות החשבונאית שלה, ואילו המשיכה החברה לערוך את חשבונותיה לפי המתכונת של השנה הקודמת (שהסתיימה ברווח של 1.1 מליון ל"י) היה הרווח שלה, לפי חישוב רשות החברות הממשלתיות באוצר, מסתכם ב-35.6 מליון ל"י, סכום שהיה מכסה את ההפסד המצטבר של החברה ל-31.3.1971 בסך כ-30 מליון ל"י, ועוד מותר עודף לתשלום דיבידנד קטן.

לאור השיפור ברווחיות החברה, דן האוצר מחדש בצורך להשלים את ההשקעה בהון המניות בסך של 11.7 מליון ל"י, שעליה הוחלט כשהחברה הייתה נתונה בקשיים כספיים.

חברת הנפט הלאומית בע"מ — מניות רגילות

במליוני ל"י

34.9	יתרה ליום 31.3.1971
38.3	יתרה ליום 31.3.1972
3.4	עלייה

מאז 1968 עוסקת החברה — שכל מניותיה בידי הממשלה — בעיקר בהשגת זכויות נפט בחו"ל וניצולם. השקעות הממשלה בחברה נעשות בדרך של רכישת מניותיה ולא במתן הלוואות. רכישת המניות ממומנת מהפרט "קווים, מתקנים וקידוחי נפט" שבתקציב הפיתוח, שאין בו פירוט נוסף; גם דברי ההסבר לתקציב אינם מתייחסים לחיפוי נפט בחו"ל (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 115).

חיפה כימיקלים בע"מ — מניות בכורה

במליוני ל"י

1.80	יתרה ליום 31.3.1971
3.12	יתרה ליום 31.3.1972
1.32	עלייה

רוב המניות של חברה זו הן בידי בתי זיקוק לנפט בע"מ (מקודם בתי זיקוק חיפה). ב-1970/71 רכשה הממשלה מניות ב-1.8 מליון ל"י ע"נ, וזאת כחלק מתשלום הדיבידנד, שהגיע לממשלה בשל מניותיה בבתי הזיקוק (ראה דו"ח שנתי 22 עמ' 117). ועדת הכספים של הכנסת, בהתייחסה לדו"ח זה, קיבלה את דעת הביקורת, כי כאשר מחולק דיבידנד במוזמן לשאר בעלי המניות גם על האוצר לקבל את הדיבידנד ולרשמו בהכנסות המדינה; ולא לקבל מניות במקומו (ראה בפרק על הצעות ועדת הכספים בסוף דו"ח זה).

המניות, שנרשמו על ידי הממשלה, היו מניות רגילות, אשר העניקו לה 15% מכוח ההצבעה בחברה. באותה עת קיבלה הממשלה אופציה לרכישת 1.32 מליון ל"י ע"נ מניות רגילות נוספות, כך שחלקה בכוח ההצבעה יגיע ל-26%. במאס 1971 סוכם בין הממשלה לבין החברה על המרת המניות הרגילות למניות בכורה צוברות 7% צמודות לשער הדולר. עוד התחליט האוצר במאס 1971, שהאופציה לרכוש מניות רגילות נוספות מתוך הדיבידנד על מניות הממשלה בבתי הזיקוק, תחול על מניות בכורה. אופציה זו מומשה בשנת 1971/72. הוצאה זו לא תוקצבה איפוא ואילו ההכנסה מדיבידנד בסכום זה לא נזקפה לזכות הכנסות המדינה. האוצר הסביר, כי מכיוון שבתי הזיקוק משקיעים את כל ריווחיהם בהקמת בית זיקוק באשדוד, הסכים לקבל חלק מהדיבידנד בדרך זו. בהערותיה לדו"ח שנתי 21 חזרה ועדת הכספים והדגישה, כי על הממשלה לקבוע קריטריונים בדבר השקעותיה במניות בכורה (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 920 וגם בדו"ח 21, עמ' 827). קריטריונים אלה טרם נקבעו.

חשבון הרווח והפסד של החברה לשנה שהסתיימה ב-31.12.71 מראה הפסד לאותה שנה של 8.3 מליון ל"י לעומת הפסד בשנה הקודמת של 10.4 מליון ל"י. ההון הנפרע של החברה לסוף 1971 הסתכם ב-23.2 מליון ל"י.

לפידות, חברת מחפשי נפט לישראל בע"מ – מניות רגילות

במליוני ל"י	
51.9	יתרה ליום 31.3.1971
53.0	יתרה ליום 31.3.1972
1.1	עלייה

שתי חברות ממשלתיות, שעסקו בחיפושי נפט, לפידות ונפטא, חברה ישראלית. לנפט בע"מ, שולבו ב-1969 בדרך של רכישת מניות נפטא, שהיו בידי הממשלה, על ידי לפידות, תמורת ההקצבה למדינה של מניות בלפידות (ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 77). כחלק מעסקה זו הקצתה לפידות לממשלה ב-1971 מניות רגילות בע"מ של כ-1.1 מליון ל"י, תמורת מניות רגילות ונדחות של נפטא.

בספרי נפטא היה הסכום רשום כתשלום ע"ח מניות, וזכות האוצר לקבל מניות אלה הוסבה ללפידות במסגרת השילוב של החברות.

התעשייה האווירית לישראל בע"מ – מניות רגילות

במליוני ל"י	
72.0	יתרה ליום 31.3.1971
95.8	יתרה ליום 31.3.1972
23.8	עלייה

במאזני האוצר עד ל-31.3.1971 ועד בכלל לא הייתה כלולה השקעת הממשלה במניותיה של התעשייה האווירית. בעקבות הביקורת רשם החשב הכללי ב-1971/72 בספריו גם השקעה זו (ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 165).

בשנת 1971/72 הוקצו למדינה מניות בע"מ של 23.8 מליון ל"י; ההשקעה נזקפת לחובת תקציב הבטחון.

מפעלי רוגוזין לישראל בע"מ – מניות רגילות

במליוני ל"י	
2.0	יתרה ליום 31.3.1971
23.7	יתרה ליום 31.3.1972
21.7	עלייה

מאז 1964 ועד סוף שנת 1969/70 רכש האוצר מניות בחברה בע"מ של 20.4 מליון ל"י. ב-1970 הוחלט למכור מניות אלה ולשם כך העבירין האוצר לחברה הממשלתית נכסים מ"י. בע"מ, כדי שזו תמצא להן קונה. חברת נכסים רכשה את המניות בעזרת הלוואה של 20.4 מליון ל"י, שהאוצר העמיד לרשותה. במשך שנת 1970/71 רכשה הממשלה, לפי ספרי האוצר, מניות נוספות בחברה תמורת 2 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 125).

בדצמבר 1971 נערך הסכם בין האוצר לבין קבוצת משקיעים, שלפיו תרכוש הקבוצה ב-1972 את המניות, שבידי חברת נכסים ובידי הממשלה. לשם כך החליט האוצר לר-אות את העברת המניות לחברת נכסים כמבוטלת למפרע ובמקביל ביטל את ההלוואה שנתן לנכסים. בכך עלה איפוא תיק המניות של מפעלי רוגוזין שבידי האוצר ב-20.4 מליון ל"י. הגידול הנוסף בתיק מניות אלה בשנת 1971/72 בסך של 1.3 מליון ל"י, נובע מרישום עסקה, שנעשתה עוד ב-1969. באותה עת רכש האוצר ממוסד למטרות צדקה בחו"ל מניות בחברה בע"נ של 2.7 מליון ל"י, וסוכם, שהוא ישלם עבורן תש-לומים שנתיים עד ל-13.1972. המניות הוחזקו על ידי בנק כנאמן שני הצדדים. 1.4 מליון ל"י מסכום של מניות אלה כלולות ב-2 מליון ל"י, שלפי ספרי האוצר נתקבלו עד 31.3.1971.

רשות החברות הממשלתיות באוצר לא דאגה עד לראשית 1972 להעברת המניות לידי האוצר, ובינתיים שולם הדיבידנד עליהן למוסד הנזכר. דיבידנד זה מגיע, לפי חישובי הביקורת, ל-90,000 ל"י. אחרי חתימת הסכם המכירה, בראשית 1972, התברר לאוצר שמניות בערך נקוב של 2.7 מליון ל"י אינן בידיו, והוא דאג להעברתן לידי הקונה במישרין. הסכום של 1.3 מליון ל"י, המתייחס לאותן מניות אלו שעד אז לא נרשמו בספריו של האוצר, תוקצב. החשב הכללי פנה למוסד ב-1972 ותבע ממנו החזר סכום הדיבידנד.

חברה כלכלית לירושלים בע"מ — מניות רגילות

במליוני ל"י	
3.9	יתרה ליום 31.3.1971
4.7	יתרה ליום 31.3.1972
0.8	עלייה

החברה הוקמה ב-1948 כדי לפתח תשתית לתעשייה בירושלים (ראה דו"ח על הביקורת בחברה מ-1969). למדינה מרבית השליטה בה: עד סוף 1969/70 היא השקיעה במניות 3.1 מליון ל"י. עיריית ירושלים ומוסדות וחברות אחרים השקיעו לאותו מועד כ-0.6 מליון ל"י במניות החברה.

ב-1970, לרגל הרחבת פעולותיה, החליט האוצר להגדיל את השקעתו בחברה ב-4 מליון ל"י, מזה 0.8 מליון ל"י במניות, והשאר כהלוואה. השקעת הממשלה במניות עלתה איפוא לסוף 1970/71 ל-3.9 מליון ל"י.

בראשית 1972 פנתה החברה למשרד המסחר והתעשייה ולאוצר וביקשה הגדלה נוספת של הון עצמי. את בקשתה נימקה בין היתר בכך, שתכניתה להקים בירושלים מבני תעשייה להשכרה אושרה על ידי מרכז ההשקעות כ"מפעל מאושר" רק בתנאי, ששיעור הון המניות הנפרע של החברה יגיע לפחות לכדי שליש מערך הרכוש הקבוע וההון החוזר שלה, ואילו למעשה שיעור, ההון הנפרע שלה לא עלה במקביל לגידול בהשקעותיה.

האוצר העביר לחברה במאס 1972 0.8 מליון ל"י כהון עצמי, ובכך הבטיח, שתכניתה של חברה ממשלתית זו לגבי הבנייה בירושלים תיהנה מההקלות וההנחות על פי החוקים לעידוד השקעות. שאר בעלי המניות בחברה לא הגדילו את השקעתם במניותיהם מאז 1968.

ההשקעה בסך 0.8 מליון ל"י רשומה בספרי האוצר כתשלום ע"ח מניות. למועד סיום הביקורת, בפברואר 1973, לא נקבע סוג המניות, שיוקצו לממשלה תמורת השקעתה זו. נוסף על השקעות אלה של הממשלה בחברה, החליט האוצר ב-1970 להעמיד לרשותה 4.5 מליון ל"י בשלושה שיעורים שנתיים שווים לצורך פיתוח התשתית לאיזור תע-שייה חדש בעטרות. מימון זה ינתן בדרך של הלוואה לעשר שנים: בשלוש השנים הראשונות לא תשא ההלוואה ריבית; בשלוש השנים הבאות תחושב ריבית של 3%, אשר תהווה ותצורף לקרן; החל מהשנה השביעית תישא ההלוואה ריבית של 6% ותוחזר במשך ארבע שנים. ב-1971/72 קיבלה החברה את השיעור הראשון של ההלוואה בסך 1.5 מליון ל"י.

החברה הישראלית למחקר ופיתוח בע"מ – מניות רגילות

במליוני ל"י	
3.7	יתרה ליום 31.3.1971
4.3	יתרה ליום 31.3.1972
0.6	עלייה

האופציה, שניתנה למשקיעים הפרטיים בחברה להמיר את מניותיהם בה במניות בכורה בבנק לפיתוח התעשייה (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 116) הוארכה עד ליום 30.6.1972. במשך שנת 1971/72 הומרו, במסגרת זו מניות בחברה ב-0.3 מליון ל"י.

מניות נוספות בע"מ של 0.3 מליון ל"י, שהיו בידי משקיע מחו"ל, ניתנו לממשלה ביוני 1971, לא תמורת מניות בבנק אלא כחלק מתמורה עבור חדרי המשרד בירושלים של חברת כימיקלים לישראל בע"מ, שהמשקיע רכש לצרכי מוסד מדעי. חברה זו, שנוסדה על ידי הממשלה ב-1968, כדי לשמש חברת גג לחברות פיתוח, הפסיקה למעשה את פעולותיה אותה עת (ראה דו"ח הביקורת על החברה הישראלית למחקר ופיתוח בדו"חות על הביקורת באיגודים מ-1972. על חברת כימיקלים לישראל ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 489-479).

מקורות חברת מים בע"מ – מניות

במליוני ל"י	
200.1	יתרה ליום 31.3.1971
224.8	יתרה ליום 31.3.1972
24.7	עלייה

בהתאם להחלטת הממשלה, שנגד מחצית כל השקעותיה של מקורות במפעלי מים מכספי התקציב תנפיק החברה לממשלה מניות רגילות בערכן הנקוב, והיתרה תינתן כהלוואה ארוכת מועד (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 111), הנפיקה החברה לממשלה בשנת 1971/72 12.2 מליון ל"י מניות לצרכי השקעה של 24.4 מליון ל"י במפעלי מים.

עוד רכשה הממשלה ממקורות בעלות על מפעל המים הר הנגב תמורת 12.1 מליון ל"י, שהושקעו במניות רגילות של מקורות. החברה תמשיך לנהל מפעל אזורי זה.

מניות בע"ב של 0.4 מליון ל"י קיבלה הממשלה תמורת פרעון הלוואה לחברה, שניתנה בזמנו לסוכנות היהודית.

מתוך ההון הנפרע של כ-287 מליון ל"י, רק מניות יסוד, בע"ב של 60,000 ל"י, מק-נות זכות הצבעה באסיפות החברה וזכות למנות את חברי הדירקטוריון. למדינה רק שליש ממניות יסוד אלה. שאר השקעתה במניות רגילות ובתשלומים ע"ח מניות.

נוסף על השקעות הממשלה במניות החברה, היא נתנה לה הלוואות, שהסתכמו ל-31.3.1972 ב-316.1 מליון ל"י. בספרי האוצר רשום סכום של 461.0 מליון ל"י, שיעודו טרם נקבע כהלוואה או כהשקעה, ועיקרו כספים שהושקעו במוביל המים הארצי.

אל-על נתיבי אויר לישראל בע"מ — מניות

במליוני ל"י	
83.0	יתרה ליום 31.3.1971
103.0	יתרה ליום 31.3.1972
20.0	עלייה

כל המניות של אל-על, פרט לחלק מניות ההנהלה, הם בידי הממשלה. רק מניות התנהלה ומניות יסוד (אך לא המניות הרגילות) מקנות זכות הצבעה באסיפות החברה. 10 מבין 15 חברי הדירקטוריון מונו על ידי הממשלה.

לרגל הרכישה של שני מטוסי בואינג 747 (ג'אמבו) על ידי החברה, בסכום כולל של כ-41 מליון דולר, החליטה הממשלה להגדיל ב-1971/72 את המקורות העצמיים של אל-על. בתקציב פיתוח התעופה לאותה שנה תוקצבו 35 מליון ל"י כהלוואה לחברה; הסכום הועבר אליה בראשית שנת הכספים.

על פי המלצת צוות של משרד התחבורה ומשרד האוצר החליטה ועדת השרים לענייני כלכלה ביוני 1972, שתמורת 20 מליון ל"י מתוך סכום זה תרכוש המדינה למפרע ליום 31.3.1972 מניות רגילות בחברה.

ב-15 מליון הל"י הנותרות החליטה ועדת השרים לרכוש שטרי הון של אל-על, צמודות לשער הדולר, נושאות ריבית של 6½% לשנה; במשך חמש שנים תשולם הריבית בלבד ולאחר מכן ייקבעו תנאי השטירות.

הלוואות האוצר לחברה עלו ב-1971/72 מ-63.5 מליון ל"י ל-91.2 מליון ל"י מתוך עלייה זו של 27.7 מליון ל"י, 15 מליון ל"י הם ע"ח שטרי הון האמורים, ואילו היתרה היא תוצאה של שיערוך קרן ההלוואה בעקבות השינוי בשער הלירה מאוגוסט 1971 (ראה לעיל, עמ' 55).

שנתיים — 1970/71 ו-1971/72 — לא שילמה אל-על דיבידנד על 31.5 מליון ל"י מניות בכורה צוברות 7%, שבידי הממשלה. (ראה דו"ח הבקורת על חברת אל-על, דו"חות איגודים מ-1972).

ישראל הוטלס אינטרנשיונל בע"מ — מניות רגילות

במליוני ל"י	
9.2	יתרה ליום 31.3.1971
11.7	יתרה ליום 31.3.1972
2.5	עלייה

על הקמת חברה זו, המחזיקה בית מלון בתל אביב, ראה דו"ח שנתי 19, (עמ' 85—76). עד ל-1970 רכשה הממשלה מניות רגילות בחברה ב-9.2 מליון ל"י, שנתנו לה כ-90% מכוח ההצבעה (ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 75).

ב-1971 החליטה הממשלה להרחיב את בית המלון ולשם התחלת פעולות ההרחבה היא העבירה לחברה בשנת 1971/72 600,000 דולר, שהם 2.52 מליון ל"י. בתמורה הקצתה לה החברה מניות.

באפריל 1972 מכרה הממשלה, באמצעות החברה הממשלתית נכסים מ"י בע"מ, את מניותיה בחברה לקבוצת משקיעים מחו"ל תמורת 16 מליון דולר.

"אתרים" חברה לפיתוח אתרי תיירות בת"א-יפו בע"מ — מניות רגילות

במליוני ל"י	
0.75	יתרה ליום 31.3.1971
1.95	יתרה ליום 31.3.1972
1.20	עלייה

החברה נוסדה בראשית 1971, על ידי הממשלה ועיריית תל-אביב—יפו בחלקים שווים, לשם פיתוח אתרי תיירות בתחום העירייה. ההון הנפרע שלה בעת היווסדה היה 1.5 מליון ל"י. במשך שנת 1971/72 הוגדל הון המניות ב-2.4 מליון ל"י, מזה מחצית על חשבון הממשלה.

האוצר החליט, שעל החברה להשיג את עיקר המימון לביצוע התשתית העסקית במפ" עליה מיזמים פרטיים תמורת זכויות בשטחים, שהיא מפתחת.

החברה לפיתוח מפעלי תיירות בע"מ — מניות רגילות ובכורה

במליוני ל"י	
21.7	יתרה ליום 31.3.1971
22.8	יתרה ליום 31.3.1972
1.1	עלייה

מתוך ההון הנפרע של החברה לסוף 1971/72 בסך 82.2 מליון ל"י כ-21 מליון ל"י הן במניות רגילות — כולן בידי הממשלה. היתרה, כ-61 מליון ל"י, היא במניות בכורה צוברות 7%, צמודות לשער הדולר וניתנות לפדיון, שהופצו בחו"ל באמצעות חברת קפיטל פור ישראל.

האוצר התחייב כלפי הרוכשים לקנות מהם את המניות, לפי דרישה במחיר השווה לפחות ל-90% מערכן הנקוב. על פי הסדר זה רכש האוצר עד 31.3.1971 מניות בכורה תמורת 0.6 מליון ל"י וב-1971/72 מניות נוספות תמורת 1.1 מליון ל"י.

בנק לסחר חוץ בע"מ — מניות

במליוני ל"י	
—	יתרה ליום 31.3.1971
13.3	יתרה ליום 31.3.1972
13.3	עלייה

מניות אלה נרכשו על ידי הממשלה במסגרת ההתארגנות ליסודו של הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ (ראה להלן בדו"ח זה בפרק על האוצר — השקעת האוצר בבנק חדש).

בנק לפיתוח התעשייה בע"מ — מניות רגילות ובכורה

במליוני ל"י	
195.4	יתרה ליום 31.3.1971
197.9	יתרה ליום 31.3.1972
2.5	עלייה

לעומת הנתונים שבמאזן רשומה יתרת השקעת הממשלה במניות הבנק אצל רשות החברות הממשלתיות באוצר בהתחלת התקופה כ-203.7 מליון ל"י ובסופה כ-204.9 מליון ל"י. אין גם התאמה מלאה בין ספרי האוצר לבין ספרי הבנק לגבי מניות הבנק שבידי הממשלה. משרד מבקר המדינה העמיד את משרד האוצר על הצורך בעריכת התאמה בין שתי מערכות הרישומים.

העלייה במניות של 2.5 מליון ל"י לפי ספרי החשב הכללי נובעת מעסקאות רכישה, הרשומות בהם בסכום כולל של 3.3 מליון ל"י, ומעסקאות מכירה בסכום כולל של 0.8 מליון ל"י, לפי הפירוט הבא:

1. באוקטובר 1971 סוכם בין האוצר ובין חברת השקעות גדולה, שהאוצר ירכוש ממנה מניות של הבנק בערך נקוב של 2.2 מליון ל"י מסוג ג.ג. 1 בשער של 106%, שהם 2,375,000 ל"י. תמורת מניות אלה העביר האוצר לחברה אגרות חוב של "מניב" — חברה להשקעות בע"מ על סך 1.5 מליון ל"י. את יתרת המחיר בסך 875,000 ל"י העביר האוצר לזכות חשבון עסקת מכירת מניות בנק טפחות — ראה לעיל עמ' 45).

שער המניות מסוג ג.ג. 1 בבורסה לניירות ערך בתל-אביב היה ביום 14.10.1971 — תאריך ביצוע העסקה — 97%. משרד האוצר הסביר את הסכמתו לשער שהוא יותר גבוה בכ-10% בכך, שחברת ההשקעות טענה, שהתשואה על אגרות חוב של "מניב" הייתה נמוכה, ומשום כך הן אינן שוות את ערכן הנקוב. יש לציין, שאגרות חוב אלה נמסרו לאוצר כתמורה לפקדון, שהוא החזיק בחברת "מניב". בעת מכירת "מניב" לחברת ההשקעות הסכים האוצר לקבל את אגרות החוב מידיה בערכן הנקוב (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 184).

המניות של טפחות נרכשו ב־1970 על ידי האוצר לא במסגרת התקציב ומשום כך לא נכללו במאזן. בדו"ח שנתי 22 (עמ' 84) הביע מבקר המדינה את דעתו שמן הנכון היה לדאוג להרשאה תקציבית לרכישה זו. המניות נמכרו כאמור ב־1971/72 ותמורתן קיבלה הממשלה מניות בבנק לפיתוח התעשייה. רק המניות, שנתקבלו תמורת אגרות החוב של "מניב" — 1.5 מליון ל"י — רשומות במאזן הוזכיות מביצוע תקציבים; יתר המניות רשומות במאזן השוטף. מכאן שהעסקה מ־1970 לא תוקצבה גם ב־1971/72.

2. במשך 1971/72 המשיכה חברת בת של הבנק לקנות עבור האוצר מניות בכורה ד' 7.5% צוברות, בהתאם להתחייבות האוצר למשקיעים בחו"ל לרכוש מהם את המניות לפי דרישתם, במחיר שלא יפול מ־90% מערכן הנקוב (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 128). במסגרת זו נרכשו מניות תמורת 1.8 מליון ל"י, וזאת מכספי התקציב לפיתוח התעשייה.

3. בשנת 1971/72 פדה הבנק מניות בכורה א' בסך 0.5 מליון ל"י מבין אלה, שהיו בידי הממשלה.

4. במסגרת ההסדר עם בעלי מניות של החברה הישראלית למחקר ופיתוח המיר האוצר 0.3 מליון ל"י מניות בכורה ג' של הבנק במניות החברה (ראה לעיל, עמ' 79).

בנק ישראל-אמריקה לפיתוח התעשייה בע"מ — מניות בכורה

במליוני ל"י	
6.0	יתרה ליום 31.3.1971
7.5	יתרה ליום 31.3.1972
1.5	עלייה

הבנק נוסד ב־1956 על ידי חברות הקשורות בחברת העובדים. עם ייסודו השקיעה הממשלה במניות בכורה של הבנק. ההון הנפרע של הבנק ל־31.3.1971 היה 12 מליון ל"י, מזה במניות רגילות 2.7 מליון ל"י, ובמניות בכורה 4%, 5% ו־7%, 9.3 מליון ל"י. לממשלה היו מניות בכורה 4% ו־5% בסכום כולל של 6 מליון ל"י. יתר ההון נפרע על ידי הבעלים האחרים.

ב־1971 קיבלה הממשלה מניות בכורה 7% של הבנק בע"נ של 1 מליון ל"י, שהיו בידי חברת השקעות, וזאת כחלק מהתמורה עבור מניות רגילות של חברת פולגת. השקעה זו נרשמה בספרי החשב הכללי בערך של 1.5 מליון ל"י.

רכישת המניות אינה משתקפת בתקציב, כיוון ששולם עבורן במניות אחרות, והעסקה היא בבחינת המרת נכס בנכס.

הממשלה מחזיקה ל־31.3.1972 ב־7 מליון ל"י ע"נ מתוך הון נפרע של 12 מליון ל"י, דהיינו 58.3% מהון הבנק. אין לה ייצוג בדירקטוריון. בענין השקעת הממשלה במניות בכורה (ראה גם עמ' 76 בדו"ח זה).

להלן פירוט העסקאות, לפיהן ירד חלקה של הממשלה בהשקעה במניות :

שירותי נפט בע"מ — מניות רגילות

במליוני ל"י	
28.7	יתרה ליום 31.3.1971
21.2	יתרה ליום 31.3.1972
7.5	ירידה

הירידה נובעת מהמרת מניות של חברה זו במניותיה של חיפושי נפט בע"מ (ראה לעיל).

נפטא, חברה ישראלית לנפט בע"מ — מניות

במליוני ל"י	
3.1	יתרה ליום 31.3.1971
2.0	יתרה ליום 31.3.1972
1.1	ירידה

מקור הירידה בשילוב נפטא עם חברת לפידות (ראה לעיל).

פולגת תעשיות צמר בע"מ — מניות בכורה

במליוני ל"י	
2.25	יתרה ליום 31.3.1971
—	יתרה ליום 31.3.1972
2.25	ירידה

ב־1971 מכרה הממשלה את מניותיה בחברה זו לחברת השקעות תמורת סכום שישולם במשך ארבע שנים ותמורת מניות בבנק ישראל אמריקה לפיתוח התעשייה.

עלי טבק בע"מ — מניות

במליוני ל"י	
0.8	יתרה ליום 31.3.1971
—	יתרה ליום 31.3.1972
0.8	ירידה

החברה הוקמה ב־1954, כדי לעודד גידול טבק בהתיישבות היהודית ולרכו את שיווק היבולים. מייסדי עלי טבק היו הסוכנות היהודית והממשלה. בשנים האחרונות הגיע היקף פעולתה לכדי 10% בלבד ממחזור המסחר בטבק גלמי בישראל. החברה ריווחית; מאזנה ל־30.6.1971, שהסתכם ב־1,417 אלף ל"י, הראה יתרת רווח, שלא יועד, בסך של 297,000 ל"י.

ב־1962 הוקמה על פי החלטת הממשלה מועצה לייצור ולשיווק של טבק גולמי, שבה מיוצגים מגדלי הטבק, בתי החרושת לסיגריות והממשלה (ראה דו"ח שנתי 17, עמ' 235). על המועצה הוטל לבצע את מדיניות הממשלה בתחום גידול הטבק.

ההון הנפרע של החברה הגיע ל־806,000 ל"י. מרבית המניות היו בידי הסוכנות היהודית, והיא העבירה אותן לממשלה ב־1969 על חשבון חובה לאוצר.

במאי 1971 החליטה ועדת השרים לענייני כלכלה, שאין עוד מקום להשתתפות הממ"שלה בחברה זו, והטילה על לשכת החברות הממשלתיות באוצר למכור במכרז סגור את המניות. לשכת החברות פנתה לשמונה חברות בענף הטבק והציעה להן את המניות; רק אחת מהן — בית חרושת לסיגריות — היה מוכן לנהל משא ומתן על העסקה, והמניות נמכרו לו.

עיקר רכוש החברה היה מלאי הטבק. נערך מאזן בוחן ליום 30.6.1971, וסוכם, כי מחיר המניות ייקבע על פי ההון הנפרע של החברה, בתוספת יתרת הרווח שלא יועד, לאחר התאמות, לפיכך הועמד המחיר על 1,058 ל"י. עד מארס 1972 שילם הקונה על חשבון המחיר 350,000 ל"י. יתרת המחיר תשולם בארבעה תשלומים שנתיים שונים עד 1976 ותישא ריבית בשיעור של 9% לשנה.

בנק לאומי לישראל בע"מ — מניות רגילות

במליוני ל"י	
3.1	יתרה ליום 31.3.1971
—	יתרה ליום 31.3.1972
3.1	ירידה

חברת הכשרת הישוב בישראל בע"מ — מניות רגילות

במליוני ל"י	
1.0	יתרה ליום 31.3.1971
—	יתרה ליום 31.3.1972
1.0	ירידה

בשנת 1969/70 קיבל האוצר מניות רגילות בבנק לאומי בע"מ של 2.2 מליון ל"י מהסוכנות היהודית על חשבון חובה לאוצר. המניות נרשמו בספריו לפי מחירי השוק באותה עת — 4.9 מליון ל"י. באותה שנה מכר האוצר מניות בע"מ של 0.75 מליון ל"י, מבין מניות אלה, תמורת 1.8 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 76).

על כל 4 מניות, שנשארו בידי המדינה בסוף 1970 קיבל האוצר במאי 1971 מניית הטבה אחת, כך שהיא החזיקה מניות בערך נקוב של כ־1.8 מליון ל"י. המניות נמכרו על ידי האוצר במשך 1971/72 לחברת השקעות לפי שערי הבורסה, פחות 5 נקודות. האוצר קיבל עבורן 4.4 מליון ל"י. סכום הירידה המופיע בספרי החשב הכללי מבוסס על מחיר העלות.

כן קיבל האוצר בשנת 1969/70 מהסוכנות היהודית מניות רגילות של חברת הכשרת הישוב בערך נקוב של 427,000 ל"י. המניות, הנסחרות בבורסה לגיירות ערך, נרשמו בספרי האוצר במחירן בעת קבלתן. שהיה 967,700 ל"י.

לקראת סוף שנת 1971/72 מכר החשב הכללי את המניות בבורסה תמורת 922,000 ל"י, ההפרש של 45,700 ל"י נזקף לתקציב של אותה שנה.

השקעות הממשלה בנכסים בתהליך התהוות

סעיף זה משקף את ההשקעות של משרד השיכון בפרוייקטים של שיכון לצורותיו השונות, שביצועם לא נסתיים ליום 31.3.1972. מהותו של סעיף זה הוסברה בהרחבה בדו"ח השנתי 17, עמ' 42.

העלייה בסך 694.5 מליון ל"י — מ-1,434.1 מליון ל"י ליום 31.3.1971 ל-2,128.6 מליון ל"י ליום 31.3.1972 — היא תוצאה מצד אחד מתוספת נכסים ממקורות שונים ומצד שני מהעברת נכסים מוגמרים לגורמים שונים, כדלקמן:

תוספת נכסים בשנה הנסקרת נובעת: מביצוע תקציב הפיתוח של משרד השיכון לשנת 1971/72; מביצוע מפעל חסכון לבניין והשקעות בשיכון הממומנות על ידי אשראי קבלנים; מביטול העסקה, שנעשתה בשנת 1969/70, ושלפיה העבירה חברת עמידר למשרד השיכון נכסים בסכום של 96.2 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 19, עמ' 45) לחובת חשבון "השקעות בנכסים בתהליך התהוות": סכום של 38.9 מליון ל"י, המייצג פעולות שונות, לחשבון "השקעות בנכסים בתהליך התהוות".

בשנה הנסקרת היה כאמור גידול של כ-700 מליון ל"י, לעומת כ-400 מליון ל"י לסוף 1970/71 וכ-300 מליון ל"י לסוף 1969/70 — קצב זה של הגידול הוא פונקציה של ההיקף ההולך של תקציב הפיתוח למטרות שיכון.

בשנה הנסקרת הועברו נכסים מוגמרים בסכום של 202.6 מליון ל"י לגורמים שונים. סכום זה נזקף לחובת חשבונות ההלוואה של הגופים, שאליהם הועברו הנכסים, וביניהם: עמידר 95.8 מליון ל"י; הסוכנות היהודית 39.6 מליון ל"י; חברת שיכון ופיתוח — 50.3 מליון ל"י; החברה הממשלתית העירונית לשיקום משכנות עוני בירושלים ("פר' זוט") — 2.8 מליון ל"י; החברה לשיקום ולפיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה — 11.1 מליון ל"י.

נוסף על העברות אלה, רשם משרד השיכון חלק מהשקעות, בסכום של 15.4 מליון ל"י, כהוצאה מוחלטת. השקעה זו מתייחסת להוצאות תכנון, מסים, וכו'. העברת הנכסים לחברות שיכון בסכום של 202.6 מליון ל"י בשנה הנסקרת, קיבלה ביטוי במאזן המדינה ליום 31.3.1972 אך בספרי האוצר היא השתקפה במערכת החשב-בונות לשנת 1972/73. על חוסר ההתאמה בין היתרה של הסעיף הנדון במאזנים לבין הרישומים בהנהלת החשבונות, ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 80.

התחייבויות המדינה

בסכום הכולל של התחייבויות המדינה חלה עלייה בסך 8,999 מליון ל"י.

התחייבויות שוטפות

הרכב התחייבויות השוטפות והשינויים, שחלו בהן בהשוואה ליום 31.3.1971, משתקפים בטבלה 5 המבוססת על נתוני החשב הכללי.

התחייבויות שוטפות (במליוני ל"י)

הרכב הסעיף במאזן	31.3.1972	31.3.1971	השינוי
בנקים בארץ	678.4	624.1	54.3
זכאים בחוץ לארץ	200.3	160.6	39.7
ממשלת ארצות הברית - חשבון עודפי מזון	5.9	21.4	(—)15.5
הפקדות וחשבוניות של זכאים	679.1 ⁽¹⁾	667.9	11.2
חובעים על חשבון ביצוע תקציב	800.5	614.6	185.9
קרנות והפרשות	145.1	99.2	45.9
זכאים - קבלנים בעד בנייה על חשבון תוכנית רב שנתי(2)	—	107.0	(—)107.0
מפעל חסכון לבניין (יתרת חוסכים)(2)	—	89.1	(—)89.1
ס"ה השינוי נטו	2,509.3	2,383.9	125.4

(1) מיון מחדש: ראה הסבר להלן.

(2) היתרות הועברו ע"י החשב הכללי לסעיף "חובות המדינה הנובעים מביצוע תקציבים, (ראה להלן).

לעומת עלייה בזכויות השוטפות בסכום של 791.2 מליון ל"י, הייתה עלייה קטנה יחסית בהתחייבויות השוטפות - 125.4 מליון ל"י. עיקר העלייה - "בנקים בארץ", ו"חובעים על חשבון ביצוע תקציב".

בנקים בארץ

במליוני ל"י

624.1

יתרה ליום 31.3.1971

678.4

יתרה ליום 31.3.1972

54.3

עלייה

סעיף זה מייצג את המלוות, שהאוצר קיבל מבנקים מקומיים בלירות ישראליות ובמטבע חוץ (ראה לעיל). בעניין זה הפנה משרד מבקר המדינה את תשומת לב האוצר לעובדה, שכספים, שנתקבלו לתקופות של שנים מספר, לא תוקצבו כדבעי (ראה גם דו"ח שנתי 22, עמ' 131).

הפקדות וחשבוניות של זכאים

במאזן ליום 31.3.1972 אוחדו שני הסעיפים "זכאים" ו"הפקדות", שהופיעו בנפרד במאזנים של השנים החולפות.

הסעיף המאוחד של "הפקדות וחשבונות של זכאים" מורכב מתמש קבוצות עיקריות, המפורטות להלן, בציון מספרי השוואה ליום 31.3.1971 (במליוני ל"י):

השינוי	יתרה ליום 31.3.1971	יתרה ליום 31.3.1972	
(-)32.3	42.1	9.8	זכאים שונים
57.1	373.5	430.6	הפקדות ממוסדות, חברות ממשלתיות ושונוות
(-)42.2	194.8 ⁽¹⁾	52.6	הפקדות משרדי הממשלה
29.0	151.9	180.9	הפקדות יבואנים
(-) 0.4	5.6	5.2	כספי חסכון חובה בבנק ישראל
11.2	667.9	679.1	

(1) מוין מחדש.

זכאים שונים.

סעיף זה מייצג בעיקר הפקדות הנובעות מהעברת כספים מחוץ לארץ, ומרביתו מתייחסת להפקדת המוסדות הלאומיים של חלקם בהכנסות משילומים.

היתרה, שעמדה לזכות המוסדות הלאומיים במסגרת סעיף זה, הסתכמה ליום 31.3.1971 בסכום של 10.43 מליון דולר (36.5 מליון ל"י). בעקבות שינוי שער הל"י באוגוסט 1971 גדלה התחייבות האוצר ל-43.8 מליון ל"י. סכום זה הועבר לחשבון הפקדה של "קרן הזכרון" (ראה להלן).

במסגרת הסעיף הנדון נכללות המחאות, שלא הוצגו לגוביינא. ליום 31.3.1971 הסתכמו המחאות אלה בסך 0.03 מליון ל"י, ואילו ליום 31.3.1972 הגיע היקפן הכספי לסך 6.1 מליון ל"י.

שני השינויים הנ"ל מסבירים את עיקר הירידה שחלה בסעיף זה בסכום של 32.3 מליון ל"י.

הפקדות ממוסדות, חברות ממשלתיות ושונוות

במליוני ל"י	
373.5	יתרה ליום 31.3.1971
430.6	יתרה ליום 31.3.1972
57.1	עלייה נטו

הפעולות העיקריות, שהביאו לעלייה נטו, הן הפקדות חדשות של מוסדות שונים, ביניהם חדשים, מצד אחד, ומשיכת הפקדות, ביטולן או תקצובן, מצד שני.

א. להלן פרטים על כמה הפקדות חדשות, שנעשו בשנת 1971/72:

(1) בהסדר, שנעשה בין האוצר לבין חברת שיכון ופיתוח בע"מ בדצמבר 1971, נקבע, שהחברה תפקיד באוצר עודפי נזילות הנובעים מקבלת סכומים מהסוכנות היהודית לצורך הקמת מבנים. הפקדונות יופקדו באוצר לתקופה, שלא תהיה קצרה משנה; ישאו ריבית בשיעור של 12% לשנה ללא הצמדה; במקרים מיוחדים תוכל החברה למשוך את סכום הפקדון או חלק ממנו לפני תום תקופת הפקדון, אולם לחשבון הסילוקין בלבד. היתרה בחשבון הפקדון ליום 31.3.1972 הסתכמה ב-41 מליון ל"י.

(2) בנובמבר 1971 נעשה הסדר בין האוצר לבין חברת עמידר בע"מ, שלפיו תפקיד החברה באוצר את עודפי הנזילות, שיהיו בידיה. הפקדון ישא ריבית בשיעור של 12% לשנה, ללא הצמדה. בפברואר 1972 הפקידה החברה סך 2 מליון ל"י. במאוס 1972 זקף האוצר לזכות חשבון הפקדון סך 2.3 מליון ל"י תמורת מכירת מניות טפחות לשתי חברות השקעה — ראה לעיל. יתרת הפקדון ליום 31.3.1972 הסתכמה ב־5.5 מליון ל"י.

(3) במסגרת תכניתה להשקיע בהקמת בניין בתל אביב בסכום של 4,750,000 דולר, העבירה חברה בחו"ל לארץ בשנת 1970/71 סכום של 1 מליון דולר, ובשנת 1971/72 — סכום של 3 מליון דולר. לגבי ההעברה הראשונה בסך של 1 מליון דולר נעשה הסדר ב־27.8.1970 בין האוצר לבין החברה, שלפיו הפקידה החברה את הסכום האמור באגף החשב הכללי בתנאים אלה: משיכה מהחשבון תיעשה בלירות ישראליות, לפי שער החליפין הרשמי של הדולר ביום המשיכה; הפקדון ישא ריבית בלירות ישראליות בשיעור של 8% לשנה, לפי חישוב קונטקורנט. החברה משכה את הפקדון באותה שנה.

לגבי הפקדון השני בסך 3 מליון דולר, נעשה הסדר דומה באפריל 1971 בדבר הפקדו דתו באגף החשב הכללי; שיעור הריבית לגבי פקדון זה נקבע ל־7%. החברה משכה מפקדון זה במשך שנת 1971/72 סכום של 250,000 דולר, כך שהיתרה לזכות החברה ליום 31.3.1972 היותה 11.5 מליון ל"י, לפי שער החליפין של 4.2 ל"י לדולר.

ב. בין המוסדות, שמשכו את הפקדותיהם בשנת 1971/72 היו: הסוכנות היהודית בסכום של 126.7 מליון ל"י והחברה למימון תעשיות בע"מ בסכום של 27 מליון ל"י. משיכה זו של החברה למימון תעשיות בע"מ קשורה עם מיוג חברה זו עם חברת ההשקעות של הבנק לפיתוח התעשייה בע"מ (ראה בפרק "מסחר ותעשייה — ייסוד החברה למימון תעשיות, פעולתה ומכירתה").

ג. בין ההפקדות, שהיו בידי האוצר משנים קודמות, תוקצבו בשנת 1971/72 פקדון של קרן היסוד בסך 21 מליון ל"י ופקדון של חברת "גיר" בע"מ בסך 9.7 מליון ל"י.

ד. ביתרת ההפקדות של יבואנים ליום 31.3.1972 חלה עלייה בסך 29 מליון ל"י בהש וואה ליתרה ביום 31.3.1971. הפקדות נעשו על סמך "צו הסדרת יבוא סחורות (הפקד דות) תש"ל—1970" מיום 12.1.1970, ואשר הוצא על ידי שר המסחר והתעשייה בתוקף סמכותו לפי "פקודת הסמכויות בעניין היצוא, היבוא והמכס (הגנה) 1939"; על פי הצו, כפי שתוקן בדצמבר 1971, ההפקדה היא בשיעור של 30% * מערך היבוא של הטובין, לתקופה של ששה חודשים והיא נושאת ריבית בשיעור של 6% החייבת במס הכנסה; הריבית משולמת על ידי בנק ישראל ללא הקצבה מתקציב המדינה (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 132).

חובעים על חשבון ביצוע תקציב

במליוני ל"י

614.6

יתרה ליום 31.3.1971

800.5

יתרה ליום 31.3.1972

185.9

עלייה נטו

* לפני תיקון הצו בדצמבר 1971, ההפקדה הייתה בשיעור של 40% מערך היבוא של טובין. על פי החליפין של המטבע הישראלי מאוגוסט 1971.

ההתחייבות הכוללת ליום 31.3.1972 בסך 800.5 מליון ל"י מורכבת משתי קבוצות כלהלן:

במליוני ל"י	
191.9	חובות לרשויות מקומיות, לקבלנים, ולחברות בחשבונות סילוקין
608.6	חובות משרדי הממשלה לספקים וכו' בחשבונות חו"ז
800.5	

הקבוצה הראשונה מייצגת יתרת התחייבויות של הממשלה, שנוצרו על ידי הוצאת פקודות סילוקין* על ידי משרדי הממשלה למוטבים בקשר לביצוע תקציב. התחייבויות אלה מבוססות על סעיף 14(א) לחוק התקציב לשנת 1971/72 תשל"א—1971 הקובע ש"סכום שהוקצב יראוהו כאילו הוצא משנשלחה לאיש הוצאי לו הודעה, שחש-בוננו אצל החשב הכללי זוכה באותו סכום". ביתרונה כלול סך 11.4 מליון ל"י, בגין פקודות סילוקין, שטרם הוצגו לגוביינא.

הקבוצה השנייה משקפת את ההתחייבויות של משרדי הממשלה, לרבות המפעלים העסקיים, בעד סחורות ושירותים שנתקבלו ובעד עבודה, שבוצעה בשנת 1971/72, ושהתשלום עבורם נעשה לאחר תום שנת 1971/72. ההתחייבויות של משרדי הממשלה, פרט למפעלים העסקיים, מבוססות על סעיף 14(ב) לחוק התקציב לשנת 1971/72 תשל"א—1971 הקובע ש"סכום, שהוקצב לתשלום תמורת עבודה, שירות או נכס, יראוהו כאילו הוצא, משבוצעה העבודה או משנתקבל השירות או הנכס שלתשלומם הוא מיועד אם שולם עד תום חודשיים מתום שנת הכספים". ההתחייבויות של המפעלים העסקיים מבוססות על סעיף 8(א), לחוק התקציב הנ"ל, שאינו מטיל את ההגבלה של שני חודשים לביצוע התשלום, המוטלת על שאר משרדי הממשלה.

במסגרת קבוצה זו כלולה התחייבות בסך 180.1 מליון ל"י המייצגת את כלל שכר עבודה ומשכורות נטו המגיעים לעובדי המדינה עבור חודש מארס 1972. הסכום המקביל לחודש מארס 1971 היה 187.3 מליון ל"י. ולחודש מארס 1970 — 125.7 מליון ל"י. סכומים אלה הם נטו לאחר הניכויים הסטטוטוריים וניכויים אחרים באמצעות "יהב".

במסגרת קבוצה זו כלולות גם ההתחייבויות של המפעלים העסקיים ליום 31.3.1972, לפי הפרטים דלהלן, בציון מספרי השוואה ליום 31.3.1971 (במליוני ל"י):

31.3.1971	31.3.1972	
29.9	9.4	משרד המסחר והתעשייה (אגף המזון)
19.6	25.4	משרד התקשורת
2.0	1.5	רכבת ישראל
51.5	36.3	ס"ה

ההתחייבות בסך 9.4 מליון ל"י של משרד המסחר והתעשייה (אגף המזון) נובעת בעיקר מאשראי ספקים מקומיים של סחורות ושירותים, שנתקבלו בשנה הנסקרת

* פקודת סילוקין היא מסמך בלתי-סחיר, המשמש הוראה ליחידת הסילוקין באגף החשב הכללי במשרד האוצר לזכות חשבון של מוטב ולחייב את חשבוננו של נתן הפקודה; גם משרדי הממשלה מוציאים פקודות סילוקין.

5.1 מליון ל"י), ומזכאים עבור סובסידיות ללחם (2.3 מליון ל"י). נוסף על כך היה קיים ליום 31.3.1972 אשראי ספקים מחוץ לארץ, במסגרת קווי אשראי בסך 188.2 מליון ל"י (44.8 מליון דולר) לעומת 137.1 * מליון ל"י (39.2 מליון דולר) ליום 31.3.1971, שזמני פרעונו הם בתקופה מאפריל 1972 ועד פברואר 1973. ההתחייבות בקווי האשראי בסך 188.2 מליון ל"י כלולה בסעיף "מלוות חוץ" במאזן המדינה. סך כל אשראי הספקים של אגף המזון ליום 31.3.1972 הסתכם איפוא ב־197.6 מליון ל"י לעומת 167 מליון ל"י ליום 31.3.1971 (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 136).

קרנות והפרשות

במליוני ל"י	
99.2	יתרה ליום 31.3.1971
145.1	יתרה ליום 31.3.1972
45.9	עלייה

היתרה ליום 31.3.1972 בסך 145.1 מליון ל"י מורכבת מהקרנות הבאות (במליוני ל"י):

67.4	קרנות משרדי ממשלה שונים
53.6	קרן לביטוח שער
5.5	קרן לכיסוי הפסדים הנובעים מערביות המדינה
5.3	קרן לביטוח רכוש הממשלה
5.1	קרן למימון יצוא שירותי הנדסה
2.6	קרן לביטוח סיכוני מלחמה
2.3	קרן לכיסוי הפרישי מדד
0.3	קרן לביטוח סחר חוץ
1.4	קרן להבטחת מסים ביבוא לשם יצוא
1.6	קרן לכיסוי הפסדים בקשר עם הלוואות שיקום מגרמניה
145.1	ס"ה

מלבד סכום זה רשומה בספרי האוצר קרן בהיקף של 11.75 מליון ל"י, שנוצרה בשנים קודמות ממקורות תקציביים ושנועדה לממן דמי מחזור לביצוע פעולות תקציביות. קרן זו אינה נכללת במאזן השוטף של המדינה.

קרן לביטוח שער

חברת "יובל" משמשת סוכן של האוצר בקשר עם ביטוח שער למוסדות פיננסיים, גובה את הפרמיה מהמבוטחים ומשלמת להם פיצויים בגין שינוי שער המטבע. החברה

* העלייה בקווי האשראי בסך 51.1 מליון ל"י נובעת בחלקה הגדול — 27.4 מליון ל"י — משינוי שער החליפין של המטבע הישראלי מאוגוסט 1971.

מנהלת בספריה את רישומי ההכנסות וההוצאות, הקשורות בביצוע ביטוח שער בחשבון "קרן ממשלתית", וחלקה הגדול של יתרת הקרן מופקד באוצר*.

הסכומים המופקדים נרשמים בספרי האוצר לזכות חשבון "קרן לביטוח שער" ולא לזכות חשבון "יובל", כדי להראות בדרך זו, שכספי הפקדון שייכים לממשלה ולא לחברת "יובל". יתרת הקרן ליום 31.3.1972, על פי ספרי חברת "יובל", מסתכמת ב-53.9 מליון ל"י.

מבקר המדינה עמד בעבר, ולאחרונה בדו"ח השנתי 22, עמ' 80, על הצורך לתקצב את ההכנסות מפרמיה, המהוות הכנסות המדינה, וגם את ההוצאות הכרוכות בתשלום פיצויים למבוטחים, כתוצאה משינוי שער המטבע; עוד ציין מבקר המדינה, שביצוע ההמלצה הנ"ל של מבקר המדינה תביא לכך שבהסברים לתקציב יהיה על האוצר לדווח לכנסת ולציבור על ההתפתחות, שחלה בהתחייבות המותנית הגדולה של האוצר כתוצאה מביטוח שער ובצבירת פרמיה כנגדה.

בסיכומיה והצעותיה של ועדת הכספים של הכנסת לדו"ח 22 של מבקר המדינה ציינה הוועדה*: "יש לכלול בדברי ההסבר של הצעת התקציב נתונים בדבר היקף הסכומים המבוטחים, בדבר הפרמיה שתיגבה תמורת ביטוח שער בתקופת התקציב וכן נתונים על ההתחייבויות בעתיד בגין ביטוחים אלה".

להלן נתונים על התפתחות הקרן בשנת 1971/72:

במליוני ל"י		
49.9		יתרה ליום 31.3.1971
21.2	71.1	פרמיות בעד ביטוח שער שנתקבלו בשנת 1971/72
16.7		פחות הוצאות:
0.5	17.2	פיצויים בגין שינוי השער ששולמו
		עמלת ניהול הקרן
53.9		יתרה ליום 31.3.1972

המספרים המקבילים בשנת 1970/71 לגבי פרמיות שנתקבלו, ופיצויים ששולמו, הם 28.2 מליון ל"י, ו-4.4 מליון ל"י.

נכסי הקרן הם כלהלן:

במליוני ל"י		
52.9		פקדון באוצר
0.1		חשבון ער"ש בכנק הדואר על שם חברת "יובל"
53.0		
0.9		חייבים נטו
53.9		

* בענין ביקורת על ביטוח שער המטבע ראה דו"ח שנתי 21, עמ' 113.

** בענין סיכומיה והצעותיה של ועדת הכספים לדו"ח השנתי 22 ראה דו"ח זה.

הפקדון באוצר, לפי ספרי האוצר, הרשום כפי שצוין לעיל, ב"קרן לביטוח שער" מסתכם ב-53.6 מליון ל"י (ראה לעיל), לעומת 52.9 מליון ל"י, לפי הנתונים של חברת "יובל". מתברר שבאגף החשב הכללי לא נעשתה התאמה, עד מועד סיום הביקורת, בין שתי מערכות הרישומים.

החברה שינתה את יום המאזן שלה מ-31 במאסר ל-31 בדצמבר ומשום כך הרשימה של המבוטחים והסכום המבוטח בדולרים נערכו לא ליום 31.3.1972 אלא ליום 31.12.1971.

לפי מאזן החברה ליום 31.12.1971, הגיע הסכום המבוטח לסך 320 מליון דולר, לעומת 244.2 מליון דולר ליום 31.3.1971. מול יתרות מבוטחות אלה עמדה קרן ביטוח בסכום של 56.4 מליון ל"י לעומת 49.9 מליון ל"י ליום 31.3.1971. הכיסוי של קרן הביטוח ליום 31.12.1971 הוא בשיעור של 17.6 אגורות לכל דולר מבוטח, לעומת 20.4 אגורות ליום 31.3.1971. הירידה בכיסוי נובעת בעיקר מכך, שבאותה תקופה גדל הסכום המבוטח בכ-76 מליון דולר, שהם כ-30% מהסכום המבוטח שהיה ליום 31.3.1971.

קרן לכיסוי הפרשי מדד

המדובר בקרן, שיצר החשב הכללי מגביית דמי ביטוח מלווים, שקיבלו הלוואות מוכוונות בלתי צמודות מכספי הנפקות וכספי בנקים, שלא במסגרת תקציב המדינה. כספי הקרן משמשים לכיסוי התחייבות האוצר כלפי המלווים לשפות אותם בגין הפרשי מדד, שיתהוו ממועד מתן ההלוואות ועד למועד פרעונן.

להלן התפתחות הקרן בשנת המאזן :

במליוני ל"י		
0.2		יתרת הקרן ליום 31.3.1971
6.1	5.9	פרמיה בעד ביטוח הצמדה למדד
3.8		בניכוי פיצויים בגין הפרשי הצמדה ששולמו
2.3		יתרת הקרן ליום 31.3.1972

הסכום המבוטח ליום 31.3.1972 הגיע ל-500 מליון ל"י בקירוב. מול יתרות מבוטחות אלה, שרובן לתקופה ארוכה — עד 20 שנה — עמדה קרן ביטוח בסכום של 2.3 מליון ל"י בלבד. הכיסוי של קרן הביטוח ליום 31.3.1972 היה איפוא בשיעור של כחצי אגורה לכל ל"י מבוטחת. כבר בשנת 1972/73 נוצרה בקרן יתרה שלילית.

הקרן איננה מקיפה את כל התחייבויות המדינה לכיסוי הפרשי מדד בגין כספים, שלא עברו את התקציב; חלק עדיין לא גרשם וחלק, בעיקר בגין הלוואות אפותיקאיות, מכוסה מדי שנה מתוך תקציב המשרדים השונים (ראה עמ' 20 בדו"ח זה).

קרן לכיסוי הפסדים הנובעים מערוביות המדינה

קרן זו ניזונה מדמי עמלה הנגבים מערובים, שקיבלו ערבות המדינה. היתרה בקרן הסתכמה ליום 31.3.1971 ב-3.1 מליון ל"י, וליום 31.3.1972 ב-5.5 מליון ל"י.

קרן למימון יצוא שרותי הנדסה

הקרן הוקמה במאסר 1967 במטרה לסייע במימון ההוצאות להשגת עבודות תכנון והגדרה בחוץ לארץ (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 244) * . הקרן ניוונה מניכויים, שנעשו ממחירי עבודות תכנון, המוזמנות על ידי משרדי הממשלה. היתרה בקרן הסתכמה ליום 31.3.1971 ב-5.5 מליון ל"י. החל מאפריל 1971 הופסק הניכוי ממחירי העבודות, והיתרה בקרן הסתכמה ליום 31.3.1972 ב-5.1 מליון ל"י.

חובות המדינה הנובעים מביצוע תקציבים

ההיקף הכולל של חובות אלה ביום 31.3.1972 הגיע ל-30,444 מליון ל"י, גידול של 8,545 מליון ל"י לעומת יתרות החוב ליום 31.3.1971. בעקבות השינויים בשער המטבע, שחלו בשנת המאזן, עלו יתרות המלוות — מלוות חוץ ומלוות פנים הצמודים למטבע חוץ — בכ-2,409 מליון ל"י. אלמלא השיערוך היה הגידול בשנת 1971/72 מסתכם ב-6,136 מליון ל"י (26%), כמפורט להלן:

עלייה	יתרה ליום 31.3.1971	יתרה ליום 31.3.1972	
4,756	12,725	17,481	מלוות פנים
3,922	8,830	12,752	מלוות חוץ
(—)133	344	211	התחייבות הנובעת מביצוע תקציב השיכון
8,545	21,899	30,444	ס"ה
			בניכוי:
(—)2,409	—	(—)2,409	העלייה הנובעת משינויים בשער המטבע בשנת 1971/72
6,136	21,899	28,035	ס"ה מותאם

בין החובות, שנרשמו במאזן ליום 31.3.1972 בסעיף "חובות המדינה הנובעים מביצוע תקציבים", היו התחייבויות של משרד השיכון לחוסכים במפעל החסכון לבניין ולקבלנים בעד ביצוע עבודות, שהיו רשומות בשנים קודמות בין "ההתחייבויות השוטפות". לשם השוואה נאותה נכללו בטבלה הנתונים המקבילים במאזן ליום 31.3.1971.

על ההתפתחות, שחלה במלוות פנים ובמלוות חוץ בשנת המאזן ובשנה הקודמת, ניתן לעמוד מתוך טבלה 6, שערך משרד מבקר המדינה על פי נתוני החשב הכללי.

* בעניין זה ראה גם דו"ח זה, הצעות ועדת הכספים של הכנסת לדו"ח שנתי 22.

מלוות (במליוני ל"י) (1)

השינויים ביתרות		היתרות ליום				
מ-31.3.1970 ל-31.3.1971	מ-31.3.1971 ל-31.3.1972	31.3.1970	31.3.1971	31.3.1972		
						מלוות פנים
				3,686		אגרות חוב של המדינה לזמן ארוך ובינוני:
						מלוות חובה
799	1,560	2,408	3,207	4,767	1,081	מלוות אחרים
23	207	555	578	785		מלוות קצר מועד
						מלוות באמצעות מוסדות כספיים:
				2,044		הנפקות שתמורתן הופקדה באוצר
418	488	1,331	1,749	2,237	193	מלוות אחרים
596	762	2,741	3,337	4,099		מלוות מבנק ישראל
						הפקדות של גופים ממלכתיים שונים:
411	648	1,111	1,522	2,170		המוסד לביטוח לאומי
53	99	503	556	655		קרן ארגונה ורשות הפיתוח
(-)-16	—	137	121	121		מלוות בגין המוסדות הלאומיים
20	39	127	147	186		הפקדות ושונות
2,304	(3)3,803	8,913	11,217	(3)15,020		ס"ה (שווי נקוב) (2)
						גדילה בגין הפרשי הצמדה
691	953	817	1,508	2,461		למדד וריבית מצטברת
2,995	4,756	9,730	12,725	17,481		ס"ה מלוות פנים
						מלוות חוץ
						אגרות חוב של מדינת ישראל — "בונדס":
				3,865		מלוות העצמאות והפיתוח
				1,016		מלוות פיתוח להשקעות
513	1,528	3,231	3,744	5,272	391	גדילה קרן של אגרות הסכון וריבית שלא נדרשה
						מלוות חוץ אחרים:
1,659	2,345	2,692	4,351	6,696		לפרעון במטבע חוץ
(-)-32	49	767	735	784		לפרעון במטבע ישראלי
2,140	(3)3,922	6,690	8,830	(3)12,752		ס"ה מלוות חוץ
5,135	(3)8,678	(4)16,420	21,555	(3)30,233		ס"ה כולל

(1) מלוות צמודים למטבע חוץ רשומים לפי שער החליפין ביום המאזן. המאזן ליום 31.3.1972: \$1 = 4.20 ל"י, 1 מ"ג = 1.32 ל"י, 1 פ"ש = 1.08 ל"י; במאזנים הקודמים: \$1 = 3.50 ל"י, 1 מ"ג = 0.95 ל"י, 1 פ"ש = 0.80 ל"י.

(2) בגין מלוות צמודי מדד ומלוות מסוג בריירה; על הרישום בגין מלוות במטבע חוץ ראה הערות (1) ו-(3) לסבלה זו.

(3) לרבות הפרשים בגין שינוי שער המטבע באוגוסט 1971 בסכום של 441 מליון ל"י בגין מלוות פנים ושל 1,968 מליון ל"י בגין מלוות חוץ.

(4) לרבות הפרשים בגין ייסוף המארק הגרמני באוקטובר 1969 בסכום כולל של 90 מליון ל"י.

מלוות פנים

כלל החובות ממלוות פנים ליום 31.3.1972, לרבות ההפרשים בגין שינויי שער של מטבע חוץ ואומדן הפרשי ההצמדה למדד המחירים לצרכן והריבית שהצטברו על מלוות אלה, הסתכמו ב־17,481 מליון ל"י, סכום הגבוה ב־4,756 מליון ל"י (37.4%) מהיתרה במאזן הקודם. בלי ההפרשים שנבעו משינוי שער המטבע בשנת המאזן, מעליית המדד ומהצטברות ריבית, הסתכמו יתרות המלוות ב־14,579 מליון ל"י — סכום הגבוה ב־3,362 מליון ל"י (30%) מיתרות המאזן הקודם.

הטבלה הבאה מראה את הרכב הגדילה נטו במלוות אלה בשנים 1971/72 ו־1970/71.

מלוות פנים — הרישום בתקציב ובמאזן (במליוני ל"י)

1970/71		1971/72		מלוות שורשמו כהכנסה בתקציב
				מלוות שמקורם בתשלומי חובה:
775		1,136		מלוות חובה
466		717		הפקדות המוסד לביטוח לאומי וקרן הארנונה
650		650		מלוות מבנק ישראל
132		527		מלוות מדינה, שאינם מלוות חובה ⁽¹⁾
2,618	595	3,695	665	מלוות באמצעות מוסדות כספיים והפקדות שונות
(—)314		(—)347		בניכוי תשלומי פרעון ⁽²⁾
2,304		3,348		הכנסה נטו ממלוות
התאמות				
—		441		הפרשים בגין שינוי שער על חובות במטבע חוץ
457		723		גדילה בגין הפרשי הצמדה למדד
234		230		גדילה בגין ריבית מצטברת
691	—	1,408	⁽³⁾ 14	מלוות שלא נרשמו בחשבונות התקציביים
2,995		⁽⁴⁾ 4,756		ס"ה העלייה ביתרות

- (1) לרבות מלוות בטחון בנקאי בסך 123 מליון ל"י בשנת 1971/72 ו־89 מליון ל"י בשנת 1970/71.
- (2) נוסף על כך שולמו הפרשי הצמדה על מלוות צמודים למדד המחירים לצרכן בכ־44 מליון ל"י (בשנת 1970/71 כ־39 מליון ל"י). בדו"ח ביצוע התקציב נרשמו במסגרת תשלום חובות גם תשלומי קרן והצמדה בגין חובות, שלא נרשמו לפני כן במצבת החובות של המדינה (ראה עמ' 23 בדו"ח זה ובדו"ח שנתי 22, עמ' 24).
- (3) הנפקה של חברת פ.א.ו.א. — חברה להתיישבות חקלאית, שהאוצר התחייב לפרוע (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 86).
- (4) לרבות סכום כולל של כ־58 מליון ל"י בגין הנפקות מהשנים 1966/67 ו־1967/68, שהועברו בשנת המאזן מההתחייבויות השוטפות ונרשמו במלוות פנים, מזה חוקצב בשנת 1971/72 במסגרת ההכנסה המיועדת סכום של 38.5 מליון ל"י לפי ערכן הנקוב של ההנפקות; 6 מליון ל"י נובעים מהפרשי שער על הנפקה, שנרשמוה לפי שער המטבע \$1 3.00 ל"י; הנפקה בסך 13.5 מליון ל"י (ערך נקוב) לא חוקצבה (ראה הערה 3 לטבלה זו).

עד כדי 30% מהגידול ביתרות לעומת המאזן הקודם נבעו מגדילת החוב בגין הפרשי שער, הפרשי מדד וריבית מצטברת; 70% מהגידול ביתרות נבעו ממלוות, שנרשמו בשנת 1971/72 כהכנסה בתקציב, בניכוי תשלומי הפרעון.

שליש מהתקבולים נטו ממלוות פנים נבעו ממלוות חובה — מלווה לבטחון המדינה ומלווה חסכון — ו-21% מהפקדות המוסד לביטוח לאומי וקרן הארנונה, שמקורם אף הם בתשלומי חובה; המלוות מבנק ישראל היו 18% מהתקבולים נטו ו-27% הנוותרים מקורם במלוות מרצון.

אגרות חוב של המדינה לזמן ארוך ובינוני

בטבלה להלן מובא השינוי ביתרות אגרות החוב, שהונפקו על ידי המדינה, להוציא את מלווה קצר המועד, בשנת המאזן ובשנה הקודמת (במליוני ל"י).

מ-31.3.1970 ל-31.3.1971	מ-31.3.1971 ל-31.3.1972	
404	633	מלוות חסכון
		מלוות לבטחון המדינה:
361	497	מלוות חובה
89	123	מלווה בנקאי
(—)41	326	מלווה פיתוח תש"ך
23	33	מלווה חברות ביטוח
(—)41	(—)49	מלווה קליטה
4	(—)3	מלוות אחרים של המדינה לזמן ארוך ובינוני(1)
799	1,560	סה"כ

(1) לרבות מלווה פרטים.

מלווה חסכון

במליוני ל"י	
404	יתרה ליום 31.3.1971
1,037	יתרה ליום 31.3.1972
633	עלייה

על פי חוק מלווה החסכון תשל"א—1971 נשאר שיעור המלווה מהשכירים כבשנה הקודמת ואילו שיעור המלווה מהמעבידים הועלה מ-4% ל-6% (ראה גם עמ' 36 בדו"ח זה). על פי חוק זה ועל פי תיקון לחוק מלווה החסכון תשל"ל—1970 קוצרה תקופת המלווה בשנה אחת ונקבע, כי המלווה יפרע תוך 4 עד 7 שנים. התנאים האחרים לא שונו: המלווה נושא ריבית פטורה ממס בשיעור של 5% והקרן צמודה למדד המחירים לצרכן. תעודות המלווה, שהוחל בהפצתן בשנת 1972/73, אינן סחירות.

על יתרת המלווה לפי שוויה הנקוב התווספו עד ליום המאזן ריבית מצטברת והפרשי מדד בסכום כולל של כ-77 מליון ל"י.

מלווה לבטחון המדינה

במליוני ל"י

1,352

יתרה ליום 31.3.1971

1,973

יתרה ליום 31.3.1972

621

עלייה

1. מלווה חובה: על פי חוק המלווה לבטחון המדינה תשל"א—1971 נקבעה תקופת פרעון של 13 שנה, לעומת 16 שנה במלוות לשנת תש"ל—1970. תנאי הריבית וההצמדה נשארו ללא שינוי והם זהים עם התנאים במלוות החסכון: ריבית בשיעור של 5%, פטורה ממס הכנסה, וקרבן צמודה למדד המחירים לצרכן. כמו במלוות החסכון, הוחל בהפצת תעודות המלווה בשנת 1972/73 ועל פי חוק המלווה, הן אינן סחירות.

2. מלווה בנקאי: על פי הסדר מיום 4.3.1971 בין שר האוצר לבין איגוד הבנקים רכשו הבנקים המסחריים תעודות מלווה בטחון תשכ"ט בסכום כולל של 123 מליון ל"י, על פי מכסות, שנקבעו לכל בנק ובנק בהתאם להיקף פקדונות הציבור אצלו; החל מ־1967 נקבעים הסדרים כאלה מדי שנה. בהסדר לשנת 1971/72 נקבע, כי מתוך המכסה הכוללת של 125 מליון ל"י יינתנו 80 מליון ל"י כמלווה לעשר שנים, והיתרה לחמש שנים. תנאי המלוות היו התנאים המקובלים במלוות מסוג ברירה: בתום חמש שנים יקבל הרוכש ריבית, בגובה של 66.66% ללא הצמדה או 26.66% בצירוף הפרשי הצמדה על הקרן והריבית — הכל לפי השיעור הגבוה יותר; פרעון הקרן יחול בתום תקופת המלווה.

נוסף על כך נקבעו בהסדר התנאים הבאים: משרד האוצר יתיר למוסדות הבנקאיים לייחס הוצאות בשיעור של 60% מההכנסה, שתתקבל בגין הריבית על אגרות המלווה; על ידי כך הובטחה לבנקים תשואה נטו גבוהה יותר. עוד נקבע, כי אגרות המלווה יימכרו לבנקים ב־98% מערכן הנומינלי. המוסדות הבנקאיים רשאים לזקוף את ההשקעה במלוות אלה לכיסוי 25% מיתרת תכניות החסכון המאושרות, כך שהיא מהווה תחליף להשקעה במלוות הרגילים מסוג ברירה. לעומת זאת, נקבעו גם הגבלות מסוימות בגין סחירות המלווה: בחמש השנים הראשונות לא יירשמו המלוות בבורסה; עם זאת, רשאים הבנקים להעביר את אגרות המלווה לחברת בת, שהיא חברה להשקעות או בנק.

3. על יתרות מלווה הבטחון לפי שוויין הקוב התווספו עד ליום המאזן ריבית מצטברת בגין האגרות מסוג ברירה והפרשי מדד בגין האגרות צמודות מדד בסכום כולל של כ־400 מליון ל"י.

מלווה פיתוח תש"ך

במליוני ל"י

553

יתרה ליום 31.3.1971

879

יתרה ליום 31.3.1972

326

עלייה

בשנת המאזן חלה עלייה ניכרת ביתרות המלווה, לאחר שבשנה הקודמת חלה בה ירידה. ההפצות החדשות הגיעו להיקף ללא תקדים בגין מלווה זה (על הסיבות לכך ראה עמ' 32 בדו"ח זה) ויתך עם זאת היו הוצאות הפרעון, לרבות ההוצאה בגין פדיון מוקדם, קטנות במקצת מאלה שבשנה הקודמת, כפי שניתן לראות מן הטבלה הבאה (במליוני ל"י).

מ-31.3.1970 ל-31.3.1971	מ-31.3.1971 ל-31.3.1972	
		הפצות חדשות:
11	339	מלווה פיתוח ברירה
—	33	מלווה פיתוח צמוד מדד
11	372	סה
		בניכוי הוצאות הפרעון:
28	33	בגין מלווה שזמן פרעונם הגיע
(—)52	(—)49	בגין פדיון מוקדם
—	3	בתוספת: הפרשי שער בגין מלווה צמודי דולר
(—)41	326	שינוי נטו ביתרות

על יתרת המלווה לפי שווייה הנקוב התווספו עד ליום המאזן ריבית מצטברת והפרשי מדד בסכום של כ-225 מליון ל"י.

מלווה חברות ביטוח

במליוני ל"י	
118	יתרה ליום 31.3.1971
151	יתרה ליום 31.3.1972
33	עלייה

העלייה נובעת מהפרשי שער בסך 7 מליון ל"י בגין יתרות המלווה הצמודות למטבע חוץ ומתקבולים נטו בסך 26 מליון ל"י (לעומת 23 מליון ל"י בשנה הקודמת); ההכנסה ממכירות חדשות עלתה ב-10 מליון ל"י והוצאות הפרעון עלו ב-7 מליון ל"י. המלווה צמוד למדד המחירים לצרכן או לדולר, וניתן לתקופה של 5 עד 40 שנה במקביל להתחייבותן של חברות הביטוח כלפי המבוטחים.

על יתרות המלווה הצמודות למדד הצטברו הפרשי הצמדה בסכום כולל של כ-30 מליון ל"י, לעומת כ-15 מליון ל"י במאזן הקודם.

מלווה קליטה

במליוני ל"י	
725	יתרה ליום 31.3.1971
676	יתרה ליום 31.3.1972
49	ירידה

הירידה נובעת מתשלומי פרעון בסך 55 מליון ל"י, בניכוי תקבולים בגין פיגורים משנים קודמות בסך 6 מליון ל"י.

בשנת 1970/71 נפרדו אגרות בסך 21 מליון ל"י (ערך נקוב) ונתקבל בגין פיגורים משנים קודמות סך של 16 מליון ל"י.

ליתרת המלווה, לפי שווייה הנקוב, התווספו עד ליום המאזן הפרשי מדד (בגין הקרן והריבית) וריבית מצטברת בסכום כולל של כ-455 מליון ל"י.

מלווה קצר מועד

במליוני ל"י	
578	יתרות ליום 31.3.1971
785	יתרות ליום 31.3.1972
207	עלייה

העלייה הייתה גדולה במידה ניכרת מזו, שחלה בשנה הקודמת (23 מליון ל"י). בתחילת אוגוסט 1971 העלה בנק ישראל את שיעורי התשואה לציבור ב-0.75% בסדרות הקצרות (ל-3 ול-6 חודשים) וב-0.5% בסדרות הארוכות (ל-12 ול-18 חודשים).

מאז שנת 1966 אין ההכנסה ממלווה זה כלולה בהכנסות המדינה, אלא משמשת להחזר חובות ארוכי מועד לבנק ישראל.

מלוות שנתקבלו באמצעות מוסדות כספיים

הנפקות שתמורתן הופקדה באוצר

במליוני ל"י	
1,518	יתרה ליום 31.3.1971
2,044	יתרה ליום 31.3.1972
526	עלייה

העלייה נובעת מהפקדות, שנרשמו כהכנסה בתקציב*, בסך 574 מליון ל"י, בתוספת הפרשי שער בסך כ-36 מליון ל"י בגין הנפקות צמודות למטבע חוץ, ובניכוי הוצאות פרעון בסך 84 מליון ל"י (בנושא הנפקת אגרות חוב בשנת 1971/72, ראה עמ' 31 בדו"ח זה).

בין ההנפקות, שנרשמו במאזן ליום 31.3.1972 בסעיף "מלוות פנים", היו הנפקות מהשנים 1966/67 ו-1967/68 בסכום כולל של 44.5 מליון ל"י, שנרשמו בשנים קודמות בין ההתחייבויות השוטפות של המדינה. הנפקות אלה שימשו למימון הלוואות, שנרשמו במאזנים קודמים בין הזכויות השוטפות של המדינה; ההלוואות היו בלתי צמודות והן ניתנו על ידי המנפיקים למטרת פיתוח החקלאות, בניית שיכונים במשקים חקלאיים ועידוד הבורסה. הרישום במאזן נועד בזמנו להבטיח כיסוי הפרשי הצמדה (ראה דו"ח 20, עמ' 107). בשנת 1971/72 נרשמו ההנפקות וההלוואות במסגרת תקציב הפיתוח כהכנסה מיועדת וכהוצאה המותנית בהכנסה זו.

* בסעיף ההכנסה "מלוות פנים מאמיסיות ובנקים" ובמסגרת ההכנסה המיועדת.

כספי התמורה של אגרות חוב המונפקות על ידי מוסדות כספיים לשם הפקדה קבועה באוצר נרשמים, עם קבלתם, בין ההתחייבויות השוטפות ועם רישומם בתקציב הם מועברים לסעיף המלוות. העברה זו בספרים אינה נעשית על פי עקרונות שנקבעו מראש. לדעת הביקורת, כללי תקצוב תקינים מחייבים קביעת כללים ברורים באשר למועד רישום ההכנסה. ליום 31.3.1972 עדיין מופיעות בין ההתחייבויות השוטפות של המדינה כספי תמורה בסכום כולל של 191 מליון ל"י בגין אגרות חוב, שהונפקו ברובן בשנת 1971/72.

על יתרת ההנפקות הצמודות למדד ומסוג ברירה התווספו הפרשי מדד וריבית מצטברת בסכום כולל של כ-583 מליון ל"י, לעומת כ-310 מליון ל"י במאזן הקודם.

מלוות אחרים

במליוני ל"י	
193	יתרה ליום 31.3.1971
231	יתרה ליום 31.3.1972
38	עלייה

בקבוצה זו כלולים כספי מלוות, שהופקדו באוצר על ידי מוסדות כספיים ושאנם רשומים ככספי הנפקות: (א) הפקדות שונות בקשר למתן הלוואות מתקציב הפיתוח — חלקם צמודי מדד וחלקם ללא הצמדה ובריבית גבוהה יותר; (ב) יתרת מלוות ממקורות חוץ, שהועברו לאוצר בשנים קודמות, באמצעות בנקים אפוזיקאיים, ושימשו למימון תקציב השיכון (על יתרות אלה התווספו בשנת המאזן הפרשי שער בסך 10 מליון ל"י); (ג) אשראי לרכישת דירות על ידי משרד השיכון באמצעות מכתבי התחייבות של בנק "טפחות" (ראה דו"ח שנתי 20, עמ' 36); (ד) הפקדות על ידי בנקים אפוזיקאיים, שמקורם בסילוק מוקדם של הלוואות על ידי משתכנים; (ה) הפקדות על ידי בנק מסחרי במסגרת תוכנית חסכון.

בין ההפקדות בקבוצה (א) לעיל נרשם במאזן ליום 31.3.1972 סך של 10.1 מליון ל"י, המהווה יתרת הנפקה של חברת פ.א.ו.א. — חברה להתישבות חקלאית משנת 1966, שנרשמה במאזן הקודם בין ההתחייבויות השוטפות (ראה דו"ח 22, עמ' 86). יתרה זו מורכבת מהפקדה בסך 13.5 מליון ל"י (ערך נקוב), בניכוי תשלום בגין הקרן בסך 3.4 מליון ל"י. ההפקדה הועברה למצבת החובות, בלי שנרשמה קודם לכן בחשבונית התקציבית.

מלוות מבנק ישראל

במליוני ל"י	
3,337	יתרה ליום 31.3.1971
4,099	יתרה ליום 31.3.1972
762	עלייה

העלייה נובעת ממקדמה בסך 650 מליון ל"י, שנרשמה כהכנסה בתקציב, בתוספת הפרשי שער בסך 364 מליון ל"י בגין מלוות צמודי דולר, ובניכוי פרעון חובות בסך 252 מליון ל"י, המהווה ברובו הקדמת פרעון מתוך ההכנסה ממלוות קצר המועד.

המלווה, שנתקבל בשנת 1971/72 על פי חוק המקדמה, תשל"ב—1972, הוא צמוד לדולר ונושא רבית של 5%.

הפקדות של גופים ממלכתיים שונים

במליוני ל"י	
2,078	יתרה ליום 31.3.1971
2,825	יתרה ליום 31.3.1972
747	עלייה

מקורם של הפקדות אלה במוסד לביטוח לאומי, קרן הארנונה ורשות הפיתוח. עודף ההכנסה על ההוצאה של המוסד לביטוח לאומי הגיע בשנת 1971/72 ל-648 מליון ל"י, לעומת 412 מליון ל"י בשנת 1970/71 (פרטים ראה בפרק "המוסד לביטוח לאומי" בדו"ח זה).

ההכנסה גטו מקרן הארנונה הסתכמה בשנת 1971/72 ב-69 מליון ל"י, לעומת 55 מליון ל"י בשנה הקודמת.

מרשות הפיתוח נתקבלה בשנת המאזן הכנסה בסך 30 מליון ל"י; בשנה הקודמת היו ההוצאות בגין החזר חובות לרשות הפיתוח יותר גבוהות מההפקדות החדשות.

יתרות ההפקדות מגופים אלה ליום 31.3.1972 הסתכמו, לפי שוויין הנקוב, ב-2,825 מליון ל"י, ולסכום זה התווספו הפרשי מדד על החוב למוסד לביטוח לאומי בסך של 666 מליון ל"י.

מלווה בגין המוסדות הלאומיים

במליוני ל"י	
121	יתרה ליום 31.3.1971
121	יתרה ליום 31.3.1972
—	שינוי

היתרה מתייחסת למלווה במטבע חוץ מבנק ישראל, שהועמד לרשות הסוכנות היהודית לשם הקלה על עומס חובותיה בחוץ לארץ. במסגרת התחייבות, שהממשלה קיבלה על עצמה להחזיר חוב זה לבנק ישראל, הוצא בשנת 1971/72 סכום של 23 מליון ל"י בגין הקרן (ועוד 11 מליון ל"י בגין הריבית); הפרשי השער, שהתווספו ליתרת החוב עם שינוי שער הל"י, הגיעו אף הם לכ-23 מליון ל"י, כך. שיתרת החוב נשארה ללא שינוי.

הפקדות ושונות

במליוני ל"י	
147	יתרה ליום 31.3.1971
186	יתרה ליום 31.3.1972
39	עלייה

ביתרות אלה כלולות בעיקר הפקדות מפעל הפיס בסך 119 מליון ל"י. וחשכונות בנק הדואר, שהופקדו באוצר, בסך 57 מליון ל"י.

בשנת 1971/72 נרשם במצבת החובות סכום של 37 מליון ל"י. כהפקדה של מפעל הפיס; לעומת זה בסעיפי ההכנסה המיועדת לתקציב הפיתוח לבריאות ולחינוך נרשם באותה שנה סכום כולל של 31 מליון ל"י, מזה 5 מליון ל"י, שנתקבלו למעשה על חשבון 1972/73. בשנת 1970/71 נרשמה במצבת החובות הכנסה ממקור זה בסך 16 מליון ל"י; כהכנסה מיועדת נרשם סכום של 20 מליון ל"י, ואילו ההכנסה למעשה הגיעה רק ל-12 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 35). ההפרשים ברישומים מראים כי החשב הכללי איננו מקפיד על רישום הסכומים בשנה, שבה הם נתקבלו.

גדילה בגין הפרשי הצמדה למדד וריבית מצטברת

יתרות המלווה צמודי מדד והמלוות מסוג ברירה רשומים במאזן לפי שוויין הנקוב. הרישום במאזן בנוי על אומדן שנתי של גדילת ההתחייבויות עקב הפרשי הצמדה וריבית, שהצטברו בגין המלוות הרשומים במצבת החובות. האומדן, שנערך בשיתוף עם מינהל מלוות המדינה שליד בנק ישראל בגין המלוות שבטיפולו (אגרות חוב של המדינה), מופיע במאזן המדינה בסעיפים מיוחדים (בגין הפרשי הצמדה וריבית המצטברת). מדי פעם בפעם מתקן החשב הכללי את הבסיס לעריכת האומדן, כדי להביא אותו ליתר שלמות, במקרים רבים בעקבות הערות מבקר המדינה (ראה לאחרונה דו"ח שנתי 21, עמ' 92).

הביקורת המליצה על דרכים לשיפורים נוספים בעריכת אומדנים אלה, כמפורט להלן. (ראה גם דו"ח שנתי 22, עמ' 145):

(א) לגבי אותם המלוות הנושאים הפרשי הצמדה על הקרן ועל הריבית, יש לחשב את גדילת ההתחייבות הן על הקרן והן על הריבית. בגין אגרות חוב של המדינה נערך החישוב בדרך זו, אולם בגין אגרות חוב של מוסדות כספיים שתמורתן הופקדה באוצר, חושבה גדילת ההצמדה על הקרן בלבד — דבר שאין לו הצדקה.

(ב) במלוות מסוג ברירה חושבה הריבית המצטברת בחלקה לפי שיעור שנתי של 10.76% ללא הצמדה ובחלקה לפי שיעור של 4.84% בתוספת הפרשי הצמדה למדד, שהצטברו מיום ההנפקה ועד ליום המאזן. ההתחייבות למפקדים היא לפי השיעור הגבוה יותר בעת הפרעון, ולפיכך, לדעת הביקורת, יש גם לחשב את הגדילה בהתחייבות לפי השיעור הגבוה יותר ביום המאזן, אלא אם כן ישנה צפייה מבוססת לכך, שההתפתחות תהיה בכיוון אחר.

(ג) לגבי מלוות החובה (מלוות חסכון ומלוות בטחון) לשנת 1971 הובאה בחשבון ריבית מצטברת והפרשי הצמדה על הקרן בגין כל השנה הראשונה של הגבייה, ולגבי המלוות לשנת 1972 לא הובאה בחשבון גדילה כל שהיא בהתחייבות בגין השנה הראשונה של הגבייה. כתוצאה מכך במאזן ליום 31.3.1972 אומדן גדילת ההתחייבות בגין מלוות אלה הוא נמוך מדי, ואילו במאזן ליום 31.3.1971 הוא גבוה מדי. מן הנכון היה לחשב, בשני המקרים, את הגדילה בשנה הראשונה של הגבייה לתקופה ממוצעת של חצי שנה.

אומדן הגדילה בגין הפרשי הצמדה ליום 31.3.1972 כולל סכום של 15 מליון ל"י בגין הקרן לכיסוי הפרשי שער, הרשומה בין ההתחייבויות השוטפות של המדינה (ראה לעיל). כספי קרן זו, הנובעים מתשלומי הפרמיה על ידי הלווים המבוטחים באמצעות חברת "יובל" (המשמשת לצורך זה סוכן של האוצר), מופקדים באוצר בתנאי הצמדה למדד.

העלייה ביתרות שבסעיפי המאזן האמורים הייתה כדלקמן (במליוני ל"י):

ס"ה	ריבית מצטברת	הפרשי מדד	
1,508	615	893	יתרה ליום 31.3.1971
2,461	845	1,616	יתרה ליום 31.3.1972
953	230	723	עלייה

הגידול בשנת המאזן הקודמת היה בסך 691 מליון ל"י, מזה 458 מליון ל"י בגין הפרשי מדד ו-233 מליון ל"י בגין ריבית מצטברת.

בשנת 1971/72 חלה שוב עלייה מואצת במדד המחירים לצרכן; המדד למארס 1972 היה גבוה ב-13.2% מהמדד למארס 1971.

המלוות לפי סוגי ההצמדה

טבלה 7 בעמוד הבא, שרוכזה לפי נתוני החשב הכללי, מראה את יתרות המלוות ליום 31.3.1972 וליום 31.3.1971, לפי סוגי ההצמדה.

מלוות הצמודים למטבע חוץ (בעיקר לדולר) מופיעים בטבלה לפי השער ליום המאזן — לפי השער 4.20 ל"י = 1 דולר במאזן ליום 31.3.1972 ולפי השער $1 = 3.50$ דולר במאזן הקודם. מלוות הצמודים למדד המחירים לצרכן ומלוות מסוג ברירה מופיעים בסכום התמורה, שנתקבלה בעת הפצתם; ליתרות מלוות אלה יש להוסיף הפרשי מדד וריבית מצטברת המגיעים, כאמור, לפי חישובי החשב הכללי, לסכום כולל של 2,461 מליון ל"י. לאחר התאמות אלה מתפלגים מלוות הפנים ליום 31.3.1972 לפי סוגי ההצמדה כדלקמן:

ליום 31.3.1971		ליום 31.3.1972		
אחוזים	מליוני ל"י	אחוזים	מליוני ל"י	
22.3	2,837	16.9	2,959	מלוות בלתי צמודים
	2,169		2,764	מלוות מסוג ברירה: שווי נקוב
21.3	2,716	19.6	3,434	הפרשי הצמדה וריבית מצטברת
	3,989		6,032	מלוות צמודים למדד: שווי נקוב
38.9	4,950	44.8	7,823	הפרשי הצמדה וריבית מצטברת ⁽¹⁾
17.5	2,222	18.7	3,265 ⁽³⁾	מלוות צמודים למטבע חוץ ⁽²⁾
	11,217		15,020	ס"ה מלוות פנים: שווי נקוב
100.0	12,725	100.0	17,481	הפרשי הצמדה וריבית מצטברת

(1) כולל הפרשי הצמדה בגין הנפקות והפקדות הרשומות בין ההתחייבויות השוטפות של המדינה, לרבות הקרן לכיסוי, הפרשי שער; איננו כולל גמול ערך במפעל החסכון לבניין (ראה להלן).

(2) ראה הערה (1) לטבלה 6 לעיל.

(3) כולל הפרשי שער בסך 441 מליון ל"י, בגין שינוי שער המטבע באוגוסט 1971.

מלוות פנים (במליוני ל"י)

השינוי	31.3.1971	31.3.1972	
			מלוות בלתי צמודים
(—)214	1,494	1,280	מלוות מבנק ישראל
207	578	785	מלוות קצר מועד
69	428	497	קרן ארנונה לפיצוי נזקי מלחמה
30	127	157	רשות הפיתוח
35	84	119	מפעל הפיס
4	50	54	בנק הדואר — פקדון
(—)9	33	24	מלוות שנתקבלו באמצעות מוסדות כספיים
—	43	43	מלוות עממיים ושונות
122	2,837	2,959	ס"ה
			מלוות מסוג ברירה
124	990	1,114	מלוות לבטחון המדינה (תשכ"ז, תשכ"ח, תשכ"ט)
168	732	900	מלוות שנתקבלו באמצעות מוסדות כספיים ⁽²⁾
303	444	747	מלוות פיתוח תש"ך
—	3	3	תכנית חסכון של בנק הדואר ושונות
595	2,169	2,764	ס"ה
			מלוות צמודים למדד המחירים לצרכן
648	1,522	2,170	המוסד לביטוח לאומי
633	404	1,037	מלוות חסכון (תש"ל, תשל"א)
257	769	1,026	מלוות שנתקבלו באמצעות מוסדות כספיים ⁽²⁾
497	361	858	מלוות לבטחון המדינה (תש"ל, תשל"א)
(—)49	725	676	מלוות קליטה
34	98	132	מלוות חברות ביטוח
24	91	115	מלוות פיתוח תש"ך
(—)1	19	18	מלוות פרסים תשכ"ז
2,043	3,989	6,032	ס"ה
			מלוות צמודים למטבע חוץ⁽³⁾
976	1,843	2,819	מלוות מבנק ישראל
71	216	287	מלוות שנתקבלו באמצעות מוסדות כספיים ⁽²⁾
—	121	121	מלוות בגין המוסדות הלאומיים
(—)1	20	19	מלוות חברות ביטוח
(—)3	19	16	מלוות פיתוח תש"ך
—	3	3	מלוות שיכון ושונות
1,043	2,222	3,265	ס"ה
3,803	11,217	15,020	ס"ה כולל

(1) מוין מחדש; מלוות בתנאי הצמדה מעורבים, שברשמו קודם בנפרד, מופיעים בטבלה זו בסעיפי ההצמדה המפורטים.

(2) בעיקר הנפקות, שתמורתן הופקדה באוצר.

(3) ראה הערה (1) לטבלה 6 לעיל.

מלוות חוץ

יתרות החוב החיצוני גדלו ב־3,922 מליון ל"י והסתכמו ביום 31.3.1972 ב־12,752 מליון ל"י.

כ־41% מיתרות החוב מקורם באגרות חוב, שהנפיקה המדינה בחוץ לארץ (מלוות העצ־מאות והפיתוח ומלוות הפיתוח להשקעות), וכ־37% במלוות ממשלת ארצות הברית (כולל מלוות מהבנק ליצוא ויבוא), מזה כששית לפרעון בל"י, והשאר לפרעון בדולרים; 22% הנותרים הם מלוות ממקורות שונים, לרבות ממשלת גרמניה, הבנק הבינלאומי לשיקום ופיתוח וכן אשראי מבנקים אחרים ומספקים.

להלן הרכב הגידול נטו בחוב בשנת המאזן לעומת הגידול בשנה הקודמת במונחים של ל"י, כפי שהוא משתקף במצבת החובות (במליוני ל"י):

מ-31.3.1970 ל-31.3.1971	מ-31.3.1971 ל-31.3.1972	
2,555	(1)2,571	התחייבויות חדשות
—	(2)1,968	הפרשי שער
32	(3)110	גדילת קרן של אגרות חסכון של מלוות העצמאות והפיתוח וריבית שלא נדרשה
(→)447	(—)727	בניכוי: פרעון תובה
2,140	3,922	ס"ה העלייה ביתרות (במונחים של ל"י)

(1) לרבות תיקון יתרות בגין אשראי ספקים של ציוד למשרד החקשרות.

(2) ראה גם הערה (3) לטבלה שבעמ' 104 בדו"ח זה.

(3) לרבות הפרשי שער.

כמחצית הגידול ביתרות מתייחס להפרשי שער על מלוות, שנתקבלו לפני שינוי שער הל"י באוגוסט 1971. ההכנסה ממלוות חדשים כמעט שלא גדלה לעומת השנה הקודמת (ובמונחים של דולרים אף פחתה) ולעומת זה גדלו במידה ניכרת הוצאות הפרעון.

טבלה 8 להלן, שרוכזה לפי נתוני החשב הכללי, מראה את המלוות לפרטיהם, כשההתחייבויות במטבע חוץ מובאות במונחים של דולר ארצות הברית.

עיקר האשראי לטווח ארוך ובינוני ניתן מאותם המקורות, שמהם הוא בא בשנים קודמות — ממשלת ארצות הברית ומפעל ה"בונדס".

בשנים האחרונות הולכות וגדלות יתרות האשראי — שרובו לזמן קצר — מבנקים וספקים. הריבית, ששולמה על אשראי זה, הייתה לעיתים גבוהה במידה ניכרת מהריבית המשולמת על מלוות חוץ המקובלים של המדינה והגיעה עד ל־10%. לפי טבלה 8 גדלו יתרות אלה בשנת המאזן ב־80 מליון דולר. למעשה היה הגידול קטן יותר; חלק מהאשראי, שנרשם בסעיף זה בשנת 1971/72, נתקבל עוד בשנה הקודמת, כמפורט להלן.

מלוות חוץ

השינוי	31.3.1971	31.3.1972	
במיליוני \$			לפרעון במטבע חוץ
		920	אגרות חוב של מדינת ישראל — "בונדס": מלווה העצמאות והפיתוח
		242	מלווה פיתוח להשקעות
185	1,070	1,255	גדילת קרן של אגרות חסכון של מלווה העצמאות והפיתוח וריבית שלא נדרשה
			מלוות ממדינות שונות:
186	741	927	מלוות ממשלת ארצות הברית (1)
88	330	418	מלוות ממדינות אירופה
80	129	209	אשראי מבנקים וספקים
(—)3	39	36	מלווה הבנק הבינלאומי לשיקים ופיתוח
—	4	4	חוב בגין מימוש ערבות
536	2,313	2,849	ס"ה לפרעון במטבע חוץ
במיליוני ל"י			לפרעון במטבע ישראלי
			מלווה ממשלת ארצות הברית:
53	442	495	צמוד ל-\$
(—)4	293	289	בלתי צמוד
49	735	784	ס"ה לפרעון במטבע ישראלי
3,873	8,095	11,968	ס"ה לפרעון במטבע חוץ במונחים של ל"י
3,922	8,830	12,752	ס"ה מלוות חוץ במונחים של ל"י

(1) לרבות מלוות מהבנק ליצוא ויבוא.

(2) לפי שער החליפין ביום המאזן; ראה הערה (1) לטבלה 6 לעיל.

1. בדו"ח שנתי 22 (עמ' 23) העיר מבקר המדינה, כי במאזן השוטף ליום 31.3.1971 נרשמו כספים, שנתקבלו מבנקים לתקופה של שנים מספר ושלא תוקצבו כדבעי. בין כספים אלה היו כספי מלווה במטבע חוץ בסך 30 מליון דולר, שנתקבלו במאי 1970 לפרעון בשלושה שיעורים שנתיים רצופים החל ממאי 1972. בשנת 1971/72 נרשם הסכום של 30 מליון דולר כהכנסה בתקציב. במאי 1971 נפרע השליש הראשון של המלווה וההוצאה בסך 10 מליון דולר תוקצבה אף היא בשנת 1971/72; 20 מליון דולר הנותרים נפרעו במאי 1972 (חלקם כפרעון מוקדם).

2. חלק מהסכום, שנרשם במאזן ליום 31.3.1972 בגין אשראי ספקים, מתייחס לתיקון תורות האשראי, שנתקבל על ידי משרד התקשורת: המדובר באשראי הרשום מאז שנת 1969/70 בתקציב הפיתוח למשרד התקשורת "פרטי ההכנסה המיועדת, "מימון ממקורות חוץ". בדו"ח שנתי 22 (עמ' 148) עמד מבקר המדינה על אי ההתאמה בין ההכנסה ממקור זה, שנרשמה בתקציב, לבין הסכום, שנרשם במצבת החובות. גם בשנת

המאזן נוצרו הבדלים ברישומים אלה. לדברי האוצר הותאם הרישום במאזן ליום 31.3.1972 לזה של משרד התקשורת. לדעת הביקורת, על החשב הכללי עוד לברר את מהות ההפרש ברישומים.

אגרות חוב של המדינה — "בונדס"

מכירות ה"בונדס" בשנת 1971/72 עלו בכ-23% על אלה שבשנה הקודמת. הגידול במכירות התייחס כולו למלוות הפיתוח להשקעות; אגרות אלה נועדות למוסדות ולחברות והן מונפקות לתקופה ארוכה — 20 שנה — ונושאות ריבית גבוהה מזו המשולמת על מלוות הפיתוח — 5.5% לעומת 4%.

סך כל החוב בגין ה"בונדס", הכולל גם גדילת הקרן של אגרות החסכון וריבית שלא נדרשה, עלה ב-186 מליון דולר לעומת עלייה של 147 מליון דולר בשנה הקודמת, כפי שניתן לראות מן הטבלה הבאה (במליוני דולר).

1970/71		1971/72		
				הפצות חדשות:
	159		155	מלוות פיתוח
211	52	260	105	מלוות פיתוח להשקעות
				בניכוי פדיון:
	15		18	אגרות חוב שזמן פרעונן הגיע
(—)73	58	(—)87	69	פדיון מוקדם של אגרות חוב
138		173		מכירות נטו
				בתוספת: גדילת קרן של אגרות חסכון של
				מלוות הפיתוח וריבית שלא נדרשה
9		13		עלייה נטו בחוב
147		186		

התחייבות הנובעת מביצוע תקציב השיכון

אם כי התחייבויות אלה משתקפות בתקציב המדינה, אין הן כלולות במאזן בסעיף "מלוות פנים" אלא רשומות בנפרד, כמפורט להלן.

מפעל החסכון לבניין (במליוני ל"י)

ס"ה	גמול ערך	פקדונות חוסכים	
104	15	89	יתרה ליום 31.3.1971
150	25	125	יתרה ליום 31.3.1972
46	10	36	עלייה

המדובר בפקדונות חוסכים המשמשים למשרד השיכון למימון ביניים של הבנייה במסגרת מפעל החסכון לבניין (ראה בפרק על משרד השיכון — תכניות חסכון לבניין — בדו"ח זה).

להלן הרכב העלייה נטו ביתרות החסכון, כפי שהוא משתקף בדו"ח ביצוע התקציב בסעיפי ההכנסה של מפעל החסכון לבניין.

במליוני ל"י

66

תקבולים מחוסכים

בניכוי:

פקדונות חוסכים שהועמדו לזכות משתכנים

(-)14

החזר פקדונות למבטלי חוזה חסכון

(-)16

36

עלייה נטו בפקדונות

פקדונות החסכון נושאים ריבית בשיעור הנע מ-4% ל-6% בהתאם לתקופת הפקדון וערכם מובטח על ידי גמול הבטחת ערך לפי מדד מחיר הדירה, הנקבע אחת לשנה (בחודש יולי) על ידי ועדה, שמינה שר השיכון. מדד זה עלה מיום 1.7.1970 ליום 1.7.1971 ב-11.9%.

חוב לקבלנים

במליוני ל"י

(1)240

יתרה ליום 31.3.1971

61

יתרה ליום 31.3.1972

179

ירידה

(1) מספר מתוקן בעקבות הערות הביקורת (ראה דו"ח 22, עמ' 136).

המדובר בחוב לזמן קצר לקבלנים המבצעים עבודות עבור משרד השיכון, שייפרע לאחר תום שנת הכספים (מתוך תקציב הפיתוח לשיכון). סכומים אלה רשומים בחשבונות התקציביים כ"הכנסה מיועדת" לתקציב הפיתוח לשיכון — ובעת הפרעון, בשנה שלאחר מכן, כ"סילוק חשבונות קבלנים במעבר" (בעניין זה ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 173).

בעבר נהג משרד השיכון להגדיל את החוב לקבלנים כמעט בכל שנה, דבר שאיפשר לו לבצע עבודות בנייה מעל לתקציב המאושר. בסוף שנת 1971/72 צומצם החוב הבלתי מסולק לקבלנים והוא הגיע ל-25% בלבד מיתרות החוב בסוף השנה הקודמת. בכך תוקן במידה רבה לגבי אותה שנה אחד הליקויים בניהול התקציבי של משרד השיכון, שעליו הצביע מבקר המדינה בדו"חות קודמים (לאחרונה בדו"ח שנתי 22, עמ' 19 ועמ' 174).

ערבויות המדינה

יתרת ערבויות המדינה, לפי חוקי הערבויות השונים, מסתכמת במאזן ליום 31.3.1972 ב-3,676 מליון ל"י, לעומת 3,098 מליון ל"י ליום 31.3.1971, היינו עלייה בכ-17%, מזה סך של 1,766 מליון ל"י מתייחס לאיגודים ממשלתיים. בכך מגיע ההיקף הכספי של הערבויות שבתוקף לסכום השווה לכ-64% (לעומת 62%) מיתרת ההלוואות התקציביות לשנה הנסקרת (5,775 מליון ל"י לעומת 5,031 מליון ל"י).

לפי הנתונים במאזן חל גידול נטו בערבויות שבתוקף בסך של 578 מליון ל"י לעומת גידול של 879 מליון ל"י אשתקד. העלייה ברוטו — דהיינו תוספות של ערבויות שניתנו במשך השנה — הסתכמה, לפי נתוני האוצר בסך 1,268 מליון ל"י (לשם השוואה: ס"כ ההלוואות שניתנו מהתקציב לשנת 1971/72 הסתכמו בכ-950 מליון ל"י); סכום זה כמעט שווה עם התוספת לשנת 1970/71, שהייתה בסך 1,269 מליון ל"י. העלייה למעשה הייתה קטנה יותר, וזאת כיוון שבתוספת הערבויות כלול גידול בסך 400 מליון ל"י בגין שינוי שער המטבע באוגוסט 1971. בהתחשב עם גורם זה — שינוי השער — וכן בתיקון טעות שהיה צורך לעשות ברישום יתרת הערבויות לסוף השנה הקודמת — בסך 44 מליון ל"י * — מסתכמת התוספת ברוטו ב-824 מליון ל"י בלבד. הירידה ברוטו — עקב ערבויות שפג תוקפן וכן עקב ביטול או הקטנת ערבויות — הייתה ניכרת והסתכמה בסך כ-654 מליון ל"י (לעומת 391 מליון ל"י בשנת 1970/71).

דמי העמלה, שנגבו, בשנה הנסקרת מהערוכים, הסתכמו ב-2.1 מליון ל"י ונרשמו ב"קרן הסיכונים" שמחוץ למסגרת התקציב. היתרה בקרן זו, המיועדת לכיסוי הפסדים העלולים להתהוות ממימוש ערבויות מסתכמת ליום 31.3.1972 ב-5.2 מליון ל"י; סכום השווה ל-1.4 פרומיל מיתרת הערבויות בתוקף ביום המאזן. בספרי החשב הכללי אינם משתקפים החובות המגיעים מן הערובים והבנקים בעד דמי העמלה.

הפסדי האוצר בשל מימוש ערבויות שניתנו בשעתן בהמלצתו של משרד המסחר והתע-שייה ושל משרדים אחרים, מסתכמים בשנה הנסקרת בכ-20 מליון ל"י (לעומת 4.2 מליון ל"י בשנת 1970/71). סך 18.4 מליון ל"י נוקף לתקציב המשרד למסחר ותעשייה, והיתרה בסך כ-1.6 מליון ל"י כלולה במאזן המדינה בין החייבים שמחוץ למסגרת התקציב.

הסכום של 18.4 מליון ל"י משקף מימוש ערבויות בענפים אלה: טקסטילים (וולטקס) — 17.1 מליון ל"י; חברת תעשיות ישראליות לאוטומובילים (ת.ג.ל.) 0.5 מליון ל"י; שונים 0.8 מליון ל"י.

ביתרות הערבויות כלולה בשנה הנסקרת עלייה בסך כ-400 מליון ל"י, שמקורה בשינוי שער המטבע באוגוסט 1971. הגופים, שלגביהם חלה עלייה בולטת בעקבות שינוי השער, הם כדלהלן (במליוני לירות):

169.6	מוסדות פיננסיים — בנק לפיתוח התעשייה
46.2	חברת אל-על
21.3	הסכמי מסחר
19.1	מפעלי תעשייה — בנק לפיתוח התעשייה
16.6	חברת אוטוקרס
14.0	בנק מסחרי מקומי
14.1	חברת מפעלי ים המלח
13.3	התעשייה האווירית
12.2	צים
10.4	תוכנית לפיתוח החקלאות
9.5	הסוכנות היהודית (טפחות)
6.7	חברה ליצוא
5.9	החברה הבינלאומית לבוק

* ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 149.

הטבלה דלהלן, שנערכה על פי נתוני האוצר על ידי משרד מבקר המדינה בהתאם לענפי המשק והערוכים, מראה את השינויים, שחלו בשנת 1971/72 ואת מצב הערבויות ליום 31.3.1972.

פירוט התחייבויות המדינה מכוח ערבויות לפי ענפי המשק והערוכים (בל"י)

שינויים בחקופה 31.3.1972—1.4.1971				ענף המשק והערוכ
יתרות בגין ערבויות שבתוקף ליום 31.3.1972	ערבויות שפג תוקפן והקטנה שחלה בערבויות קיימות	ערבויות חדשות ותוספות על הקיימות	יתרות בגין ערבויות שבתוקף ליום 31.3.1971	
3,675,887,173	689,764,797	1,268,120,073	3,097,531,897	ס"ה ערבויות
269,688,000	175,242,500	214,094,000	230,836,500	חקלאות
78,150,000	69,462,500	78,150,000	69,462,500	משקים חקלאיים — חברות חקלאיות
13,000,000	13,000,000	13,000,000	13,000,000	משקים חקלאיים — פלחה
112,500,000	75,000,000	112,500,000	75,000,000	המועצה לשיווק פרי הדר
62,664,000	17,780,000	10,444,000	70,000,000	תוכנית לפיתוח החקלאות
3,374,000	—	—	3,374,000	הדרי עזה
95,468,625	43,261,275	17,809,900	120,920,000	מכרות ומחצבים
84,659,400	41,350,500	17,809,900	108,200,000	מפעלי ים המלח
10,809,225	1,910,775	—	12,720,000	מכרות נחושת תמנע
699,000,657	86,333,590	273,370,895	511,963,352	תעשייה
114,843,888	7,729,971	19,140,648	103,433,211	בנק לפיתוח התעשייה בישראל
102,622,376	582,676	—	103,205,052	מפעלי תעשייה שונים (באמצעות בנק לפיתוח התעשייה)
17,226,440	144,760	4,831,200	12,540,000	תעשייה פטרוכימית
1,521,492	1,750,000	253,582	3,017,910	בתי הזיקוק חיפה
7,186,599	2,780,555	1,197,767	8,769,387	מפעלים פטרוכימיים בישראל
900,000	21,515,000	900,000	21,515,000	כימיקליים ופוספטים
—	968,785	—	968,785	כימיקליים ופוספטים (אמיסיה)
477,137	69,040	—	546,177	מפעלי מלאכה ותעשייה זעירה (באמצעות בנק למלאכה)
4,382,250	1,230,100	1,816,750	3,795,600	חברות מלאכה ותעשייה
15,411,181	278,691	—	15,689,872	חברת תעשיות ישראלים לאוטומובילים
70,879,032	13,284,012	16,555,686	67,607,358	חברת אוטוקרס
6,000,000	—	6,000,000	—	חברת אוטוקרס (כונסי-נכסים)
4,200,000	—	700,000	3,500,000	חברה לפיתוח יהלומים

מירוט ערבויות המדינה (בל"י) — המשך

השינויים בתקופה 31.3.1972—1.4.1971				ענף המשק והערוכ תעשייה (המשך)
יתרות בגין ערבויות שבחוקף ליום 31.3.1972	ערבויות שפג תוקפן וההקטנה שחלה בערבויות קיימות	ערבויות חדשות וחוספות על הקיימות	יתרות בגין ערבויות שבחוקף ליום 31.3.1971	
16,860,000 ⁽¹⁾	—	—	16,860,000	מפעל לתעשיית נייר
94,600,000	36,000,000 ⁽²⁾	50,600,000 ⁽²⁾	80,000,000	ערד תעשיות כימיות
8,085,000	—	—	8,085,000	חברה לתעשיית מנועים
100,912,000	—	38,482,000 ⁽³⁾	62,430,000	התעשייה האווירית לישראל
41,610,000	—	41,610,000	—	חברת פוספטים בנגב
56,700,000	—	56,700,000	—	קו צינור אילת אשקלון
34,583,262	—	34,583,262	—	חברת כימיקליים לישראל
260,099,595	8,681,077	214,106,667	54,674,005	בנייה ושיכון
7,371,064	3,887,308	—	11,258,372	"עמידור" החברה הלאומית לשיכון עולים בישראל
13,328,531	2,553,769	—	15,882,300	"טפחות" בנק משכנתאות לישראל (אמיסיה)
22,400,000	2,240,000	4,106,667	20,533,333	"טפחות" בנק משכנתאות לישראל
210,000,000	—	210,000,000	—	בנק למשכנתאות
7,000,000	—	—	7,000,000	"רסקי" חברה להתיישבות חקלאית ועירונית
306,674,621	15,233,628	127,883,784	194,024,465	חשמל וזמים
279,557,386	—	121,322,950	158,234,436	חברת החשמל לא"י — אנרות מלווה חברות ביטוח
2,270,400	1,607,120	619,200	3,258,320	"מקורות" חברת מים
24,846,835	13,626,508	5,941,634	32,531,709	החברה הבינלאומית לבזק

(1) בטעות לא נעשה שיערוך בספרי האוצר על יתרת הערבות ל-31.3.1972 למפעל זה, בגין שינוי שער המטבע ב-22.8.1971, בסך 4.6 מליון ל"י.

(2) התוספת למעשה היא בסך 14.6 מליון ל"י בלבד; סכום של 36 מליון ל"י נרשם בטעות כגידול בערבויות וקוון על ידי רישומו בטור ערבויות שפג תוקפן.

(3) כולל סך של 600,000 דולר (2,520,000 ל"י) שנרשם בספרי האוצר בטעות; התיקון ייעשה בסוף שנת הכספים 1972.

מירוט ערבויות המדינה (בל"י) המשך

השינויים בתקופה 31.3.1972—1.4.1971				ענף המשק והערוכ
יתרות בגין ערבויות שבחוקף ליום 31.3.1972	ערבויות שפג חוקפן וההקטנה שחלה בערבויות קיימות	ערבויות חדשות והתוספות על הקיימות	יתרות בגין ערבויות שבחוקף ליום 31.3.1971	
604,228,088	184,139,928	65,940,277	722,427,739	סחר חוץ ושירותים
350,000,000	—	—	350,000,000	החברה הישראלית לביטוח סיכוני סחר חוץ
9,857,085	1,977,785	1,545,710	10,289,160	מדינות אפריקה
152,833,359	158,159,681	29,038,006	281,955,034	מדינות שונות — הסכמי מסחר
30,140,000	6,028,000	14,118,000	22,050,000	חברה ליצוא
—	450,000	—	450,000	מפעל תעשייה בחוף לארץ
(1)20,650,000	—	—	20,650,000	חברה לפיתוח מפעלי תיירות
24,206,180	15,946,212	10,655,197	29,497,195	פיתוח מקורות מים (ארצות חוץ)
4,550,000	—	400,000	4,150,000	תה"ל מהנדסים יועצים
3,069,864	—	1,261,764	1,808,100	חברת כימיקלים ליצוא
4,200,000	1,578,250	4,200,000	1,578,250	חברה ליצוא ידע
4,200,000	—	4,200,000	—	חברת מלונות
521,600	—	521,600	—	מפעלים ליצוא פירות
415,746,751	47,301,560	67,591,579	395,456,732	תחבורה יבשתית, ימית ואווירית
73,118,364	15,907,742	12,186,394	76,839,712	"צים" חברת השיט הישראלית
20,578,596	—	2,953,566	17,625,030	"צים" חברת השיט הישראלית (אג"ח)
(2)28,576,018	10,437,193	4,762,670	34,250,541	חברת ספנות א'
1,787,524	513,969	297,921	2,003,572	חברת ספנות ג'
805,585	272,003	134,264	943,324	חברה לדיג
277,004,988	14,716,205	46,167,497	245,553,696	"אל על" נתיבי אוויר לישראל
4,640,719	1,341,945	1,089,267	4,893,397	ארקיע
9,234,957	3,343,303	—	12,578,260	"דן" אגודה שיתופית לתחבורה
—	769,200	—	769,200	"אגד" אגודה שיתופית לתחבורה

(1) יתרת הערבות למעשה היא בסך 24.8 מליון ל"י; גידול כתוצאה משיעורך בשל שינוי שער הל"י בסך 4.1 מליון ל"י לא נרשם בטעות.

(2) היתרה למעשה היא בסך 40.2 מליון ל"י, בהתאם לדו"ח אגף מטבע חוץ ואישור החברה. התיקון ייעשה בשנת הכספים 1972.

מירוט ערבויות המדינה (בל"י) — המשך

השינויים בתקופה 31.3.1972—1.4.1971				
יתרות בגין ערבויות שבחוקף ליום 31.3.1972	ערבויות שפג חוקפן וההקטנה שחלה בערבויות קיימות	ערבויות חדשות וחוספות על הקיימות	יתרות בגין ערבויות שבחוקף ליום 31.3.1971	
126,954,107	2,597,965	58,914,960	70,637,112	ענף המשק והערוב
3,359,147	703,275	—	4,062,422	המוסדות הלאומיים, מוסדות השלטון המקומי ומוסדות ציבור
—	903,857	—	903,857	מזויאון ישראל
56,700,000	—	9,450,000	47,250,000	מוסדות לאומיים
13,650,000	—	13,650,000	—	הסוכנות היהודית
1,928,960	—	1,928,960	—	הסוכנות היהודית (טפחות)
—	220,833	—	220,833	עיריית שכם
13,000,000	—	13,000,000	—	מועצות מקומיות ואזוריות
8,316,000	770,000	1,386,000	7,700,000	רשויות מקומיות (מלווה קונסולידציה)
2,000,000	—	1,500,000	500,000	מכון וייצמן למדע
11,200,000	—	1,200,000	10,000,000	האופרה הישראלית
16,800,000	—	16,800,000	—	קופת חולים לעובדים לאומיים
				קופת החולים הכללית
898,026,729	126,973,274	228,408,011	796,591,992	שונות
768,278,290	114,811,000	183,562,366	699,526,924	מוסדות פיננסיים שונים
250,512	119,983	67,767	302,728	מקבלי הלוואות שיקום מגרמניה
13,523,956	—	4,591,650	8,932,306	בני צ.ה.ל.
53,192,276	9,321,252	31,724,028	30,789,500	האוניברסיטאות בארץ
13,657,500	2,470,000	—	16,127,500	הטכניון — מכון טכנולוגי לישראל — חיפה
14,000,000	—	—	14,000,000	קרן הלוואות לסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה
20,840,000	250,000	4,250,000	16,840,000	ערבויות בשטחים המוחזקים ובמזרח של ירושלים
470,495	1,039	—	471,534	כפר הנוער ע"ש יונה ז'בוטינסקי
12,507,700	—	3,349,700	9,158,000	קרן למטרות תרבות
1,256,000	—	812,500	443,500	הלוואה אפותיקאית לעולים חדשים
50,000	—	50,000	—	הלוואות להחלפת שיכון פגום

להלן עיקר הערבויות החדשות שניתנו בשנת המאון:

חקלאות

משקים חקלאיים — חברות חקלאיות — 8.7 מליון ל"י

יתרת הערבויות עלתה מ-69.5 מליון ל"י ל-78.2 מליון ל"י עקב הרחבת שטחי המזרע של גידולים חקלאיים, המיועדים ליצוא, הגברת הייצור החקלאי המאוס ורכישת מלאי לשעת חירום.

בנקים ואגודות שיתופיות לאשראי הסכימו להעניק אשראי עד לסך כולל של 160 מליון ל"י, במקום הסך המירבי של 140 מליון ל"י, שהערבות למחציתו הראשונה אושרה על ידי ועדת הכספים של הכנסת עוד ב-28.7.1969.

האשראי שיינתן יחזור ויתחדש במשך חמש שנים, וישא ריבית בהתאם למקורות המימון בשיעורים אלה: אשראי מכוון — 9% לשנה; מקרנות יצוא — 6% לשנה; מאמצעים עצמיים של הבנקים עד 17% לשנה.

הוועדה אישרה בישיבתה ביום 26.10.1971 את הגדלת הערבות לאשראי בתנאים האמורים עד ל-80 מליון ל"י.

המועצה לשיווק פרי הדר — 112.5 מליון ל"י

המועצה נזקקה לאשראי חוזר ונשנה לעונת הפרי 1971/72 בסך כולל של 150 מליון ל"י. האשראי נועד למימון הרכישה של חומרי אריזה, למתן מקדמות לעיבוד פרדסים, לאיסוס הפרי ומשלוחו. ששה בנקים מסחריים בארץ הסכימו לממן את האשראי, בתנאי שהמדינה תיתן את ערבותה עד לסך של 75% הראשונים; היינו עד 112.5 מליון ל"י בתוספת הריבית.

האשראי ניתן בסכומים, לפי שיעורי ריבית שונים, בהתאם למקורות המימון, כדלקמן: מקרן יבוא לשם יצוא במטבע זר עד לסך של 16.8 מליון ל"י, לפי 6% לשנה; מקרן היצוא בל"י עד לסך 40 מליון ל"י, לפי 6% לשנה; מאשראי מכוון לפי 9% לשנה ומאמצעי הבנק לפי 16.5% לשנה, עד לסכום כולל של 136 מליון ל"י.

האשראי יוחזר לפי קצב קבלת התמורה של הפרי בתקופת ינואר 1972 עד ספטמבר 1972. הערבות תישאר בתוקף לא יאוחר מיום 30.9.1972, והיא מוגבלת למקרה של אי סילוק האשראי רק עקב נסיבות שנוצרו כתוצאה מסיכון מדיני.

הוועדה אישרה את מתן הערבות מטעם המדינה בישיבתה ביום 22.11.1971.

תעשייה

חברת אוטוקרס (כונסי נכסים) — 6.0 מליון ל"י

בנובמבר 1971, עם מנויים של כונסי נכסים לקונצרן אוטוקרס, פנה שר האוצר לוועדת הכספים וביקש את אישורה למתן ערבות המדינה להלוואות על ידי בנקים מסחריים מקומיים בסך 12 מליון ל"י, כדי לאפשר לכונסי הנכסים להמשיך להפעיל את המפעלים, בהתאם להמלצת בית המשפט. הבנקים היתנו את מתן ההלוואות בקבלת ערבות המדינה. ועדת הכספים בישיבותיה ב-16.11.1971 ו-24.11.1971 אישרה את מתן הערבות בסך כולל של 6 מליון ל"י בלבד.

פרטים וממצאי ביקורת על עסקי אוטוקרס ועל הטיפול בענייני הקונצרן ראה דו"ח שנתי מספר 21, עמ' 155 — 159 ובדו"ח זה בפרק "קונצרן אוטוקרס והטיפול בענייניו", עמ' 148

ערד – תעשיות כימיות בע"מ – 14.6 מליון ל"י

להשלמת ההשקעה הדרושה להקמת המפעל והרצתו נזקקה החברה למימון נוסף. שני הבנקים, שבעבר נתנו הלוואות לחברה בערבות המדינה, הסכימו לממן גם את ההלוואות החדשות, בתנאי שהמדינה תערוב לפרעונן. המדובר: בהלוואות מבנק לפיתוח התעשייה בסכום של 2.2 מליון דולר (9.2 מליון ל"י); ומבנק מסחרי בסכום של 3 מליון דולר (12.6 מליון ל"י) ו-19.6 מליון ל"י, לפי התנאים דלהלן:

א. מבנק לפיתוח התעשייה: ההלוואה תישא ריבית בשיעור של 6% לשנה, שתחושב כל רבע שנה קלנדרית; עד ל-30.6.1972 תהווה הריבית ותצורף לקרן, והחל מ-1.7.1972 ועד לסילוק המלא של ההלוואה, תשולם הריבית בתשלומים רבע שנתיים על היתרה הבלתי מסולקת.

קרן ההלוואה תוחזר בתשלומים שנתיים, החל מ-1.10.1974 וכלה ב-1.10.1985. כבטחון להחזרת ההלוואה ישמש שיעבוד שוטף על רכוש הקבוצה של החברה בדרגה שווה לשיעבוד הניתן לטובת הבנק המסחרי.

ב. מהבנק המסחרי: ההלוואה בסך 3 מליון דולר ניתנה לתקופה של שש שנים ותישא ריבית בשיעור של 1.75% מעל לשער של האירו-דולר או בשיעור של הריבית הרא-שונית בארצות הברית בתוספת 2.25% לשנה – הכל לפי הסכום הגבוה יותר – ולא פחות מ-8% לשנה. הריבית תשולם בכל חצי שנה.

הלוואה בסכום של 19.6 מליון ל"י מורכבת משלוש הלוואות – בסך 2 מליון ל"י בסך 12.6 מליון ל"י ובסך 5 מליון ל"י – לפי מטרות מוגדרות. הריבית על הלוואות אלו נעה מ-6% עד 9% לשנה.

ההלוואה בסך 2 מליון ל"י צמודה לדולר, בסך 12.6 מליון ל"י – למדד המחירים לצרכן ובסך 5 מליון ל"י אינה צמודה, ומימונה בא מקרנות הון חוזר לתעשייה ויצוא.

הוועדה בישיבתה מיום 20.1.1972 אישרה את מתן הערבות. עד ל-31.3.1972 הוצא כתב ערבות לבנק המסחרי בלבד עבור ההלוואות בסך של 2 מליון ל"י ובסך של 3 מליון דולר, היינו בסכום כולל של 14.6 מליון ל"י (ראה דו"ח נפרד על הביקורת בחברת "ערד" בדו"חות על האגודים בפרק 15 עמ' 8–7 לשנת תשל"ב).

התעשייה האווירית לישראל – 38.5 מליון ל"י

באוקטובר 1971 נחתם הסכם שלפיו רכשה התעשייה האווירית לישראל בע"מ (להלן: תע"א) מחברת תעופה בחוץ לארץ מטוסים, מגוונים וחלפים, בסכום כולל של 6 מליון דולר.

בסמוך לחתימת ההסכם חתמה תע"א ובאמצעות חברה זרה, שנרשמה בחו"ל, על הסכם למיזם משותף עם כמה חברות בחו"ל, שלפיו הן ישתתפו בעסקת הרכישה; על פי הסכם זה תימסר עבודת השיפוץ של המטוסים אם היא תדרש על ידי הקונים, לתע"א. הוצאות התחזוקה, השיפוץ והמימון הקשורים בכך יחולו על תע"א. הסכום של ששה מליון דולר, שנדרש לרכישת המטוסים והאביזרים, ימומן בעיקרו על ידי שני בנקים בחוץ לארץ, שדרשו את ערבות המדינה לפרעון ההלוואות.

תע"א הביאה את העסקה לאישור ועדת השרים הכלכליים, לאחר שכבר נכנסה להת-חייבויות. ועדת השרים הטילה את בדיקת העסקה על ועדה מיוחדת, וזו הסתייגה בין השאר, מנוהל הטיפול בה מבחינת מועד הבאתה לאישור.

ועדת הכספים אישרה בישיבתה ביום 28.11.1971 את מתן הערבות בסך 5.4 מליון דולר. משרד מבקר המדינה יבדוק את העסקה ואת ההתפתחות שחלה בתכנית במסגרת הביקורת בתעשייה האווירית בע"מ.

יתרת הערבות לתע"א ליום 31.3.1972 מסתכמת בספרי האוצר ב-101 מליון ל"י, מזה הפרשי שיערוך בסך 13.3 מליון ל"י.

חברת פוספטים בנגב — 41.6 מליון ל"י

עם הפרדתה של החברה הנ"ל — שהייתה חברת בת של "כימיקלים ופוספטים" — מחברת האם לאחר 31.3.1971, הופרדו הפעולות הכספיות והמסחריות של שתי החברות, על פי המלצת הוועדה בראשותו של מנהל רשות החברות הממשלתיות; כתוצאה מהפ"רדה זו ובעקבות המלצה להעביר את מניות חברת פוספטים בנגב מחברת כימיקלים ופוספטים בע"מ לממשלה, התעורר הצורך לחלק את הערבויות שניתנו בזמנו על שם כימיקלים ופוספטים, בין שתי החברות בנפרד. הומלץ איפוא על הארכת תוקף הערבויות הקיימות, וכן על מתן ערבויות להלוואות נוספות ועל חלוקתן של כל הערבויות כדלקמן: חברת כימיקלים ופוספטים בע"מ — 1,960,000 ל"י; חברת פוספטים בנגב בע"מ — 6,300,000 דולר ו-4,500,000 ל"י. ההלוואות החדשות ניתנו על ידי בנקים מסחריים בארץ.

ההלוואות יהיו חוזרות ונשנות במשך תקופה של חמש שנים וישאו ריבית בהתאם למקורות המימון: אשראי מוכוון — 9% לשנה; מקרנות היצוא — הן בלירות ישראליות והן במטבע חוץ — 6% לשנה; מאמצעים עצמיים של הבנקים — עד ל-17% לשנה. ההלוואות בדולרים — 1% מעל לשער של האירו-דולר, בהתאם לתנודות בשוק ההון; הריבית תחושב בכל חצי שנה. לשם השלמת מימון פעולות חברת הפוספטים בנגב בע"מ עד תום שנת הכספים 1971/72, הייתה דרושה לחברה הלוואה בסך 10.6 מליון ל"י. ההלוואה ניתנה על ידי בנקים מסחריים מקומיים, בצמידות למדד המחירים לצרכן ובריבית של 9% לשנה. הריבית תשולם בתשלומים חצי שנתיים והקרן תוחזר בחמישה תשלומים שנתיים שווים ורצופים, החל מתום שנה מיום קבלת ההלוואה. ועדת הכספים אישרה את חידוש הערבויות ומתן ערבות חדשה בישיבתה ביום 1.2.1972.

קו צנור אילת אשקלון — 56.7 מליון ל"י

לשם הרחבת כושר ההעברה של הצינור הקיים הסכים קונסורציום של שלושה בנקים מסחריים מקומיים להעמיד לרשות החברה הלוואה בסך 13.5 מליון דולר באמצעות בנק בחוץ לארץ, או חברת בת של אותו בנק, שישמש כסוכן הבנקים הישראליים.

ההלוואה היא לתקופה של חמש שנים ותישא ריבית בשיעור של 14% מעל שער האירו-דולר. הקרן תוחזר בשמונה שיעורים חצי שנתיים שווים ורצופים, החל מתום שנה וחצי ממתן ההלוואה. הריבית תשולם בכל 3 חודשים.

קונסורציום הבנקים הישראליים היתנה את מתן ההלוואה במתן ערבות המדינה. הוועדה אישרה את מתן הערבות בישיבתה ביום 5.2.1971.

חברת כימיקלים לישראל — 34.6 מליון ל"י

המדובר בערבות המדינה להבטחת התשלומים של חברת כימיקלים לישראל לחברה בחו"ל בסכום כולל של 8,234,110 דולר.

הסכום האמור מורכב מסך 7,834,110 דולר, שחברת תעשיות כימיות השקיעה במניות בחברת ערד, וכן מסכום של 400,000 דולר, המהווה ריבית בעד התקופה, שבין מועד ביצוע השקעות במניות, לבין תאריך חתימת הסכם רכישת הזכויות על ידי חברת כימי-קליים לישראל.

הסכום של 7,834,110 דולר ישולם לחברה המוכרת ב-5 תשלומים שנתיים שווים — קרן וריבית — החל ביום 1.10.1973 ועד 1.10.1977; ההלוואה נושאת ריבית של 6% החל מ-15.7.1971. הסכום של 400,000 דולר ישולם אף הוא ב-5 תשלומים החל מ-1.10.1973; אין הוא נושא כל ריבית.

המניות הנרכשות על ידי חברת כימיקליים לישראל, ישועבדו לטובת המדינה כבטחון נגדי לערבותה.

הוועדה אישרה את מתן הערבות בישיבתה ביום 6.7.1971.

בנייה ושיכון

בנק למשכנתאות — 210 מליון ל"י

שני בנקים בחוץ לארץ הסכימו להעמיד לרשות בנק למשכנתאות מלווה, בערבותה של ממשלת ארצות הברית, באמצעות הסוכנות לפיתוח בינלאומי, בסך כולל של 50 מליון דולר. הסוכנות לפיתוח בינלאומי היתנתה את מתן הערבות בקבלת ערבותה הנגדית של מדינת ישראל.

כספי המלווה מיועדים למתן הלוואות אפותיקאיות לרכישת דיור לעולים חדשים, לזוגות צעירים, למפוני משכנות עוני ולקבוצות אחרות, שאינן מסוגלות להגיע בכוחות עצמן לדיור מתאים.

המלווה הוא לתקופה של 25 שנה, והוא נושא ריבית בשיעור של 7¼% לשנה (נטו). לתקרה של 3 מליון לירות שטרלינג — ועל הריבית על סכום זה פג ב-31.3.1970 עמלה חד פעמית בסך של 400,000 דולר.

הוועדה אישרה את מתן הערבות המבוקשת בישיבתה ביום 21.12.1971.

חשמל ומים

חברת החשמל לא"י — 121.3 מיליון ל"י

על פי ההסכמים, שנעשו בשנים 1957 ו-1964, הנפיקה חברת החשמל אגרות חוב לחברות ביטוח העוסקות בביטוח חיים צמוד ערך. הערבויות ניתנות על ידי האוצר על פי חוק עידוד החסכון, ובמסגרת זו הנפיקה החברה בשנה הנסקרת אגרות חוב בסך של 76.9 מליון ל"י; יחד עם התיקון שנעשה השנה בספרי האוצר בסך 44.4 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 22, עמ' 152) מסתכם הגידול בסך כולל של 121.3 מליון ל"י, ויתרת הערבות לחברה ל-31.3.1972 מסתכמת ב-279.6 מליון ל"י (כולל הפרשי הצמדה).

סחר חוץ ושירותים

חברה ליצוא — 14.1 מליון ל"י

תוקפה של ערבות המדינה על 50% הראשונים של ההלוואות לחברת היצוא — עד לתקרה של 3 מליון לירות שטרלינג — ועל הריבית על סכום זה פג ב-31.3.1970.

בהסכם, שבין המדינה לבין מפעל תעשייתי שנחתם באוגוסט 1970 (ראה דו"ח שנתי 21 עמ' 380) בדבר מכירת מניות החברה שבידי המדינה למפעל, מתנה המפעל, כי המדינה תמשיך להיות ערבה לאשראי הנ"ל במשך חמש שנים נוספות, והמפעל יקבל על עצמו ערבויות אלה באופן הדרגתי החל מתום השנה השנייה לאחר חתימת הסכם המכירה. כל זמן שהמדינה תמשיך להיות ערבה לחברת היצוא, ימציא המפעל לאוצר ערבויות נגדיות לכל סכום נערב.

האשראי ישא ריבית, בהתאם למקורות המימון ולסוג ההקלה הניתנת, כפי שיהיה נהוג מדי פעם בפעם בארץ מהארצות, שבהן ניתן האשראי: בישראל ובארצות המערב — עד לשיעור של 11% לשנה ובארצות המתפתחות עד לשיעור של 12% בלבד. שיעור העמלות לבנקים נע בין 0.5% עד ל-2.0%.

הוועדה אישרה את מתן הערבות מטעם המדינה בישיבתה מיום 31.3.1970.

לסוף השנה הנסקרת חלה עלייה בערבות המדינה לחברת היצוא בסך של 14.1 מליון ל"י, מזה סך של 6.7 מליון ל"י בגין שינוי שער המטבע, והיתרה בסך של 7.4 מליון ל"י מייצגת הארכת תוקף של ערבויות קודמות באישור הוועדה.

פיתוח מקורות מים (ארצות חוץ) — 10.7 מליון ל"י

המדובר בערבות לאשראי לחברה הנ"ל (ור"ד) לרכישת ציוד לצורך ביצוע עבודות באיזור שבחו"ל. הערבות אושרה על ידי הוועדה עוד בתחילת 1967 ובשנה הנסקרת הוצאו מכתבי ערבויות על ידי החשב הכללי להארכתן במסגרת התקופה שאושרה.

יתרת הערבות לחברה מסתכמת ל-31.3.72 ב-24.2 מליון ל"י, מזה סך של 2.8 מליון ל"י בגין שינוי שער המטבע. דו"ח נפרד על הביקורת בחברה נערך על פי החלטתה של ועדת הכספים והומצא לה באוקטובר 1972.

חברת מלונות — 4.2 מליון ל"י

על פי הסכם משנת 1965 בין חברת מלונות בע"מ לבין ממשלה בחו"ל, הוקם מלון במימון אותה ממשלה בחו"ל ובשיתוף פעולה, ויעוץ והדרכה של החברה. לפי אותו הסכם, ניתן לחברה האמורה זכיון לניהול המלון לתקופה של 10 שנים. ב-1969 סוכם על בניית מלון נוסף באותה מדינה; לצורך זה נתבקשה החברה לשירותי תעשייה בע"מ להעמיד לרשות החברה האמורה סך של 1 מליון דולר. החברה היתנתה את מתן ההלוואה במתן ערבות המדינה אם זו לא תיפרע מסיבות מדיניות בלבד. ההלוואה תישא ריבית בשיעור של 8½% לשנה. כבטחון להחזרת ההלוואה ישמש שיעבוד שוטף וקבוע על כל נכסי חברת מלונות בע"מ בארץ ובחו"ל. עוד התנתה החברה שיצורף מנהל מטעמה, שיהא בעל דעה מכרעת בחברת מלונות, ויינתן. יפוי כח בלתי חוזר לחברה המלווה למכירת המלון במועד ובתנאים לפי ראות עיניה.

ועדת הכספים בישיבתה ביום 12.5.1971 אישרה את מתן הערבות המבוקשת.

המוסדות הלאומיים, מוסדות השלטון המקומי ומוסדות ציבור

הסוכנות היהודית (טפחות) — 13.7 מליון ל"י

מדובר בערבות שאושרה על ידי ועדת הכספים עוד באוגוסט 1969 לבנק טפחות עבור ערבותו לתשלומי קרן וריבית של אגרות חוב, שהונפקו על ידי הסוכנות היהודית במסגרת

ההסדר עם חברת "רסקו". תיאור ההסדר על פרטיו ניתן בדו"ח השנתי 22 (עמ' 163). בהמשך לערבות זו הוציא החשב הכללי בשנה הנסקרת כתב ערבות בסך של 3,250,000 דולר (כ-13.7 מליון ל"י). יתרת הערבות מסתכמת ל-31.372 בסך 70 מליון ל"י, הכולל עלייה של כ-10 מליון ל"י בגין שינוי שער המטבע.

רשויות מקומיות (מלוות קונסולידציה) — 13.0 מליון ל"י

בנקים הסכימו לתת לרשויות המקומיות הלוואות בסך כולל של 65 מליון ל"י לשם קונסולידציה של חובות בשנת 1970/71. הבנקים היתנו את מתן ההלוואות בכך, שהמדינה תערוך בשיעור של 20% הראשונים, וזאת נוסף על בטחונות אחרים, שהם מקבלים מהרשויות המקומיות.

ההלוואות יינתנו מכספי הנפקה בסך 36.6 מליון ל"י ומאמצעים עצמיים בסך של 28.4 מליון ל"י. הן יהיו צמודות למדד המחירים (קרן וריבית) לצרכן וישאן ריבית בשיעור של 8% לשנה.

ההלוואות ייפרעו בהתאם למקורות המימון: מכספי הנפקה ב-5 שנים ראשונות ריבית בלבד בתשלומים חצי שנתיים; ב-15 השנים הנותרות ישולמו הקרן והריבית על היתרה בתשלומים חצי שנתיים. מאמצעי הבנק: ב-5 השנים הראשונות — ריבית בלבד, בתשלום רבע שנתיים; במשך 4 הנותרות קרן וריבית בתשלומים רבע שנתיים.

סכומי ההלוואה לכל רשות מקומית ייקבעו בתיאום עם משרד הפנים. הוועדה אישרה את מתן הערבות בישיבתה ב-18.8.1971, בתוספת ריבית והפרשי הצמדה.

קופת חולים של הסתדרות העובדים הכללית — 16.8 מליון ל"י

למימון חלק מהשקעותיה בהקמת בתי חולים ומרפאות עמדה קופת חולים של ההסתדרות הכללית לקבל מבנק מסחרי מקומי הלוואה בסך 4 מליון דולר של ארה"ב. ההלוואה תישא ריבית בשיעור של 1% מעל לשער הריבית של האירו-דולר, שייקבע בכל שנה, ועמלה חד פעמית בשיעור של 0.75%, שתשולם בל"י.

ההלוואה היא לתקופה של חמש שנים ותסולק: בשנה הראשונה — ריבית בלבד, ומתום השנה הראשונה בתשלומים חודשיים שווים ורצופים — קרן וריבית — במשך ארבע שנים.

הבנק היתנה את מתן ההלוואה בקבלת ערבות המדינה לפרעונה.

בבקשת האישור ציין שר האוצר, כי תקציב המדינה ישא בהפרשי הצמדה, תמורת תשלום פרמיה בשיעור של 4% לשנה. ועדת הכספים אישרה בישיבתה ב-12.7.1971 את מתן הערבות.

שונות

אוניברסיטאות בארץ — 31.7 מליון ל"י

בשנה הנסקרת הוציא החשב הכללי, בהתאם לאישור הוועדה, מכתבי ערבות לחמש אוניברסיטאות, לפי המטרות והפרטים דלהלן:

אוניברסיטת הנגב — בסך 10 מליון ל"י;

אוניברסיטת חיפה — בסך 5 מיליון ל"י.

בנק מסחרי מקומי הסכים להעניק את ההלוואות בסכומים הנ"ל, להשלמת תכניות פיתוח לשנת 1972, שאושרו על ידי אגף התקציבים.

ההלוואות ישאו ריבית בשיעור של 13% לשנה; מזה 9% ריבית + 4% פרמיית ביטוח. הריבית תשולם בתשלומים רבע שנתיים על היתרה הבלתי מסולקת. ההלוואות הן לתקופה של 12 שנה; בשנתיים הראשונות תשולם ריבית בלבד; ואילו בעשר השנים הנותרות תשולם הקרן והריבית בתשלומים רבע שנתיים. הבנק היתנה את מתן ההלוואות בקבלת ערבות המדינה. ועדת הכספים בישיבתה ביום 18.1.1972 אישרה את מתן הערבות.

האוניברסיטה העברית ירושלים – 9.3 מליון ל"י

במסגרת הלוואות לקונסולידציה חובות של האוניברסיטה, העברית הסכים בנק מסחרי מקומי להעניק לאוניברסיטה הלוואה בסך 2,210,000 דולר (9,282,000 ל"י) בתנאים הבאים:

ההלוואה תישא ריבית בשיעור של 1% מעל לשער האירו-דולר, כפי שייקבע ותשולם בכל רבע שנה. בתקופה 15.1.1971 – 15.1.1972 ישולם כל רבע שנה סכום של 125,000 דולר קרן וריבית; יתרת הקרן בתוספת הריבית תסולק בתשלומים רבע שנתיים, שווים ורצופים, החל מ-15.4.1972 עד 15.10.1974.

הוועדה אישרה את מתן הערבות בישיבתה ביום 30.3.1971. כתב הערבות ניתן על ידי החשב הכללי ב-14.5.1971.

אוניברסיטת תל אביב – 3.4 מליון ל"י

גם כאן המדובר הוא בהלוואות למטרת קונסולידציה של חובות. האוניברסיטה עמדה לקבל הלוואה בסכום כולל של 11 מליון ל"י ממספר בנקים מסחריים בארץ, שחלקם ניתן במטבע חוץ (944,500 דולר). הוועדה אישרה את מתן הערבות בישיבתה ביום 29.1.1971 בשיעור של 60% מהסכום האמור.

בשנה הנסקרת נתן החשב הכללי כתבי ערבות בסך כולל של 3.2 מליון ל"י לשני בנקים, לשם מתן הלוואות לאוניברסיטה: הלוואה אחת בסך 2 מליון ל"י לתקופה של 17 שנים, הנושאת ריבית בשיעור של 8% לשנה. עד 25.9.1976 תשולם ריבית בלבד, והחל מתאריך זה עד 25.9.1987 תוחזר הקרן ב-12 תשלומים שנתיים שווים ורצופים. ערבות המדינה לגבי הלוואה זו היא בשיעור של 60%, ועל 40% הנותרים על הבנק לבקש את ערבותה של עיריית תל אביב. גם לגבי ההלוואה השנייה – בסך 430,000 דולר ו-1,500,000 ל"י – המדינה ערבה בשיעור של 60% בלבד, ואילו על היתרה על הבנק לבקש את ערבותה של עיריית תל אביב. ההלוואה בדולרים תישא ריבית בשיעור של 1% מעל לשער האירו-דולר, שתחושב בכל חצי שנה ותשולם בתשלומים חצי שנתיים החל מ-31.8.1971. הקרן תוחזר בחמישה תשלומים שנתיים שווים ורצופים החל מ-30 בספטמבר 1971. ההלוואה בלירות ישראליות תמומן מכספי תוכניות חסכון, ותישא ריבית בשיעור של 8% ותהיה צמודה למדד המחירים לצרכן. הריבית תיפרע בתשלומים רבע שנתיים החל מ-31 במארס 1971; הקרן – בחמישה תשלומים שנתיים שווים החל מ-31.9.1971. סך של 3.4 מליון ל"י כולל 0.2 מליון ל"י המהווה שיעור בדין שינוי שער המטבע.

הוועדה אישרה את מתן הערבות בישיבתה ביום 29.1.1971. כתבי הערבות ניתנו על ידי החשב הכללי ב-26.4.1971 וב-7.7.1971 (ראה פרטים נוספים בפרק על האוניברסיטאות בדו"ח זה עמ' 127—132).

אוניברסיטת בר-אילן — 4 מליון ל"י

ערבות המדינה נתבקשה להלוואות לשם השלמת תכניות פיתוח וכן לקונסולידציה של חובות. ההלוואות ממומנות מכספי הנפקות של אגרות חוב והן ייפרעו בתשלומים רבע שנתיים במשך שבע שנים, כשהקרן והריבית צמודות למדד יוקר המחיה. מוסדות כספיים היתנו את מתן ההלוואות הנ"ל בקבלת ערבות המדינה לפרעון ההלוואות. ועדת הכספים אישרה את מתן הערבות בישיבתה ביום 7.6.1971.

להלן הערבויות העיקריות, שיתרותיהן הוקטנו עקב תשלומים על חשבון החוב, שבוטלו או שפג תוקפן, בציון שמות הגורמים, שעבורם ניתנו אותן ערבויות:

שמות הגורמים	סכומי ההקטנה במליוני ל"י
תכניות לפיתוח חקלאות	17.8
מפעלי ים המלח	41.4
בנק לפיתוח התעשייה בישראל	7.7
כימיקליים ופוספטים	21.5
חברת אוטוקרס	13.3
החברה הבינלאומית לבזק	13.6
מדינות שונות — הסכמי מסחר	158.2
חברה לייצוא	6.0
פיתוח מקורות מים (ארצות הונג)	15.9
"צים" חברת השיט הישראלית	15.9
חברת ספנות א'	10.4
"אל על" נתיבי אוויר לישראל	14.7
מוסדות פיננסיים שונים	114.8
האוניברסיטאות בארץ	9.3

(1) חלה טעות ברישום סכום ההקטנה. למעשה ההקטנה היא בסך 7.1 מליון ל"י בלבד, בהתאם לדו"ח אנף מטבע חוץ ואישור הקברה הנ"ל — ראה גם הערה לטבלת פירוט הערבויות.

אימות הנתונים

בבדיקה מסורגת של הרישומים על הערבויות ויתרותיהן העלתה הביקורת מספר טעויות; בחלקן מהותיות ובחלקן טכניות, החוזרות זה כמה שנים. הביקורת המליצה להנהיג נהלי רישום ודיווח תקינים, מלווים באמצעי בקרה, ובכך למנוע היווצרות טעויות בעתיד.

את המידע השוטף על פרעון האשראי שנערב מקבל החשב הכללי בדרך כלל מאת הנערכים במישרין; כתבי הערבויות, שהחשב הכללי מוציא, אף מחייבים מפורשות את הנערכים ואת הערובים להמציא דו"ח על יתרת הערבויות בכל רבע שנה, ועל יסוד דו"חות אלה מעדכן החשב הכללי את הנתונים בספריו. הועלה, שבכמה מקרים נעשה

העדכון על סמך שיחות טלפוניות בלבד עד לקבלת האישור בכתב; ויש שאישור זה אינו מתקבל גם לאחר מכן. לדעת הביקורת מן הראוי שהעדכון ייעשה בכל מקרה על פי דו"חות בכתב.

במסגרת אמצעי הבקרה לשם אימות הנתונים על הערבויות, במיוחד לגבי אלו שמת-ייחסות למטבע חוץ, המליצה הביקורת לקיים תיאום פעולה עם אגף למטבע חוץ שבמשרד האוצר; אגף זה מנהל רישום שוטף על כלל התחייבויות המדינה במטבע חוץ, הכוללת גם התחייבויות הנובעות מערבויות המדינה על פי אישורי ועדת הכספים. תיאום זה עשוי להבטיח יתר מהימנות של רישומי הנתונים על הערבויות בספרים.

ממצאי מעקב

ויתור על חובות ומחיקתם

דו"ח שנתי 19, עמ' 60; דו"ח שנתי 21, עמ' 104

בעקבות דו"ח שנתי 19 של מבקר המדינה קבעה ועדת הכספים, כי "משרד האוצר נדרש להשלים בהקדם מערכת הנהלים לגבי סדרי ויתור על חובות המגיעים לממשלה ומחיקתם. על נהלים אלה להתייחס גם לשינויים בתנאי ההלוואות, המרת הלוואות במניות, וכיוצא בזה. על משרד האוצר להביא הצעת הנהלים לדיון בוועדת הכספים. בעת הדיון בנהלים תדון הוועדה גם בשאלה באילו מקרים יש להנהיג אישור פרלמנטרי מוקדם לויתור על חובות ומחיקתם, כולל שינויים בתנאי ההלוואות, המרת הלוואות במניות, וכיוצא בזה". הוועדה הדגישה, שחובות אבודים יש למחוק לאלתר ובמלואם.

ב-1969 החל החשב הכללי לעבד מערכת נהלים בתחום זה והמציא למשרד מבקר המדינה עד ראשית 1971 שתי טיוטות למערכת זו. החשב הכללי הודיע, שבדעתו להביא את הצעת הנהלים לדיון בוועדת הכספים עוד באביב 1971.

ביקורת מעקב העלתה, שהחשב הכללי לא השלים עד ראשית מארס 1973 את העיבוד של הצעת הנהלים. החשב הכללי הודיע בפברואר 1973, שנעשים מאמצים לסיים תוך שבועות מספר את הכנתם של הנהלים.